

บทที่ ๕

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๕.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ตารางที่ ๑ แสดงค่าร้อยละเรื่องข้อมูลทั่วไปของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน N=๒๐๐	ร้อยละ
๑. สถานภาพ		
พระนิตฺ	๑๑๔	๕๗.๐
นิตฺ-แม่ชี / ภิกษุณี	๑๐	๕.๐
นิตฺ-ชาย	๓๐	๑๕.๐
นิตฺ-หญิง	๔๖	๒๓.๐
๒. อายุ		
๒๐-๒๙	๘๑	๔๐.๕
๓๐-๓๙	๓๙	๑๙.๕
๔๐-๔๙	๒๖	๑๓.๐
๕๐-๕๙	๔๒	๒๑.๐
๖๐ ปี ขึ้นไป	๑๒	๖.๐
๓. อาชีพ		
พระนิตฺ/นิตฺ	๑๓๑	๖๕.๕
ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ	๒๖	๑๓.๐
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	๑๙	๙.๕
พนักงานเอกชน	๑๑	๕.๕
อื่น ๆ	๑๓	๖.๕
๔. สถานภาพสมรส		
โสด	๑๕๑	๗๕.๕
สมรส	๓๔	๑๗.๐
หย่าร้าง/ม่าย	๘	๔.๐
ไม่ได้หย่าร้างแต่แยกกันอยู่	๗	๓.๕

ตารางที่ ๑ (ต่อ)

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน N=๒๐๐	ร้อยละ
๕. รายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท ๑๐,๐๐๑-๓๐,๐๐๐ ๓๐,๐๐๑-๕๐,๐๐๐ ๕๐,๐๐๑-๗๐,๐๐๐ ๗๐,๐๐๑ ขึ้นไป	๑๓๙ ๓๙ ๙ ๑๒ ๑	๖๙.๕ ๑๙.๕ ๔.๕ ๖.๐ .๕
๖. ระดับการศึกษาก่อนเข้ามศึกษา ณ บัณฑิตวิทยาลัย ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เปรียญธรรม	๑๔๐ ๔๕ ๕ ๑๐	๗๐.๐ ๒๒.๕ ๒.๕ ๕.๐
๗. ประสบการณ์การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๗ วัน ๑๕ วัน ๓๐ วัน ไม่เคย	๔๑ ๔๖ ๕๐ ๖๓	๒๐.๕ ๒๓.๐ ๒๕.๐ ๓๑.๕
๘. รูปแบบกัมมัฏฐานที่เคยปฏิบัติมาก่อน สมถกัมมัฏฐาน วิปัสสนากัมมัฏฐาน ทั้งสมถและวิปัสสนา ไม่แน่ใจว่าเป็นสมถ หรือ วิปัสสนา ไม่เคยเลย	๒๔ ๕๔ ๗๖ ๓๒ ๑๔	๑๒.๐ ๒๗.๐ ๓๘.๐ ๑๖.๐ ๗.๐
๙. รูปแบบของการใช้กรรมภาวนา (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ) พุท-โธ อานาปานสติ นับลมหายใจ พองหนอ-ยุบหนอ สัมมา อะระหัง กำหนดรูปรูปนาม โดยไม่มีคำบริกรรม อื่นๆ	๙๘ ๒๕ ๖๑ ๕ ๔ ๒	๕๐.๓ ๑๒.๘ ๓๑.๓ ๒.๖ ๒.๑ ๑.๐

ตารางที่ ๑ (ต่อ)

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน N=๒๐๐	ร้อยละ
๑๐. ระยะเวลาที่เคยฝึกปฏิบัติธรรม		
ต่ำกว่า ๑ ปี	๕๔	๒๗.๗
๑-๕ ปี	๕๙	๓๐.๓
๕-๑๐ ปี	๖๖	๓๓.๘
มากกว่า ๑๐ ปี	๑๖	๘.๒
ไม่ตอบ	๕	-
๑๑. สถานที่เคยรับการฝึกปฏิบัติธรรม (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)		
สถานศึกษา	๑๐๓	๕๑.๘
วัด	๕๖	๒๘.๗
สำนักปฏิบัติธรรม	๒๕	๑๒.๘
รุดงค์ในป่า	๑	.๕
ฝึกเอง	๓	๑.๕
อื่นๆ (สมาคม / องค์กรเอกชน)	๗	๓.๖

จากตารางที่ ๑ เป็นการแสดงข้อมูลทั่วไปของนิสิตที่สมัครเข้าปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังนี้

-กลุ่มตัวอย่างเป็นพระนิสิต ร้อยละ ๕๗.๐ นิสิตหญิง ร้อยละ ๒๓.๐ และ นิสิตชายร้อยละ ๑๔.๐ นิสิตแม่ชี / ภิกษุณี ร้อยละ ๕.๐

-อายุเฉลี่ย ส่วนใหญ่ระหว่าง ๒๐-๒๙ ร้อยละ ๔๐.๕ อายุ ๕๐-๕๙ ปี ร้อยละ ๒๑.๐ อายุ ๓๐-๓๙ ปี ร้อยละ ๑๙.๕ และอายุ ๔๐-๔๙ ปี ร้อยละ ๑๓.๐ อายุ ๖๐ ปี ขึ้นไป ร้อยละ ๖.๐

-อาชีพ คือ พระนิสิต ร้อยละ ๖๕.๕ และ ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ ๑๓.๐ ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ ๙.๕ อื่นๆ เช่นรับจ้าง ร้อยละ ๖.๕ และเป็นพนักงานเอกชน ร้อยละ ๕.๕

-สถานภาพสมรส เป็น โสด ร้อยละ ๗๕.๕ สมรส ร้อยละ ๑๗.๐ หย่าร้าง / ม่าย ร้อยละ ๔.๐ และไม่ได้หย่าร้างแต่แยกกันอยู่ ร้อยละ ๓.๕

-รายได้ต่อเดือนต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๖๙.๕ เพราะส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุระหว่าง ๑๐,๐๐๑-๓๐,๐๐๐ ร้อยละ ๑๙.๕

-ระดับการศึกษา คือ ปริญญาตรี ร้อยละ ๗๐.๐ และ ปริญญาโท ร้อยละ ๒๒.๕ เปรียญธรรมร้อยละ ๕.๐ ปริญญาเอก ร้อยละ ๒.๕

-ประสบการณ์การฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสูตรของบัณฑิตวิทยาลัย คือ ไม่เคยเลย ร้อยละ ๓๑.๕ เคยฝึกมาแล้ว ๓๐ วัน ร้อยละ ๒๕.๐ เคยฝึกมาแล้ว ๑๕ วัน ร้อยละ ๒๓.๐ และ นิสิตที่ฝึกมาแล้ว ๗ วัน ร้อยละ ๒๐.๕

-รูปแบบ กัมมัฏฐานที่เคยปฏิบัติมาก่อน คือ ทั้งสมถและวิปัสสนา ร้อยละ ๓๘.๐
วิปัสสนา ร้อยละ ๒๗.๐ ไม่นับว่าเป็นสมถหรือวิปัสสนา ร้อยละ ๑๖.๐ และสมถ ร้อยละ ๑๒.๐ ไม่
เคยเลย ร้อยละ ๗.๐

-รูปแบบของการบริการภิกษุภิกษุณีที่เคยฝึก คือ แบบ พุทโธ ร้อยละ ๕๐.๓ พองหนอ-ยุบ
หนอ ร้อยละ ๓๑.๓ อานาปานสติ นั้บลมหายใจ ร้อยละ ๑๒.๘ แบบสั้มา อะระหัง ร้อยละ ๒.๖
และกำหนดรูปนามไม่มีคำบริกรรม ร้อยละ ๒.๑

-ระยะเวลาที่เคยปฏิบัติกัมมัฏฐานมาก่อน คือ ๕-๑๐ ปี ร้อยละ ๓๓.๘ ๑-๕ ปี ร้อยละ
๓๐.๓ ต่ำกว่า ๑ ปี ร้อยละ ๒๗.๗ และมากกว่า ๑๐ ปี ร้อยละ ๘.๒

-สถานที่เคยรับการฝึกปฏิบัติธรรมจากสถานศึกษา ร้อยละ ๓๖.๐ วัด ร้อยละ ๓๓.๕
สำนักปฏิบัติธรรม ร้อยละ ๒๕.๕ ฝึกเอง ร้อยละ ๒.๕ และ อื่นๆ (สมาคม/องค์กรเอกชน) ร้อยละ ๑.๕

๕.๒ ผลการวิเคราะห์ความรู้และความเข้าใจในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของผู้ปฏิบัติ ก่อน การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ตารางที่ ๒ (๑) แสดงค่าร้อยละความรู้และความเข้าใจ เรื่อง การเดินจงกรม

ความรู้และความเข้าใจ เรื่อง การเดินจงกรม	จำนวน N=๒๐๐	ระดับ ประเมิน	ร้อยละ
๑) ขณะเดินจงกรม ๖ ระยะ มีขวย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ เป็นต้น ท่านกำหนดได้ทันปัจจุบัน	๑๖	น้อยที่สุด	๘.๐
	๓๓	น้อย	๑๖.๕
	๘๒	ปานกลาง	๔๑.๐
	๕๕	มาก	๒๗.๕
	๑๔	มากที่สุด	๗.๐
๒) ขณะที่เกิดความรู้สึกเจ็บปวด หรือ สบาย หรือว่า เหนื่อย แทรกในขณะเดินจงกรม ท่านกำหนดได้ทันปัจจุบัน	๑๔	น้อยที่สุด	๗.๐
	๔๔	น้อย	๒๒.๐
	๗๙	ปานกลาง	๓๙.๕
	๕๖	มาก	๒๘.๐
	๗	มากที่สุด	๓.๕
๓) ขณะที่จิตนึกรัก โกรธ หลง เป็นต้น แทรกในขณะเดิน จงกรม ท่านกำหนดได้ทันปัจจุบัน	๓๙	น้อยที่สุด	๑๙.๕
	๔๕	น้อย	๒๒.๕
	๗๘	ปานกลาง	๓๙.๐
	๓๑	มาก	๑๕.๕
	๗	มากที่สุด	๓.๕
๔) ขณะที่จิตเกิดความยินดี พยาบาท ง่วง ท้อแท้ เกียจคร้าน	๓๔	น้อยที่สุด	๑๗.๐

ฟุ้งซ่าน เบื่อรำคาญ ลังเลสงสัย หรือเกิดความระลึกได้	๔๙	น้อย	๒๔.๕
พิจารณาธรรม เพียรพยายาม อิ่มใจ สงบ ตั้งมั่น ปล่อยวางอย่างมีปัญญา แทรกในขณะเดินจงกรม ท่านกำหนดได้ทันปัจจุบัน	๗๕	ปานกลาง	๓๗.๕
	๓๗	มาก	๑๘.๕
	๕	มากที่สุด	๒.๕

จากตารางที่ ๒ (๑) แสดงถึงความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน หรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในรูปแบบของการเดินจงกรม ในแต่ละระดับต่างกัน ดังนี้ คือ

๑) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน การเดินจงกรม ๖ ระยะ มีขวาย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ เป็นต้น ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๘.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๑๖.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๔๑.๐ ระดับมากร้อยละ ๒๗.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๗.๐

๒) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ขณะที่เกิดความรู้สึกเจ็บปวด หรือสบาย หรือว่าเฉยๆ แทรกในขณะเดินจงกรม ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๗.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๒.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๙.๕ ระดับมากร้อยละ ๒๘.๐ และมากที่สุดระดับร้อยละ ๓.๕

๓) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ขณะที่จิตนึกรัก โกรธ หลง เป็นต้น แทรกในขณะเดินจงกรม ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๙.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๒.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๙.๐ ระดับมากร้อยละ ๑๕.๕ และมากที่สุดระดับร้อยละ ๓.๕

๔) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ขณะที่จิตเกิดความยินดี พยาบาท ง่วง ท้อแท้ เกียจคร้าน ฟุ้งซ่าน เบื่อรำคาญ ลังเลสงสัย หรือเกิดความระลึกได้ พิจารณาธรรม เพียรพยายาม อิ่มใจ สงบ ตั้งมั่น ปล่อยวางอย่างมีปัญญา แทรกในขณะเดินจงกรม ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๗.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๔.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๗.๕ มากระดับร้อยละ ๑๘.๕ และมากที่สุดระดับร้อยละ ๒.๕

สรุปความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานหรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในรูปแบบของการเดินจงกรมของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนมากมีความรู้และเข้าใจในการเดินจงกรม ๖ ระยะ มีขวาย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ เป็นต้น ทั้งขณะที่เกิดความรู้สึกเจ็บปวด หรือสบายหรือว่าเฉยๆ ทั้งขณะที่จิตนึกรัก โกรธ หลง เป็นต้น และขณะที่จิตเกิดความยินดี พยาบาท ง่วง ท้อแท้ เกียจคร้าน ฟุ้งซ่าน เบื่อรำคาญ ลังเลสงสัย หรือเกิดความระลึกได้ พิจารณาธรรม เพียรพยายาม อิ่มใจ สงบ ตั้งมั่น ปล่อยวางอย่างมีปัญญาแทรกในขณะเดินจงกรม จัดอยู่ในระดับปานกลาง คือ ร้อยละ ๔๑.๐ ร้อยละ ๓๙.๕ ร้อยละ ๓๙.๐ และร้อยละ ๓๗.๕ ซึ่งมีความใกล้เคียงกัน

ตารางที่ ๒ (๒) แสดงความรู้และความเข้าใจ เรื่อง การนั่งสมาธิ

ความรู้และความเข้าใจ เรื่อง การนั่งสมาธิ	จำนวน N=๒๐๐	ระดับ ประเมิน	ร้อยละ
๕) ขณะนั่งสมาธิ ท่านสังเกตอาการฟอง-ยุบ ได้ทันที	๙	น้อยที่สุด	๔.๕
	๔๙	น้อย	๒๔.๕
	๗๗	ปานกลาง	๓๘.๕

	๕๔	มาก	๒๗.๐
	๑๑	มากที่สุด	๕.๕
๖) ขณะที่เกิดความรู้สึกเจ็บปวด หรือสบาย หรือว่า เฉยๆ แทรกในขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดได้ทันปัจจุบัน	๑๖	น้อยที่สุด	๘.๐
	๓๒	น้อย	๑๖.๐
	๙๐	ปานกลาง	๔๕.๐
	๕๐	มาก	๒๕.๐
	๑๒	มากที่สุด	๖.๐
๗) ขณะที่ใจนึกรัก โกรธ หลง เป็นต้น แทรกในขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดได้ทันปัจจุบัน	๓๐	น้อยที่สุด	๗.๐
	๔๖	น้อย	๒๒.๐
	๘๙	ปานกลาง	๓๙.๕
	๓๑	มาก	๒๘.๐
	๔	มากที่สุด	๓.๕
๘) ขณะที่ใจเกิดความยินดี พยาบาท ง่วง ท้อแท้ เกียจคร้าน ฟุ้งซ่าน เปื่อ รำคาญ ลังเลสงสัย หรือเกิดระลึกได้ พิจารณาธรรม เพียรพยายาม อิ่มใจ สงบ ตั้งมั่น ปล่อยวางอย่างมีปัญญา แทรกในขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดได้ทันที่	๒๔	น้อยที่สุด	๑๒.๐
	๔๗	น้อย	๒๓.๕
	๙๕	ปานกลาง	๔๗.๕
	๓๒	มาก	๑๖.๐
	๒	มากที่สุด	๑.๐

จากตารางที่ ๒ (๒) แสดงถึงความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน หรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในรูปแบบของการนั่งสมาธิของนิสิตผู้ปฏิบัติ ในแต่ละระดับต่างกัน ดังนี้ คือ

๑) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ในขณะนั่งสมาธิ สามารถจะสังเกตอาการพอง-ยุบ ของท้อง ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๔.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๔.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๙.๕ ระดับมากร้อยละ ๒๗.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๕.๕

๒) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ขณะที่เกิดความรู้สึกเจ็บปวด หรือสบาย หรือว่าเฉยๆ แทรกในขณะนั่งสมาธิ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๘.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๑๖.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๔๕.๐ ระดับมากร้อยละ ๒๕.๐ และมากที่สุดระดับร้อยละ ๖.๐

๓) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ขณะที่จิตนึกรัก โกรธ หลง เป็นต้น แทรกในขณะนั่งสมาธิระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๗.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๒.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๙.๕ ระดับมากร้อยละ ๒๘.๐ และมากที่สุดระดับร้อยละ ๓.๕

๔) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ขณะที่จิตเกิดความยินดี พยาบาท ง่วง ท้อแท้ เกียจคร้าน ฟุ้งซ่าน เปื่อรำคาญ ลังเลสงสัย หรือเกิดความระลึกได้ พิจารณาธรรม เพียรพยายาม อิ่มใจ สงบ ตั้งมั่น ปล่อยวางอย่างมีปัญญา แทรกในขณะนั่งสมาธิ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๒.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๓.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๔๗.๕ มากระดับร้อยละ ๑๖.๐ และมากที่สุดระดับร้อยละ ๑.๐

สรุปความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานหรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในรูปแบบของการนั่งสมาธิของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนมากมีความรู้และเข้าใจ

กัมมัญฐาน ในขณะที่นั่งสมาธิ สามารถจะสังเกตอาการพอง-ยุบ ของท้อง ทั้งขณะที่เกิดความรู้สึกเจ็บปวด หรือสบายหรือว่าเฉยๆ ทั้งขณะที่จิตนี้รัก โกรธ หลง เป็นต้น และขณะที่จิตเกิดความยินดี พยาบาท ง่วง ท้อแท้ เกียจคร้าน ฟุ้งซ่าน เบื่อรำคาญ ลังเลสงสัย หรือเกิดความรู้สึกได้ พิจารณาธรรม เพียรพยายาม อิ่มใจ สงบ ตั้งมั่น ปล่อยวางอย่างมีปัญญา ซึ่งแทรกในขณะที่นั่งสมาธิ จัดอยู่ในระดับปานกลาง คือร้อยละ ๓๘.๕ ร้อยละ ๔๕.๐ ร้อยละ ๓๙.๕ และร้อยละ ๔๗.๕

ตารางที่ ๒ (๓) แสดงความรู้และความเข้าใจ เรื่อง การกำหนดทางทวาร ๖

ความรู้และความเข้าใจ เรื่อง การกำหนดทางทวาร ๖ (อายตนะภายในอายตนะภายนอก ๑๒)	จำนวน N=๒๐๐	ระดับ ประเมิน	ร้อยละ
๙) ขณะเห็น ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๕	น้อยที่สุด	๑๒.๕
	๓๓	น้อย	๑๖.๕
	๑๐๓	ปานกลาง	๕๑.๕
	๓๔	มาก	๑๗.๐
	๕	มากที่สุด	๒.๕
๑๐) ขณะได้ยินเสียง ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๙	น้อยที่สุด	๑๔.๕
	๓๗	น้อย	๑๘.๕
	๘๓	ปานกลาง	๔๑.๕
	๕๐	มาก	๒๕.๐
	๑	มากที่สุด	๐.๕
๑๑) ขณะดมกลิ่น ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๓๓	น้อยที่สุด	๑๖.๕
	๕๘	น้อย	๒๙.๐
	๖๓	ปานกลาง	๓๑.๕
	๔๕	มาก	๒๒.๕
	๑	มากที่สุด	๐.๕
๑๒) ขณะลิ้มรส ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๕	น้อยที่สุด	๑๒.๕
	๖๗	น้อย	๓๓.๕
	๗๓	ปานกลาง	๓๖.๕
	๓๓	มาก	๑๖.๕
	๒	มากที่สุด	๑.๐
๑๓) ขณะเย็น ร้อน ฯลฯ ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๑	น้อยที่สุด	๑๐.๕
	๕๕	น้อย	๒๗.๕

	๘๐	ปานกลาง	๔๐.๐
	๓๙	มาก	๑๙.๕
	๕	มากที่สุด	๒.๕
๑๔) ขณะเกิดความนึกคิด ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๓๐	น้อยที่สุด	๑๕.๐
	๔๑	น้อย	๒๐.๕
	๗๘	ปานกลาง	๓๙.๐
	๔๑	มาก	๒๐.๕
	๑๐	มากที่สุด	๕.๐

จากตารางที่ ๒ (๓) แสดงถึงความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน หรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในรูปแบบของการกำหนดทางทวาร ๖ (อายตนะภายในอายตนะภายนอก ๑๒) ในแต่ละระดับต่างกัน ดังนี้ คือ

๑) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะเห็น ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๒.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๑๖.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๕๑.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๗.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๒.๕

๒) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะได้ยินเสียง ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๔.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๑๘.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๔๑.๕ ระดับมากร้อยละ ๒๕.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๐.๕

๓) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะดมกลิ่น ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๖.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๙.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๑.๕ ระดับมากร้อยละ ๒๒.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๐.๕

๔) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะลิ้มรส ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๒.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๓๓.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๖.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๖.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๑.๐

๕) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะเย็น ร้อน ฯลฯ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๐.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๗.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๔๐.๐ ระดับมากร้อยละ ๑๙.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๒.๕

๖) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะเกิดความนึกคิด ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๕.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๐.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๙.๐ ระดับมากร้อยละ ๒๐.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๕.๐

สรุปความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานหรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในรูปแบบของการกำหนดทางทวาร ๖ (อายตนะภายในอายตนะภายนอก ๑๒) ของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนมากมีความรู้และเข้าใจกัมมัฏฐาน ในขณะเห็น ดมกลิ่น ลิ้มรส ภายถูกต้องสัมผัส และใจนึกคิด จัดอยู่ในระดับปานกลาง คือ ขณะเห็น ร้อยละ ๕๑.๕ ขณะได้ยินเสียง ร้อยละ

๔๑.๕ ขณะดมกลืน ร้อยละ ๓๑.๕ ขณะลิ้มรส ร้อยละ ๓๖.๕ ขณะที่ทานถูกต้องสัมผัสเย็น ร้อน ฯลฯ ร้อยละ ๔๐.๐ และขณะเกิดความนึกคิด ร้อยละ ๓๙.๐

ตารางที่ ๒ (๔) แสดงความรู้และความเข้าใจ เรื่องการกำหนดอิริยาบถย่อย

ความรู้และความเข้าใจ เรื่อง การกำหนดอิริยาบถย่อย	จำนวน N=๒๐๐	ระดับ ประเมิน	ร้อยละ
๑๕) ขณะตื่นนอน ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๓	น้อยที่สุด	๑๑.๕
	๖๓	น้อย	๓๑.๕
	๗๓	ปานกลาง	๓๖.๕
	๓๙	มาก	๑๙.๕
	๒	มากที่สุด	๑.๐
๑๖) ขณะล้างหน้าแปรงฟัน ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๑๘	น้อยที่สุด	๙.๐
	๗๔	น้อย	๓๗.๐
	๗๓	ปานกลาง	๓๖.๕
	๓๑	มาก	๑๕.๕
	๔	มากที่สุด	๒.๐
๑๗) ขณะอาบน้ำ ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๑	น้อยที่สุด	๑๐.๕
	๗๔	น้อย	๓๐.๕
	๗๕	ปานกลาง	๔๕.๐
	๒๕	มาก	๑๒.๐
	๕	มากที่สุด	๒.๐
๑๘) ขณะนั่งห่มจีวร หรือสวมใส่เสื้อผ้า ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๖	น้อยที่สุด	๑๓.๐
	๖๒	น้อย	๓๑.๐
	๗๕	ปานกลาง	๓๗.๕
	๓๑	มาก	๑๕.๕
	๖	มากที่สุด	๓.๐
๑๙) ขณะฉันหรือรับประทานอาหาร ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๐	น้อยที่สุด	๑๐.๐
	๕๕	น้อย	๒๗.๕
	๖๑	ปานกลาง	๓๐.๕
	๕๒	มาก	๒๖.๐
	๑๒	มากที่สุด	๖.๐

๒๐) ขณะต็มน้ำ ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๓	น้อยที่สุด	๑๑.๕
	๔๗	น้อย	๒๓.๕
	๖๓	ปานกลาง	๓๑.๕
	๕๙	มาก	๒๙.๕
	๘	มากที่สุด	๔.๐
๒๑) ขณะล้างบาตร ถ้วย ชาม ช้อน ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๓๑	น้อยที่สุด	๑๕.๕
	๕๖	น้อย	๒๘.๐
	๗๔	ปานกลาง	๓๗.๐
	๓๖	มาก	๑๘.๐
	๓	มากที่สุด	๑.๕
๒๒) ขณะก้ม-เงย ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๔	น้อยที่สุด	๑๒.๐
	๕๖	น้อย	๒๘.๐
	๙๒	ปานกลาง	๔๖.๐
	๒๗	มาก	๑๓.๕
	๑	มากที่สุด	๐.๕
๒๓) ขณะแลซ้าย-แลขวา ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๕	น้อยที่สุด	๑๒.๕
	๖๑	น้อย	๓๐.๕
	๘๔	ปานกลาง	๔๒.๐
	๒๘	มาก	๑๔.๐
	๒	มากที่สุด	๑.๐
๒๔) ขณะเปิด-ปิดประตู ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๙	น้อยที่สุด	๑๔.๕
	๖๖	น้อย	๓๓.๐
	๖๙	ปานกลาง	๓๔.๕
	๓๔	มาก	๑๗.๐
	๒	มากที่สุด	๑.๐
๒๕) ขณะกราบพระ ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๑๖	น้อยที่สุด	๘.๐
	๕๙	น้อย	๒๙.๕
	๕๘	ปานกลาง	๒๙.๐
	๕๗	มาก	๒๘.๕
	๑๐	มากที่สุด	๕.๐
๒๖) ขณะเดินไปมา ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๖	น้อยที่สุด	๑๓.๐
	๔๖	น้อย	๒๓.๐
	๗๘	ปานกลาง	๓๙.๐

	๔๒	มาก	๒๑.๐
	๘	มากที่สุด	๔.๐
๒๗) ขณะเข้านอน ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๓	น้อยที่สุด	๑๒.๕
	๕๙	น้อย	๒๖.๕
	๗๓	ปานกลาง	๔๔.๕
	๓๔	มาก	๑๐.๕
	๑๑	มากที่สุด	๖.๐

จากตารางที่ ๒ (๔) แสดงถึงความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน หรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในรูปแบบการกำหนดอริยาบถย่อยของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ในแต่ละระดับต่างกัน ดังนี้ คือ

๑) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะตื่นนอน ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๑.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๓๑.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๖.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๕.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๑.๐

๒) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะล้างหน้าแปรงฟัน ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๙.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๓๗.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๖.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๕.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๒.๐

๓) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะอาบน้ำระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๐.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๓๐.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๔๕.๐ ระดับมากร้อยละ ๑๒.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๒.๐

๔) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะนุ่งห่มจีวร หรือสวมใส่เสื้อผ้า ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๓.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๓๑.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๗.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๕.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๓.๐

๕) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะฉันหรือรับประทานอาหาร ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๐.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๗.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๐.๕ ระดับมากร้อยละ ๒๖.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๖.๐

๖) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานขณะดื่มน้ำ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๑.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๓.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๑.๕ ระดับมากร้อยละ ๒๙.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๔.๐

๗) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะล้างบาตร ถ้วย ชาม ช้อน ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๕.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๘.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๗.๐ ระดับมากร้อยละ ๑๘.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๑.๕

๘) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะก้ม-เงย ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๒.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๘.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๔๖.๐ ระดับมากร้อยละ ๑๓.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๐.๕

๙) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะแลซ้าย-แลขวา ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๒.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๓๐.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๔๒.๐ ระดับมากร้อยละ ๑๔.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๑.๐

๑๐) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะเปิด-ปิดประตู ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๔.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๓๓.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๔.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๗.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๑.๐

๑๑) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะกราบพระ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๘.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๙.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๙.๐ ระดับมากร้อยละ ๒๘.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๕.๐

๑๒) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะเดินไปมา ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๓.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๓.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๙.๐ ระดับมากร้อยละ ๒๑.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๔.๐

๑๓) ความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะเข้านอน ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๒.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๖.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๔๔.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๐.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๖.๐

สรุปความรู้และความเข้าใจก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานหรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในรูปแบบของการกำหนดอริยาบถย่อยของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนมากมีความรู้และเข้าใจกัมมัฏฐาน จัดอยู่ในระดับปานกลาง คือ ขณะตื่นนอน ร้อยละ ๓๖.๕ ขณะล้างหน้าแปรงฟัน ร้อยละ ๓๖.๕ ขณะอาบน้ำ ร้อยละ ๔๕.๐ ขณะนุ่งห่มจีวร หรือสวมใส่เสื้อผ้า ร้อยละ ๓๗.๕ ขณะฉันทหรือรับประทานอาหาร ร้อยละ ๓๐.๕ ขณะดื่มน้ำ ร้อยละ ๓๑.๕ ขณะล้างบาตร ถ้วย ชาม ช้อน ร้อยละ ๓๗.๐ ขณะก้ม-เงย ร้อยละ ๔๖.๐ ขณะแลซ้าย-แลขวา ร้อยละ ๔๒.๐ ขณะเปิด-ปิดประตู ร้อยละ ๓๔.๕ ขณะกราบพระ ร้อยละ ๒๙.๕ ขณะเดินไปมา ร้อยละ ๓๙.๐ และขณะเข้านอน ร้อยละ ๔๔.๕

๕.๓ ผลการวิเคราะห์อินทรีย์ ๕ เปรียบเทียบกับญาณ ๑๖ ก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ตารางที่ ๓ (๑) แสดงค่าร้อยละสัทอินทรีย์ (ศรัทธา) คู่กับ ปัญญินทรีย์ (ปัญญา)

สัทอินทรีย์ (ศรัทธา) คู่กับ ปัญญินทรีย์ (ปัญญา)	จำนวน N=๒๐๐	ระดับ ประเมิน	ร้อยละ
	ก่อนการ ปฏิบัติ		ก่อนการ ปฏิบัติ
๑) ในการเดินจงกรม ท่านเดินกำหนดตามระยะเวลาที่พระวิปัสสนาจารย์ แนะนำให้เดิน เช่น ๓๐ นาที เป็นต้น	๗	น้อยที่สุด	๓.๕
	๓๑	น้อย	๑๕.๕
	๔๒	ปานกลาง	๒๑.๐
	๕๘	มาก	๒๙.๐
	๖๒	มากที่สุด	๓๑.๐
๒) ในการนั่งสมาธิ ท่านนั่งกำหนดตามระยะเวลาที่พระ	๒	น้อยที่สุด	๑.๐

วิปัสสนาจารย์ แนะนำให้นั่ง เช่น ๓๐ นาที เป็นต้น	๔๐	น้อย	๑๗.๕
	๔๙	ปานกลาง	๒๒.๐
	๕๘	มาก	๒๙.๐
	๖๑	มากที่สุด	๓๐.๕
๓) ในการกำหนดอิริยาบถย่อย นอกจากเวลาเดินจงกรม และนั่งสมาธิแล้วท่านกำหนดทุกอย่างตลอดเวลา ไม่มีเวลาว่างเว้นจากการกำหนด ตามที่พระวิปัสสนาจารย์ แนะนำ	๑๘	น้อยที่สุด	๙.๐
	๕๘	น้อย	๒๙.๐
	๗๓	ปานกลาง	๓๖.๕
	๔๐	มาก	๒๐.๐
	๑๑	มากที่สุด	๕.๕
๔) ในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ท่านเกิดเลื่อมใส ในพระพุทธเจ้า แม้ชีวิตนี้ ก็มอบถวายแต่พระพุทธองค์ ได้	๑๖	น้อยที่สุด	๘.๐
	๒๖	น้อย	๑๓.๐
	๗๘	ปานกลาง	๓๙.๐
	๔๖	มาก	๒๓.๐
	๓๔	มากที่สุด	๑๗.๐
๕) ในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ท่านเกิดเลื่อมใส ในพระธรรม เพราะเห็นความเกิดดับของรูป หรือสภาวะ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งไม่เคยเห็นแบบนี้ มาก่อน	๗	น้อยที่สุด	๓.๕
	๔๘	น้อย	๒๔.๐
	๗๖	ปานกลาง	๓๘.๐
	๔๔	มาก	๒๒.๐
	๒๕	มากที่สุด	๑๒.๕
๖) ในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ท่านเกิดเลื่อมใส ในพระอริยสงฆ์ เพราะเห็นพระอริยสงฆ์ เช่น พระ โสตาบัน เป็นต้นนั้นมีอยู่จริงอย่างแน่นอน	๒๒	น้อยที่สุด	๑๑.๐
	๒๙	น้อย	๑๔.๕
	๖๗	ปานกลาง	๓๓.๕
	๔๒	มาก	๒๑.๐
	๔๐	มากที่สุด	๒๐.๐

จากตารางที่ ๓ (๑) แสดงถึงอินทรีย์ ๕ ได้แก่ สัทธินทรีย์ (ศรัทธา) คู่กับ ปัญญินทรีย์ (ปัญญา) ก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานหรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ มีระดับสัทธินทรีย์ (ศรัทธา) แตกต่างกันดังต่อไปนี้

๑) ในการเดินจงกรม เดินได้ตามระยะเวลาที่พระวิปัสสนาจารย์แนะนำให้เดิน เช่น ๓๐ นาที เป็นต้น ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๓.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๑๕.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๑.๐ ระดับมากร้อยละ ๒๙.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๓๐.๕

๒) ในการนั่งสมาธิ นั่งได้ตามระยะเวลาที่พระวิปัสสนาจารย์แนะนำให้นั่ง ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๑๗.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๒.๐ ระดับมากร้อยละ ๒๙.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๓๐.๕

๓) ในการกำหนดอิริยาบถย่อยตามที่พระวิปัสสนาจารย์แนะนำ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ

๙.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๙.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๖.๕ ระดับมากร้อยละ ๒๐.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๕.๕

๔) เกิดเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๘.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๑๓.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๙.๐ ระดับมากร้อยละ ๒๓.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๑๗.๐

๕) เกิดเลื่อมใสในพระธรรม ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๓.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๔.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๘.๐ ระดับมากร้อยละ ๒๒.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๑๒.๕

๖) เกิดเลื่อมใสในพระอริยสงฆ์ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๑.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๑๔.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๓.๕ ระดับมากร้อยละ ๒๑.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๒๐.๐

สรุปอินทรีย์ ๕ ได้แก่ สัทธินทรีย์ (ศรัทธา) คู่กับ ปัญญินทรีย์ (ปัญญา) ในรูปแบบการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนมากมีสัทธินทรีย์ (ศรัทธา) อยู่ในระดับมากที่สุด คือ การเดินจงกรมจะกำหนดตามระยะเวลาที่พระวิปัสสนาจารย์แนะนำให้เดิน ร้อยละ ๒๑.๐ และการนั่งสมาธิจะนั่งกำหนดตามระยะเวลาที่พระวิปัสสนาจารย์แนะนำให้นั่ง ร้อยละ ๒๒.๐ นอกจากนั้น จัดอยู่ในระดับปานกลาง คือ การกำหนดอริยาบถย่อย ร้อยละ ๓๖.๕ จะเกิดเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ร้อยละ ๓๙.๐ จะเกิดเลื่อมใสในพระธรรม ร้อยละ ๓๘.๐ และจะเกิดเลื่อมใสในพระอริยสงฆ์ ร้อยละ ๓๓.๕

ตารางที่ ๓ (๒) แสดงค่าร้อยละวิริยอินทรีย์ (วิริยะ) คู่กับ สมาธินทรีย์ (สมาธิ) ในรูปแบบของการเดินจงกรม

วิริยอินทรีย์ (วิริยะ) คู่กับ สมาธินทรีย์ (สมาธิ) ในรูปแบบของการเดินจงกรม	จำนวน N=๒๐๐	ระดับ ประเมิน	ร้อยละ
	ก่อนการ ปฏิบัติ		ก่อนการ ปฏิบัติ
๗) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดแยกแยะรูปแบบนามออกจากกันได้ คือ เห็นอาการของเท้าที่เคลื่อนไปว่า “เป็นรูป” และ เห็นการรู้อาการของเท้าที่เคลื่อนไปว่า “เป็นนาม”	๑๖	น้อยที่สุด	๘.๐
	๖๖	น้อย	๓๓.๐
	๗๐	ปานกลาง	๓๕.๐
	๓๕	มาก	๑๗.๕
	๑๓	มากที่สุด	๖.๕
๘) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “ตัวรู้ก่อน แล้วเท้าจึงเคลื่อนไปตาม”	๒๑	น้อยที่สุด	๑๐.๕
	๔๗	น้อย	๒๓.๕
	๗๘	ปานกลาง	๓๙.๐
	๔๗	มาก	๒๓.๕
	๗	มากที่สุด	๓.๕
๙) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “อาการเบา อาการหนักของเท้า มีลักษณะเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป” โดยหยุด	๒๓	น้อยที่สุด	๑๑.๕
	๕๒	น้อย	๒๖.๐

ยื่นกำหนด	๘๓ ๓๗ ๕	ปานกลาง มาก มากที่สุด	๔๑.๕ ๑๘.๕ ๒.๕
๑๐) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “อาการเบาอาการหนักของเท้าแล้วมีความอึดเอนใจ เป็นต้น” โดยหยุดยื่นกำหนด	๒๙ ๔๗ ๘๔ ๓๕ ๕	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๑๔.๕ ๒๓.๕ ๔๒.๐ ๑๗.๕ ๒.๕
๑๑) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “แต่ความดับไปหรือหายไป หรือจบไปของอาการเบาอาการหนักของเท้า” โดยหยุดยื่นกำหนด	๒๙ ๗๖ ๖๗ ๒๑ ๗	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๑๔.๕ ๓๘.๐ ๓๓.๕ ๑๐.๕ ๓.๕
๑๒) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “ความกลัวในรูปนาม” โดยหยุดยื่นกำหนด	๔๘ ๘๓ ๔๕ ๒๐ ๔	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๔.๐ ๔๑.๕ ๒๒.๕ ๑๐.๐ ๒.๐
๑๓) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “โทษภัยในการเวียนว่ายตายเกิด” โดยหยุดยื่นกำหนด	๕๓ ๗๖ ๕๐ ๙ ๑๒	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๖.๕ ๓๘.๐ ๒๕.๐ ๔.๕ ๖.๐
๑๔) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “ความเบื่อหน่ายในรูปนาม” โดยหยุดยื่นกำหนด	๖๕ ๖๓ ๕๐ ๑๘ ๔	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๓๒.๕ ๓๑.๕ ๒๕.๐ ๙.๐ ๒.๐
๑๕) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “ความอยากจะพ้นไปจากรูปนาม” โดยหยุดยื่นกำหนด	๖๖ ๖๙ ๔๔ ๑๗ ๔	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๓๓.๐ ๓๔.๕ ๒๒.๐ ๘.๕ ๒.๐
๑๖) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “ความไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ของรูปนามอย่างชัดเจน” โดยหยุดยื่นกำหนด	๖๐ ๖๒ ๕๖	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง	๓๐.๐ ๓๑.๐ ๒๘.๐

	๑๕ ๗	มาก มากที่สุด	๗.๕ ๓.๕
๑๗) ในขณะเดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “ความว่างเฉยหรือใจที่สงบต่อรูปนามอย่างมีท่าที” โดยหยุดยืนกำหนด	๖๙ ๕๓ ๕๐ ๒๘ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๓๔.๕ ๒๖.๕ ๒๕.๐ ๑๔.๐ -
๑๘) ในขณะเดินจงกรม ท่านกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ บริกรรม อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๒ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๓ ขณะรวมกัน” หรือกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๓ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๒ ขณะรวมกัน” โดยหยุดยืนกำหนด	๘๖ ๕๖ ๕๐ ๘ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๔๓.๐ ๒๘.๐ ๒๕.๐ ๔.๐ -
๑๙) ในขณะเดินจงกรม ท่านกำหนด “นิพพานมาเป็นอารมณ์” โดยหยุดยืนกำหนด	๙๘ ๔๓ ๕๓ ๖ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๔๙.๐ ๒๑.๕ ๒๖.๕ ๓.๐ -
๒๐) ในขณะเดินจงกรม ท่านกำหนด “ความดับไปทางอนิจจัง” หรือ “ความดับไปทางทุกขัง” หรือว่า “ความดับไปทางอนัตตา” โดยหยุดยืนกำหนด	๘๒ ๖๐ ๔๖ ๑๒ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๔๑.๐ ๓๐.๐ ๒๓.๐ ๖.๐ -
๒๑) ในขณะเดินจงกรม ท่านกำหนด “ความดับเจียบตอนสุดท้าย” โดยหยุดยืนกำหนด	๘๑ ๖๓ ๔๘ ๘ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๔๐.๕ ๓๑.๕ ๒๔.๐ ๔.๐ -
๒๒) ในขณะเดินจงกรม ท่านกำหนด “การหวนกลับพิจารณาถึงสภาวะที่ตนเข้าสู่ความดับ” โดยหยุดยืนกำหนด	๘๔ ๖๔ ๔๘ ๔ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๔๒.๐ ๓๒.๐ ๒๔.๐ ๒.๐ -

จากตารางที่ ๓ (๒) แสดงถึงอินทรีย์ ๕ ได้แก่ วิริยอินทรีย์ (วิริยะ) คู่กับสมาธิอินทรีย์ (สมาธิ) ก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในรูปแบบการเดินจงกรมของนิสิตผู้ปฏิบัติ ดังมีระดับวิริยอินทรีย์ (วิริยะ) แตกต่างกัน ต่อไปนี้

๑) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดแยกgrupแยกนามออกจากกันได้ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๘.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๓๓.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๕.๐ ระดับมากร้อยละ ๑๗.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๖.๕

๒) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “ตัวรู้ก่อน แล้วเท้าจึงเคลื่อนไปตาม” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๐.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๓.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๙.๐ ระดับมากร้อยละ ๒๓.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๓.๕

๓) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “อาการเบา อาการหนักของเท้า มีลักษณะเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๑.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๖.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๔๑.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๘.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๒.๕

๔) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “อาการเบา อาการหนักของเท้าแล้วมีความอึดอึดใจ เป็นต้น” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๔.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๓.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๔๒.๐ ระดับมากร้อยละ ๑๗.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๒.๕

๕) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “แต่ความดับไป หรือหายไป หรือจบไปของอาการเบาอาการหนักของเท้า” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๔.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๓๘.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๓.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๐.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๓.๕

๖) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “ความกลัวในรูปนาม” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๒๔.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๔๑.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๒.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๐.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๒.๐

๗) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “โทษภัยในการเวียนว่ายตายเกิด” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๒๖.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๓๘.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๕.๐ ระดับมากร้อยละ ๔.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๖.๐

๘) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “ความเบื่อหน่ายในรูปนาม” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๓๒.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๓๑.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๕.๐ ระดับมากร้อยละ ๙.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๒.๐

๙) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “ความอยากจะพ้นไปจากรูปนาม” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๓๓.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๓๔.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๒.๐ ระดับมากร้อยละ ๘.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๒.๐

๑๐) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาของรูปนามอย่างชัดเจน” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๓๐.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๓๑.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๘.๐ ระดับมากร้อยละ ๗.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๓.๕

๑๑) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “ความวางเฉยหรือใจที่สงบต่อรูปนามอย่างมีท่าที” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๓๔.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๖.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๕.๐ ระดับมากร้อยละ ๑๔.๐ และระดับมากที่สุด ไม่มี

๑๒) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ บริการ อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๒ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริการ อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๓ ขณะ รวมกัน” หรือกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ อุปจาร อนุโลม มรรคญาณและผลญาณ ๓ ขณะ อนุโลมญาณ คือบริการ อุปจารและอนุโลมทั้ง ๒ ขณะรวมกัน” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๔๓.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๘.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๕.๐ ระดับมากร้อยละ ๔.๐ และระดับมากที่สุด ไม่มี

๑๓) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนด “นิพพานมาเป็นอารมณ์” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๔๙.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๑.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๖.๕ ระดับมากร้อยละ ๓.๐ และระดับมากที่สุด ไม่มี

๑๔) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนด “ความดับไปทางอนิจจัง” หรือ “ความดับไปทางทุกขัง” หรือว่า “ความดับไปทางอนัตตา” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๔๑.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๓๐.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๓.๐ ระดับมากร้อยละ ๖.๐ และระดับมากที่สุด ไม่มี

๑๕) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนด “ความดับเจียบตอนสุดท้ายระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๔๐.๕ระดับน้อยร้อยละ ๓๑.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๔.๐ ระดับมากร้อยละ ๔.๐ และระดับมากที่สุด ไม่มี

๑๖) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนด “การหวนกลับพิจารณาถึงสภาวะที่ตนเข้าสู่ความดับ” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๔๒.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๓๒.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๑๙.๐ และระดับมากร้อยละ ๗.๐

สรุปอินทรีย์ ๕ คือ วิริยอินทรีย์ (วิริยะ) คู่กับ สมาธินทรีย์ (สมาธิ) ในรูปแบบการเดินจงกรมของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนมากมีวิริยอินทรีย์ (วิริยะ) อยู่ในระดับปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ดังนี้ คือ

ในระดับปานกลางนั้น ได้แก่ ในการเดินจงกรมจะกำหนดการแยกแยะแยกนามออกจากกันได้ ร้อยละ ๓๕.๐ กำหนดเห็น “ตัวรู้ก่อน แล้วเท็จจึงเคลื่อนไปตาม” ร้อยละ ๓๙.๐ กำหนดเห็น “อาการเบา อาการหนักของเท้า มีลักษณะเกิดขึ้นและดับไป” ร้อยละ ๔๑.๕ และกำหนดเห็น “อาการเบา อาการหนักของเท้าแล้วมีความอึดอึดใจ เป็นต้น” ร้อยละ ๔๒.๐

ในระดับน้อย ได้แก่ กำหนดเห็น “แต่ความดับไป หรือหายไป หรือจบไปของอาการเบา อาการหนักของเท้า” ร้อยละ ๓๘.๐ กำหนดเห็น “ความกลัวในรูปนาม” ร้อยละ ๔๑.๐ กำหนดเห็น “โทษภัยในการเวียนว่ายตายเกิด” ร้อยละ ๓๘.๐ กำหนดเห็น “ความอยากจะพ้นไปจากรูปนาม” ร้อยละ ๓๔.๕ กำหนดเห็น “ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาของรูปนามอย่างชัดเจน” ระดับน้อยร้อยละ ๓๑.๐

ในระดับน้อยที่สุด ได้แก่ กำหนดเห็น “ความเบื่อหน่ายในรูปนาม” ร้อยละ ๓๒.๕ กำหนดเห็น “ความวางเฉยหรือใจที่สงบต่อรูปนามอย่างมีท่าที” ร้อยละ ๓๔.๕ กำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ บริการ อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๒ ขณะอนุโลมญาณ คือบริการ อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๓ ขณะรวมกัน” หรือกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๓ ขณะอนุโลมญาณ คือ บริการ อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๒ ขณะรวมกัน” ร้อยละ ๔๓.๐ กำหนด “นิพพานมาเป็นอารมณ์” ร้อยละ ๔๙.๐ กำหนด “ความดับไปทางอนิจจัง” หรือ “ความดับไปทางทุกขัง” หรือว่า “ความดับไปทางอนัตตา” ร้อยละ ๔๑.๐ กำหนด “ความดับเจียบตอน

สุดท้าย” ร้อยละ ๔๐.๕ และกำหนด “การหวนกลับพิจารณาถึงสถานะที่ตนเข้าสู่ความดับ” ร้อยละ ๔๒.๐

ตารางที่ ๓ (๓) แสดงค่าร้อยละสตินทรีย์ (เรื่องสติ) เป็นตัวกลางเชื่อมโยง สัทธา กับ ปัญญา และวิริยะกับสมาธิ ให้เสมอกัน ในรูปแบบการกำหนดทางทวาร ๖ และอิริยาบถย่อย

สตินทรีย์ (เรื่องสติ) เป็นตัวกลางเชื่อมโยง สัทธา กับปัญญา และวิริยะกับสมาธิ ให้เสมอกัน ใน รูปแบบการกำหนดทางทวาร ๖ และอิริยาบถย่อย	จำนวน N=๒๐๐	ระดับ ประเมิน	ร้อยละ
	ก่อน การปฏิบัติ		ก่อน การปฏิบัติ
๒๓) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “การแยก รูปที่เห็น และนามที่รู้เห็นออกจากกัน”	๕๖	น้อยที่สุด	๒๘.๐
	๗๘	น้อย	๓๙.๐
	๕๗	ปานกลาง	๒๘.๕
	๔	มาก	๒.๐
	๕	มากที่สุด	๒.๕
๒๔) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “รูปที่เห็น เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดนามที่รู้”	๕๓	น้อยที่สุด	๒๖.๕
	๗๑	น้อย	๓๕.๕
	๕๗	ปานกลาง	๒๘.๕
	๑๕	มาก	๗.๕
	๔	มากที่สุด	๒.๐
๒๕) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความ เกิด-ความดับ”	๕๗	น้อยที่สุด	๒๘.๕
	๖๐	น้อย	๓๐.๐
	๕๘	ปานกลาง	๒๙.๐
	๑๗	มาก	๘.๕
	๘	มากที่สุด	๔.๐
๒๖) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความวาง เฉย เป็นต้น”	๕๙	น้อยที่สุด	๒๙.๕
	๕๖	น้อย	๒๘.๐
	๖๐	ปานกลาง	๓๐.๐
	๒๓	มาก	๑๑.๕
	๒	มากที่สุด	๑.๐
๒๗) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความดับ ไปอย่างเดียวของความวางเฉย เป็นต้น”	๖๑	น้อยที่สุด	๓๐.๕
	๗๐	น้อย	๓๕.๐
	๔๖	ปานกลาง	๒๓.๐
	๑๘	มาก	๙.๐

	๕	มากที่สุด	๒.๕
๒๘) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความน่ากลัวในการเวียนว่ายตายเกิด”	๖๖	น้อยที่สุด	๓๓.๐
	๖๒	น้อย	๓๑.๐
	๔๔	ปานกลาง	๒๒.๐
	๒๓	มาก	๑๑.๕
	๕	มากที่สุด	๒.๕
๒๙) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านสามารถกำหนดเห็น “โทษภัยในการเวียนว่ายตายเกิด”	๖๒	น้อยที่สุด	๓๑.๐
	๕๖	น้อย	๒๘.๐
	๔๖	ปานกลาง	๒๓.๐
	๓๐	มาก	๑๕.๐
	๖	มากที่สุด	๓.๐
๓๐) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความเบื่อหน่ายในการเวียนว่ายตายเกิด”	๕๘	น้อยที่สุด	๒๙.๐
	๔๙	น้อย	๒๔.๕
	๕๗	ปานกลาง	๒๘.๕
	๓๐	มาก	๑๕.๐
	๖	มากที่สุด	๓.๐
๓๑) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความอยากจะพ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิด”	๕๔	น้อยที่สุด	๒๗.๐
	๕๒	น้อย	๒๖.๐
	๖๑	ปานกลาง	๓๐.๕
	๒๑	มาก	๑๐.๕
	๑๒	มากที่สุด	๖.๐
๓๒) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ของรูปนามอย่างชัดเจน”	๖๖	น้อยที่สุด	๓๓.๐
	๕๙	น้อย	๒๙.๕
	๓๘	ปานกลาง	๑๙.๐
	๒๖	มาก	๑๓.๐
	๑๑	มากที่สุด	๕.๕
๓๓) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความวางเฉยหรือใจที่สงบต่อรูปนาม”	๓๙	น้อยที่สุด	๓๗.๐
	๙๓	น้อย	๓๐.๕
	๔๔	ปานกลาง	๒๐.๐
	๒๓	มาก	๑๒.๕
	๑	มากที่สุด	-
๓๔) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนด “ขณะทั้ง ๗	๕๑	น้อยที่สุด	๔๒.๕

ขณะ คือ บริการ อุปการ อนุโลม มรรคญาณ และ ผลญาณ ๒ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริการ อุปการ และอนุโลมทั้ง ๓ ขณะรวมกัน” หรือกำหนด “ขณะ ทั้ง ๗ ขณะ คือ อุปการ อนุโลม มรรคญาณ และผล ญาณ ๓ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริการ อุปการ และ อนุโลมทั้ง ๒ ขณะรวมกัน” ได้	๗๒	น้อย	๒๘.๐
	๖๗	ปานกลาง	๒๐.๐
	๑๐	มาก	๙.๕
	-	มากที่สุด	-
๓๕) ต่อจากการกำหนดข้างต้นนี้ ท่านกำหนด “พระ นิพพานเป็นอารมณ์”	๕๖	น้อยที่สุด	๔๘.๕
	๘๖	น้อย	๒๙.๕
	๔๘	ปานกลาง	๑๗.๐
	๑๐	มาก	๕.๐
	-	มากที่สุด	-
๓๖) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนด “ความดับไป ทางอนิจจัง” หรือ “ความดับไปทางทุกขัง” หรือว่า “ความดับไปทางอนัตตา”	๕๖	น้อยที่สุด	๔๓.๐
	๘๕	น้อย	๒๙.๐
	๔๗	ปานกลาง	๒๒.๕
	๑๒	มาก	๕.๐
	-	มากที่สุด	-
๓๗) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนด “ความดับเจียบ ตอนสุดท้าย”	๕๘	น้อยที่สุด	๔๒.๐
	๘๓	น้อย	๒๙.๕
	๔๔	ปานกลาง	๒๒.๕
	๑๕	มาก	๖.๐
	-	มากที่สุด	-
๓๘) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนด “การหวนกลับ พิจารณาถึงสภาวะที่ตนเข้าสู่ความดับดังกล่าวข้างต้น”	๕๓	น้อยที่สุด	๓๙.๕
	๘๓	น้อย	๓๖.๐
	๔๗	ปานกลาง	๒๒.๐
	๑๗	มาก	๒.๕
	-	มากที่สุด	-

จากตารางที่ ๓ (๓) แสดงถึงอินทรีย์ ๕ ได้แก่ สตินทรีย์ (เรื่องสติ) เป็นตัวกลางเชื่อมโยง
สัทธากับปัญญา และวิริยะกับสมาธิ ให้เสมอกัน ในรูปแบบการกำหนดทางทวาร ๖ และอิริยาบถย่อย
ของนิสิตผู้ปฏิบัติ ดังมีระดับแตกต่างกัน ต่อไปนี้

๑) ในขณะเห็นรูป เป็นต้นจะสามารถกำหนดเห็น “การแยกรูปที่เห็น และนามที่รู้เห็น
ออกจากกัน” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๒๘.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๓๙.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๘.๕
ระดับมากร้อยละ ๒.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๒.๕

๒) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น จะสามารถกำหนดเห็น “รูปที่เห็นเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดนามที่รู้” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๒๖.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๓๕.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๘.๕ ระดับมากร้อยละ ๗.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๒.๐

๓) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น จะสามารถกำหนดเห็น “ความเกิด-ความดับ” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๒๘.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๓๐.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๙.๐ ระดับมากร้อยละ ๘.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๔.๐

๔) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น จะสามารถกำหนดเห็น “ความว่างเฉย เป็นต้น” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๒๙.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๘.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๐.๐ ระดับมากร้อยละ ๑๑.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๑.๐

๕) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น จะสามารถกำหนดเห็น “ความดับไปอย่างเดียวของความว่างเฉย” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๓๐.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๓๕.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๓.๐ ระดับมากร้อยละ ๙.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๒.๕

๖) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น จะสามารถกำหนดกำหนดเห็น “ความน่ากลัวในการเวียนว่ายตายเกิด” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๓๓.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๓๑.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๒.๐ ระดับมากร้อยละ ๑๑.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๒.๕

๗) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น จะสามารถกำหนดเห็น “โทษภัยในการเวียนว่ายตายเกิด” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๓๑.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๘.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๓.๐ ระดับมากร้อยละ ๑๕.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๓.๐

๘) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น จะสามารถกำหนดเห็น “ความเบื่อหน่ายในการเวียนว่ายตายเกิด” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๒๙.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๔.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๘.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๕.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๓.๐

๙) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น จะสามารถกำหนดเห็น “ความอยากจะพ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิด” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๒๗.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๖.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๐.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๐.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๖.๐

๑๐) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น จะสามารถกำหนดเห็น “ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ของรูปนามอย่างชัดเจน” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๓๓.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๙.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๑๙.๐ ระดับมากร้อยละ ๑๓.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๕.๕

๑๑) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น จะสามารถกำหนดเห็น “ความว่างเฉยหรือใจที่สงบต่อรูปนาม” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๓๗.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๓๐.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๐.๐ ระดับมากร้อยละ ๑๒.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ไม่มี

๑๒) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น จะสามารถกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ บริกรรมอุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๒ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๓ ขณะรวมกัน” หรือกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๓ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๒ ขณะรวมกัน” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๔๒.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๘.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๐.๐ ระดับมากร้อยละ ๙.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ไม่มี

๑๓) ในขณะที่เห็นรูป เป็นต้น จะสามารถกำหนด “พระนิพพานเป็นอารมณ์” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๔๘.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๙.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๑๗.๐ ระดับมากร้อยละ ๕.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ไม่มี

๑๔) ในขณะที่เห็นรูป เป็นต้น จะสามารถกำหนด “ความดับไปทางอนิจจัง” หรือ “ความดับไปทางทุกขัง” หรือว่า “ความดับไปทางอนัตตา” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๔๓.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๙.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๒.๕ ระดับมากร้อยละ ๕.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ไม่มี

๑๕) ในขณะที่เห็นรูป เป็นต้น จะสามารถกำหนด “ความดับเจียบตอนสุดท้าย” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๔๒.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๙.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๒.๕ ระดับมากร้อยละ ๖.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ไม่มี

๑๖) ในขณะที่เห็นรูป เป็นต้น จะสามารถกำหนด “การหวนกลับพิจารณาถึงสภาวะที่ตนเข้าสู่ความดับ” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๓๙.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๓๖.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๒.๐ และระดับมากร้อยละ ๒.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ไม่มี

สรุปอินทรีย์ ๕ คือ สตินทรีย์ (เรื่องสติ) เป็นตัวกลางเชื่อมโยง สัทธา กับ ปัญญา และ วิริยะ กับ สมาธิ ให้เสมอกันในรูปแบบการกำหนดทางทวาร ๖ และอิริยาบถย่อยของนิสิตผู้ปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐาน ส่วนมากมีสตินทรีย์ (สติ) อยู่ในระดับระดับปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ดังนี้ คือ

ในระดับปานกลาง ได้แก่ ในขณะที่เห็นรูป เป็นต้น จะสามารถกำหนดเห็น “ความวางเฉย เป็นต้น” ร้อยละ ๓๐.๐ กำหนดเห็น “ความอยากจะพ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิด” ร้อยละ ๓๐.๕

ในระดับน้อย ได้แก่ ในขณะที่เห็นรูป เป็นต้น จะสามารถกำหนดเห็น “รูปที่เห็น และนามที่รู้เห็นออกจากกัน” ร้อยละ ๓๙.๐ กำหนดเห็น “รูปที่เห็น เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดนามที่รู้” ร้อยละ ๓๕.๕ กำหนดเห็น “ความเกิด-ความดับ” ร้อยละ ๓๐.๐ กำหนดเห็น “ความดับไปอย่างเดียวของความวางเฉย เป็นต้น” ร้อยละ ๓๕.๐

ในระดับน้อยที่สุด ได้แก่ กำหนดเห็น “ความน่ากลัวในการเวียนว่ายตายเกิด” กำหนดร้อยละ ๓๓.๐ กำหนดเห็น “โทษภัยในการเวียนว่ายตายเกิด” ร้อยละ ๓๑.๐ กำหนดเห็น “ความเบื่อหน่ายในการเวียนว่ายตายเกิด” ร้อยละ ๒๙.๐ กำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ บริกรรม อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๒ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๓ ขณะ รวมกัน” หรือกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๓ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๒ ขณะรวมกัน” ร้อยละ ๔๒.๕ กำหนด “นิพพานมาเป็นอารมณ์” ร้อยละ ๔๘.๕ กำหนด “ความดับไปทางอนิจจัง” หรือ “ความดับไปทางทุกขัง” หรือว่า “ความดับไปทางอนัตตา” ร้อยละ ๔๓.๐ กำหนด “ความดับเจียบตอนสุดท้าย” ร้อยละ ๔๒.๐ และกำหนด “การหวนกลับพิจารณาถึงสภาวะที่ตนเข้าสู่ความดับ” ร้อยละ ๓๙.๕

ตารางที่ ๓ (๔) แสดงค่าร้อยละของสมาธิอินทรีย์ (สมาธิ) คู่กับวิริยอินทรีย์ (วิริยะ) ในรูปแบบของการนั่งสมาธิ

สมาธิอินทรีย์ (สมาธิ) คู่กับวิริยอินทรีย์ (วิริยะ) ในรูปแบบของการนั่งสมาธิ	จำนวน N=๒๐๐	ระดับ	ร้อยละ
--	----------------	-------	--------

	ก่อน การปฏิบัติ	ประเมิน	ก่อน การปฏิบัติ
๓๙) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็น “อาการพอง-ยุบ กับ ใจที่รู้อาการพอง-ยุบนั้นเป็นคนละอย่างกัน”	๓๘ ๖๔ ๖๓ ๒๖ ๙	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๑๙.๐ ๓๒.๐ ๓๑.๕ ๑๓.๐ ๔.๕
๔๐) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็น “อาการพอง-ยุบ เกิดขึ้นก่อน ใจจึงตามไปรู้ทีหลัง”	๓๕ ๕๖ ๗๙ ๒๔ ๖	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๑๗.๕ ๒๘.๐ ๓๙.๕ ๑๒.๐ ๓.๐
๔๑) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็น “อาการพอง-ยุบ หายไป แต่หายไปไม่หมด ยังเหลืออยู่เห็นได้ชัดเจน”	๔๐ ๖๗ ๕๘ ๓๒ ๓	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๐.๐ ๓๓.๕ ๒๙.๐ ๑๖.๐ ๑.๕
๔๒) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็น “พอง-ยุบเกิดดับเร็ว” หรือแสงสว่างมากมายเต็มไปหมด หรือตัวเบา เป็นต้น”	๕๓ ๕๘ ๕๗ ๒๗ ๕	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๖.๕ ๒๙.๐ ๒๘.๕ ๑๓.๕ ๒.๕
๔๓) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็น “พอง-ยุบหายไปอย่าง เดียว” ได้	๓๗ ๗๔ ๖๑ ๒๒ ๖	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๑๘.๕ ๓๗.๐ ๓๐.๕ ๑๑.๐ ๓.๐
๔๔) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็นพอง-ยุบหายไปหมด “เกิดความกลัว”	๕๔ ๘๐ ๕๑ ๑๒ ๓	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๗.๐ ๔๐.๐ ๒๕.๕ ๖.๐ ๑.๕
๔๕) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็น “แต่ของไม่ดี หรือไม่ เห็นอะไร มีแต่หายไปๆ เห็นแต่รูปนามเป็นโทษ”	๕๓ ๗๙ ๕๗ ๗	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก	๒๖.๕ ๓๙.๕ ๒๘.๕ ๓.๕

	๔	มากที่สุด	๒.๐
๔๖) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดสังขารรูปนามได้เป็นอย่างดี “แต่รู้สึกใจแห้งแล้ง หรือรู้สึกเบื่อ ๆ”	๔๖ ๘๒ ๕๒ ๑๔ ๖	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๓.๐ ๔๑.๐ ๒๖.๐ ๗.๐ ๓.๐
๔๗) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ จะมีอาการคันเหมือนมีแมลงมาไต่ หรืออยากจะออกจากสังขารวิญญู ไม่อยากได้รูปนามอีก	๔๖ ๖๕ ๖๕ ๑๙ ๕	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๓.๐ ๓๒.๕ ๓๒.๕ ๙.๕ ๒.๕
๔๘) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ การกำหนดไม่ค่อยสะดวกบางที่ต้องพยายามจนเหนื่อยและอ่อนเพลีย ถึงจะพยายามก็ไม่ทันปัจจุบัน	๔๓ ๖๑ ๗๒ ๒๑ ๓	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๑.๕ ๓๐.๕ ๓๖.๐ ๑๐.๕ ๑.๕
๔๙) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ จะกำหนดได้คล่องแคล่ว ใจสงบเงียบ ไม่มีเวทนา	๓๒ ๖๒ ๘๓ ๒๓ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๑๖.๐ ๓๑.๐ ๔๑.๕ ๑๑.๕ -
๕๐) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ เมื่อกำหนดไม่ทัน จะกำหนดรู้หนอ กำหนดช้าลงเป็นธรรมดาอีก จะมีอาการเร็วขึ้นๆ	๓๕ ๔๘ ๙๖ ๒๑ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๑๗.๕ ๒๔.๐ ๔๘.๐ ๑๐.๕ -
๕๑) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ ปรกกรรม อุปจารอนุโลมได้เกิดขึ้น ดับเงียบไปตอนแรกเป็นอารมณ์	๕๘ ๕๖ ๖๗ ๑๙ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๙.๐ ๒๘.๐ ๓๓.๕ ๙.๕ -
๕๒) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ ย่อมเห็นรูปนามแสดงโดยความเป็นทุกข์แล้วเข้าสู่มรรค ดับเงียบตอนกลาง มีนิพพานเป็นอารมณ์	๗๐ ๗๒ ๕๖ ๒ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๓๕.๐ ๓๖.๐ ๒๘.๐ ๑.๐ -

๕๓) ขณะนั่งสมาธิ ทานกำหนดอยู่ ดับเจียบตอนสุดท้าย มีนิพพานเป็นอารมณ์	๘๕ ๖๗ ๔๔ ๔ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๔๒.๕ ๓๓.๕ ๒๒.๐ ๒.๐ -
๕๔) ขณะนั่งสมาธิ ทานกำหนดอยู่ พิจารณาเห็นกิเลสที่ละได้แล้ว และกิเลสที่ยังเหลืออยู่	๘๑ ๕๗ ๔๘ ๑๔ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๔๐.๕ ๒๘.๕ ๒๔.๐ ๗.๐ -

จากตารางที่ ๓ (๔) แสดงถึงอินทรีย์ ๕ ได้แก่ สมาธินทรีย์ (สมาธิ) คู่กับวิริยอินทรีย์ (วิริยะ) ในรูปแบบของการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือการนั่งสมาธิของนิสิตผู้ปฏิบัติ (ก่อน) วิปัสสนากัมมัฏฐาน ดังมีรายละเอียดระดับความแตกต่างกัน ต่อไปนี้

๑) ในขณะนั่งสมาธิจะสามารถกำหนดเห็น “อาการpong-yub กับ ใจที่รู้อาการpong-yub นั้นเป็นคนละอย่างกัน” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๙.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๓๒.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๑.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๓.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๔.๕

๒) ในขณะนั่งสมาธิจะสามารถกำหนดเห็น “อาการpong-yubเกิดขึ้นก่อน ใจจึงตามไปรู้ที่หลัง” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๗.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๘.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๙.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๒.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๓.๐

๓) ในขณะนั่งสมาธิจะสามารถกำหนดเห็น “อาการpong-yubหายไป แต่หายไปไม่หมด ยังเหลืออยู่เห็นได้ชัดเจน” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๒๐.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๓๓.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๙.๐ ระดับมากร้อยละ ๑๖.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๑.๕

๔) ในขณะนั่งสมาธิจะสามารถกำหนดเห็น “pong-yubเกิดดับเร็ว” หรือแสงสว่างมากมายเต็มไปหมด หรือตัวเบา เป็นต้น” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๒๖.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๙.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๘.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๓.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๒.๕

๕) ในขณะนั่งสมาธิจะสามารถกำหนดเห็น “pong-yubหายไปอย่างเดียว” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๘.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๓๗.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๐.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๑.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๓.๐

๖) ในขณะนั่งสมาธิจะสามารถกำหนดเห็นpong-yubหายไปหมด “เกิดความกลัว” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๒๗.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๔๐.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๕.๕ ระดับมากร้อยละ ๖.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๑.๕

๗) ในขณะนั่งสมาธิจะสามารถกำหนดเห็น “แต่ของไม่ดี หรือไม่เห็นอะไร มีแต่หายไปๆ เห็นแต่รูปนามเป็นโทษ” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๒๖.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๓๙.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๘.๕ ระดับมากร้อยละ ๓.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๒.๐

๘) ในขณะนั่งสมาธิจะสามารถกำหนดสังขารรูปนามได้เป็นอย่างดี “แต่รู้สึกใจแห้งแล้ง หรือรู้สึกเบื่อ ๆ” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๒๓.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๔๑.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๖.๐ ระดับมากร้อยละ ๗.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๓.๐

๙) ในขณะนั่งสมาธิ กำหนดอยู่ จะมีอาการคันเหมือนมีแมลงมาไต่ หรืออยากจะออกจากสังขารวิญญู ไม่อยากได้รูปนามอีก ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๒๓.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๓๒.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๒.๕ ระดับมากร้อยละ ๙.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๒.๕

๑๐) ในขณะนั่งสมาธิ กำหนดอยู่ การกำหนดไม่ค่อยสะดวกบางที่ต้องพยายามจนเหนื่อยและอ่อนเพลีย ถึงจะพยายามก็ไม่ทันปัจจุบัน ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๒๑.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๓๐.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๖.๐ ระดับมากร้อยละ ๑๐.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๑.๕

๑๑) ในขณะนั่งสมาธิ จะกำหนดอยู่ กำหนดได้คล่องแคล่ว ใจสงบเยียบ ไม่มีเวทนา ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๖.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๓๑.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๔๑.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๑.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ไม่มี

๑๒) ในขณะนั่งสมาธิ กำหนดอยู่ เมื่อกำหนดไม่ทัน จะกำหนดรู้หนอ กำหนดข้างเป็นธรรมดาอีก จะมีอาการเร็วขึ้นๆ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๗.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๔.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๔๘.๐ ระดับมากร้อยละ ๑๐.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ไม่มี

๑๓) ในขณะนั่งสมาธิกำหนดอยู่ บริกรรม อุปจาร อนุโลมได้เกิดขึ้น ดับเจียบไปตอนแรกเป็นอารมณ์ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๒๙.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๘.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๓.๕ ระดับมากร้อยละ ๙.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ไม่มี

๑๔) ในขณะนั่งสมาธิกำหนดอยู่ ย่อมเห็นรูปนามแสดงโดยความเป็นทุกข์แล้วเข้าสู่มรรคดับเจียบตอนกลาง มินิพพานเป็นอารมณ์ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๓๕.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๓๖.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๘.๐ ระดับมากร้อยละ ๑.๐ และระดับมากที่สุด ไม่มี

๑๕) ในขณะนั่งสมาธิกำหนดอยู่ ดับเจียบตอนสุดท้าย มินิพพานเป็นอารมณ์ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๔๒.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๓๓.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๒.๐ ระดับมากร้อยละ ๒.๐ และระดับมากที่สุด ไม่มี

๑๖) ในขณะนั่งสมาธิกำหนดอยู่ พิจารณาเห็นกิเลสที่ละได้แล้ว และกิเลสที่ยังเหลืออยู่ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๔๐.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๘.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๒๔.๐ และระดับมากร้อยละ ๗.๐ และระดับมากที่สุด ไม่มี

สรุปปณิธิ ๕ คือสมาธิปณิธิ (สมาธิ) คู่กับวิริยปณิธิ (วิริยะ) ในรูปแบบของการปฏิบัติ วิปัสสนากัมมัฏฐานคือการนั่งสมาธิของนิสิตผู้ปฏิบัติ หากปณิธิให้สมดุลกันก็จะเกิดญาณ ๑๖ ขึ้น ส่วนมากนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจะมีสมาธิปณิธิ(สมาธิ) คู่กับวิริยปณิธิ (วิริยะ) อยู่ในระดับปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ดังนี้ คือ

ในระดับปานกลาง ได้แก่ ในขณะที่นั่งสมาธิจะกำหนดเห็น “อาการพอง-ยุบเกิดขึ้นก่อนใจจึงตามไปรู้ทีหลัง” ร้อยละ ๓๙.๕ กำหนดอยู่จะมีอาการคันเหมือนมีแมลงมาไต่ หรืออยากจะออกจากสังสารวัฏไม่อยากได้รูปนามอีก ร้อยละ ๓๒.๕ กำหนดอยู่การกำหนดไม่ค่อยสะดวกบางที่ต้องพยายามจนเหนื่อยและอ่อนเพลีย ถึงจะพยายามก็ไม่ทันปัจจุบัน ร้อยละ ๓๖.๐ กำหนดอยู่ จะกำหนดได้คล่องแคล่ว ใจสงบเงียบ ไม่มี เวทนา ร้อยละ ๔๑.๕ กำหนดอยู่ เมื่อกำหนดไม่ทัน จะกำหนดรู้หนอ กำหนดข้างลงเป็นธรรมดาอีก จะมีอาการเร็วขึ้นๆ ร้อยละ ๔๘.๐ กำหนดอยู่ บริกรรม อุปจาร อนุโลม ได้เกิดขึ้น ดับเงิบไปตอนแรกเป็นอารมณ์ ร้อยละ ๓๓.๕

ในระดับน้อย เป็นคนละอย่างกัน” ร้อยละ ๓๒.๐ กำหนดเห็น “พอง-ยุบเกิดดับเร็ว” หรือแสงสว่างมากมายเต็มไปหมด หรือตัวเบา เป็นต้น” ร้อยละ ๒๙.๐ กำหนดเห็น “พอง-ยุบหายไปอย่างเดียว” ร้อยละ ๓๗.๐ กำหนดเห็นพอง-ยุบหายไปหมด “เกิดความกลัว” ร้อยละ ๔๐.๐ กำหนดเห็น “แต่ของไม่ดี หรือไม่เห็นอะไร มีแต่หายไปๆ เห็นแต่รูปนามเป็นโทษ” ร้อยละ ๓๙.๕ กำหนดสังขารรูปนามได้เป็นอย่างดี “แต่รู้สึกใจแห้งแล้ง หรือรู้สึกเบื่อ ๆ” ร้อยละ ๔๑.๐ กำหนดอยู่ จะมีอาการคันเหมือนมีแมลงมาไต่ หรืออยากจะออกจากสังสารวัฏไม่อยากได้รูปนามอีก ร้อยละ ๓๒.๕ ในขณะที่นั่งสมาธิกำหนดอยู่ ย่อมเห็นรูปนามแสดงโดยความเป็นทุกข์แล้วเข้าสู่มรรค ดับเงิบตอนกลาง มีนิพพานเป็นอารมณ์ ร้อยละ ๓๖.๐

ในระดับน้อยที่สุด คือ ในขณะที่นั่งสมาธิกำหนดอยู่ ความดับเงิบตอนสุดท้าย มีนิพพานเป็นอารมณ์ ร้อยละ ๔๒.๕ ในขณะที่นั่งสมาธิกำหนดอยู่จะพิจารณาเห็นกิเลสที่ละได้แล้วและกิเลสที่ยังเหลืออยู่ ร้อยละ ๔๐.๕

๕.๔ ผลการวิเคราะห์ความรู้และความเข้าใจ หลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ตารางที่ ๔ (๑) แสดงค่าร้อยละความรู้และความเข้าใจ เรื่อง การเดินจงกรม (หลังการปฏิบัติ)

ความรู้และความเข้าใจ เรื่อง การเดินจงกรม	จำนวน N=๒๐๐	ระดับ ประเมิน	ร้อยละ
	หลัง การปฏิบัติ		หลัง การปฏิบัติ
๑) ขณะเดินจงกรม ๖ ระยะ มีขวาย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ เป็นต้น ท่านกำหนดได้ทันปัจจุบัน	๑๒	น้อยที่สุด	๖.๐
	๓๐	น้อย	๑๕.๐
	๗๙	ปานกลาง	๓๙.๕
	๖๓	มาก	๓๑.๕
	๑๖	มากที่สุด	๘.๐

๒) ขณะที่เกิดความรู้สึกเจ็บปวด หรือ สบาย หรือว่า เฉยๆ แทรกในขณะเดินจงกรม ท่านกำหนดได้ทันปัจจุบัน	๙	น้อยที่สุด	๔.๕
	๕๓	น้อย	๒๖.๕
	๘๐	ปานกลาง	๔๐.๐
	๕๔	มาก	๒๗.๐
	๔	มากที่สุด	๒.๐
๓) ขณะที่จิตนึกรัก โกรธ หลง เป็นต้น แทรกในขณะเดิน จงกรม ท่านกำหนดได้ทันปัจจุบัน	๑๐	น้อยที่สุด	๕.๐
	๕๗	น้อย	๒๘.๕
	๗๓	ปานกลาง	๓๖.๕
	๕๐	มาก	๒๕.๐
	๑๐	มากที่สุด	๕.๐
๔) ขณะที่จิตเกิดความยินดี พยาบาท ง่วง ท้อแท้ เกียจคร้าน ฟุ้งซ่าน เป้อรำคาญ ลังเลสงสัย หรือเกิดความระลึกได้	๑๐	น้อยที่สุด	๕.๐
	๖๘	น้อย	๓๔.๐
พิจารณาธรรม เพียรพยายาม อิ่มใจ สงบ ตั้งมั่น ปล่อยวาง อย่างมีปัญญา แทรกในขณะเดินจงกรม ท่านกำหนดได้ทัน ปัจจุบัน	๖๗	ปานกลาง	๓๓.๕
	๕๒	มาก	๒๖.๐
	๓	มากที่สุด	๑.๕

จากตารางที่ ๔ (๑) แสดงถึงความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน หรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในรูปแบบของการเดินจงกรม ในแต่ละระดับต่างกัน ดังนี้ คือ

๑) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน การเดินจงกรม ๖ ระยะ มีขว้างหนอ ข้าย่างหนอ เป็นต้น ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๖.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๑๕.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๔.๕ ระดับมากร้อยละ ๓๑.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๘.๐

๒) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ขณะที่เกิดความรู้สึกเจ็บปวด หรือสบาย หรือว่าเฉยๆ แทรกในขณะเดินจงกรม ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๔.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๖.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๔๐.๐ ระดับมากร้อยละ ๒๗.๐ และมากที่สุดระดับร้อยละ ๒.๐

๓) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ขณะที่จิตนึกรัก โกรธ หลง เป็นต้น แทรกในขณะเดินจงกรม ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๕.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๘.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๖.๕ ระดับมากร้อยละ ๒๕.๐ และมากที่สุดระดับร้อยละ ๕.๐

๔) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ขณะที่จิตเกิดความยินดี พยาบาท ง่วง ท้อแท้ เกียจคร้าน ฟุ้งซ่าน เป้อรำคาญ ลังเลสงสัย หรือเกิดความระลึกได้ พิจารณาธรรม เพียรพยายาม อิ่มใจ สงบ ตั้งมั่น ปล่อยวางอย่างมีปัญญา แทรกในขณะเดินจงกรม ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๕.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๓๔.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๓.๕ มากระดับร้อยละ ๒๖.๐ และมากที่สุดระดับร้อยละ ๑.๕

สรุปความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานหรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในรูปแบบของการเดินจงกรมของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนมากมีความรู้และเข้าใจในการเดินจงกรม ๖ ระยะ มีขว้างหนอ ข้าย่างหนอ เป็นต้น ทั้งขณะที่เกิดความรู้สึกเจ็บปวด หรือ

สบายหรือว่าเฉยๆ ทั้งขณะที่จิตนึกรัก โกรธ หลง เป็นต้น และขณะที่จิตเกิดความยินดี พยาบาท ง่วง ท้อแท้ เกียจคร้าน ฟุ้งซ่าน เบื่อรำคาญ ลังเลสงสัย หรือเกิดความรู้สึกได้ พิจารณาธรรม เพียรพยายาม อิ่มใจ สงบ ตั้งมั่น ปล่อยวางอย่างมีปัญญาแทรกในขณะเดินจงกรม ยังอยู่ในระดับปานกลาง คือ ร้อยละ ๓๙.๕ ร้อยละ ๔๐.๐ ร้อยละ ๓๖.๕ และร้อยละ ๓๓.๕ ซึ่งมีการพัฒนาไปสู่ระดับมากขึ้น

ตารางที่ ๔ (๒) แสดงค่าร้อยละความรู้และความเข้าใจ เรื่อง การนั่งสมาธิ

ความรู้และความเข้าใจ เรื่อง การนั่งสมาธิ	จำนวน N=๒๐๐	ระดับ ประเมิน	ร้อยละ
	หลัง การปฏิบัติ		หลัง การปฏิบัติ
๕) ขณะนั่งสมาธิ ท่านสังเกตอาการฟอง-ยุบ ได้ทันที	๓	น้อยที่สุด	๑.๕
	๔๒	น้อย	๒๑.๐
	๗๖	ปานกลาง	๓๘.๐
	๖๗	มาก	๓๓.๕
	๑๒	มากที่สุด	๖.๐
๖) ขณะที่เกิดความรู้สึกเจ็บปวด หรือสบาย หรือว่า เฉยๆ แทรกในขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดได้ทันปัจจุบัน	๕	น้อยที่สุด	๒.๕
	๔๐	น้อย	๒๐.๐
	๙๖	ปานกลาง	๔๘.๐
	๕๔	มาก	๒๗.๐
	๕	มากที่สุด	๒.๕
๗) ขณะที่ใจนึกรัก โกรธ หลง เป็นต้น แทรกในขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดได้ทันปัจจุบัน	๑๐	น้อยที่สุด	๕.๐
	๕๔	น้อย	๒๗.๐
	๘๖	ปานกลาง	๔๓.๐
	๔๗	มาก	๒๓.๕
	๓	มากที่สุด	๑.๕
๘) ขณะที่ใจเกิดความยินดี พยาบาท ง่วง ท้อแท้ เกียจคร้าน ฟุ้งซ่าน เบื่อ รำคาญ ลังเลสงสัย หรือเกิดระลึกได้ พิจารณาธรรม เพียรพยายาม อิ่มใจ สงบ ตั้งมั่น ปล่อยวางอย่างมีปัญญา แทรกในขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดได้ทันที่	๑๗	น้อยที่สุด	๘.๕
	๕๘	น้อย	๒๙.๐
	๖๘	ปานกลาง	๓๔.๐
	๕๒	มาก	๒๖.๐
	๕	มากที่สุด	๒.๕

จากตารางที่ ๔ (๒) แสดงถึงความรู้และความเข้าใจของนิสิต หลังการปฏิบัติวิปัสสนา กัมมัฏฐานหรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในรูปแบบของการนั่งสมาธิ ในแต่ละระดับต่างกัน ดังนี้ คือ

๑) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ในขณะที่นั่งสมาธิ สามารถจะสังเกตอาการพอง-ยุบ ของท้อง ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๑.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๘.๐ ระดับมากร้อยละ ๓๓.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๖.๐

๒) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ขณะที่เกิดความรู้สึกเจ็บปวด หรือสบาย หรือว่าเฉยๆ แทรกในขณะที่นั่งสมาธิ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๒.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๐.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๔๘.๐ ระดับมากร้อยละ ๒๗.๐ และมากที่สุดระดับร้อยละ ๒.๕

๓) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ขณะที่จิตนึกกรีก โกรธ หลง เป็นต้น แทรกในขณะที่นั่งสมาธิระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๕.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๗.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๔๓.๐ ระดับมากร้อยละ ๒๓.๕ และมากที่สุดระดับร้อยละ ๑.๕

๔) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ขณะที่จิตเกิดความยินดี พยาบาท ง่วง ท้อแท้ เกียจคร้าน ฟุ้งซ่าน เบื่อรำคาญ ลังเลสงสัย หรือเกิดความระลึกได้ พิจารณาธรรม เพียรพยายาม อิ่มใจ สงบ ตั้งมั่น ปลื้มใจอย่างมีปัญญา แทรกในขณะที่นั่งสมาธิ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๘.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๒๙.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๔.๐ มากระดับร้อยละ ๒๖.๐ และมากที่สุดระดับร้อยละ ๒.๕

สรุปความรู้และความเข้าใจ หลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานหรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในรูปแบบของการนั่งสมาธิของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนมากมีความรู้และเข้าใจกัมมัฏฐาน ในขณะที่นั่งสมาธิ สามารถจะสังเกตอาการพอง-ยุบ ของท้อง ทั้งขณะที่เกิดความรู้สึกเจ็บปวด หรือสบายหรือว่าเฉยๆ ทั้งขณะที่จิตนึกกรีก โกรธ หลง เป็นต้น และขณะที่จิตเกิดความยินดี พยาบาท ง่วง ท้อแท้ เกียจคร้าน ฟุ้งซ่าน เบื่อรำคาญ ลังเลสงสัย หรือเกิดความระลึกได้ พิจารณาธรรม เพียรพยายาม อิ่มใจ สงบ ตั้งมั่น ปลื้มใจอย่างมีปัญญา ซึ่งแทรกในขณะที่นั่งสมาธิ ยังคงอยู่ในระดับปานกลาง คือร้อยละ ๓๘.๐ ร้อยละ ๔๘.๐ ร้อยละ ๔๓.๐ และร้อยละ ๓๔.๐ แต่มีความรู้ความเข้าใจเพิ่มมากขึ้นในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานหรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในรูปแบบของการนั่งสมาธิ สังเกตได้จากก่อนปฏิบัติซึ่งมีระดับร้อยละ ๔.๕ หลังปฏิบัติเหลือร้อยละ ๑.๕ เป็นต้น

ตารางที่ ๔ (๓) แสดงความรู้และความเข้าใจ เรื่อง การกำหนดทางทวาร ๖

ความรู้และความเข้าใจ เรื่อง การกำหนดทางทวาร ๖ (อายตนะภายในอายตนะภายนอก ๑๒)	จำนวน N=๒๐๐	ระดับ ประเมิน	ร้อยละ
	หลัง การปฏิบัติ		หลัง การปฏิบัติ
๙) ขณะเห็น ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๑๘	น้อยที่สุด	๙.๐
	๕๓	น้อย	๒๖.๕
	๘๐	ปานกลาง	๔๐.๐
	๔๗	มาก	๒๓.๕
	๒	มากที่สุด	๑.๐

๑๐) ขณะได้ยินเสียง ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๑๔	น้อยที่สุด	๗.๐
	๕๒	น้อย	๒๖.๐
	๗๔	ปานกลาง	๓๗.๐
	๕๑	มาก	๒๕.๕
	๙	มากที่สุด	๔.๕
๑๑) ขณะดมกลิ่น ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๓	น้อยที่สุด	๑๑.๕
	๖๗	น้อย	๓๓.๕
	๗๐	ปานกลาง	๓๕.๐
	๓๖	มาก	๑๘.๐
	๔	มากที่สุด	๒.๐
๑๒) ขณะลิ้มรส ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๓	น้อยที่สุด	๑๑.๕
	๖๖	น้อย	๓๓.๐
	๗๑	ปานกลาง	๓๕.๕
	๓๘	มาก	๑๙.๐
	๒	มากที่สุด	๑.๐
๑๓) ขณะเย็น ร้อน ฯลฯ ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๑๘	น้อยที่สุด	๙.๐
	๕๙	น้อย	๒๙.๕
	๙๑	ปานกลาง	๔๕.๕
	๒๖	มาก	๑๓.๐
	๖	มากที่สุด	๓.๐
๑๔) ขณะเกิดความนึกคิด ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๕	น้อยที่สุด	๑๒.๕
	๖๙	น้อย	๓๔.๕
	๖๗	ปานกลาง	๓๓.๕
	๒๗	มาก	๑๓.๕
	๑๒	มากที่สุด	๖.๐

จากตารางที่ ๔ (๓) แสดงถึงความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน หรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในรูปแบบของการกำหนดทางทวาร ๖ (อายตนะภายในอายตนะภายนอก ๑๒) ในแต่ละระดับมีความเปลี่ยนแปลงไป ดังนี้ คือ

๑) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะเห็น ระดับน้อย ที่สุทธ้อยละ ๙.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๖.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๔๐.๐ ระดับมากร้อยละ ๒๓.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๑.๐

๒) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะที่ได้ยินเสียง ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๗.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๖.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๗.๐ ระดับมากร้อยละ ๒๕.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๔.๕

๓) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะที่ดมกลิ่น ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๑.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๓๓.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๕.๐ ระดับมากร้อยละ ๑๘.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๒.๐

๔) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะที่ลิ้มรส ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๑.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๓๓.๐ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๕.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๙.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๑.๐

๕) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะที่เย็น ร้อน ฯลฯ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๙.๐ ระดับน้อยร้อยละ ๒๙.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๔๕.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๓.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๓.๐

๖) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะที่เกิดความนึกคิด ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๑๒.๕ ระดับน้อยร้อยละ ๓๔.๕ ระดับปานกลางร้อยละ ๓๓.๕ ระดับมากร้อยละ ๑๓.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๖.๐

สรุปความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานหรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในรูปแบบของการกำหนดทางทวาร ๖ (อายตนะภายในอายตนะภายนอก ๑๒) ของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนมากมีความรู้และเข้าใจกัมมัฏฐาน เพิ่มขึ้นในขณะที่เห็น ดมกลิ่น ลิ้มรส กาย ถูกต้องสัมผัส และใจนึกคิด ถึงแม้จะจัดอยู่ในระดับปานกลาง คือ ขณะเห็น ร้อยละ (๕๑.๕) ๔๐.๐ ขณะได้ยินเสียง ร้อยละ (๔๑.๕) ๓๗.๐ ขณะดมกลิ่น ร้อยละ (๓๑.๕) ๓๕.๐ ขณะลิ้มรส ร้อยละ (๓๖.๕) ๓๕.๕ ขณะที่กายถูกต้องสัมผัสเย็น ร้อน ฯลฯ ร้อยละ (๔๐.๐) ๔๕.๕ และขณะเกิดความนึกคิด ร้อยละ (๓๙.๐) ๓๓.๕๐

ตารางที่ ๔ (๔) แสดงค่าร้อยละความรู้และความเข้าใจการกำหนดอริยาบถย่อย (หลังการปฏิบัติ)

ความรู้และความเข้าใจ เรื่อง การกำหนดอริยาบถย่อย	จำนวน N=๒๐๐	ระดับ ประเมิน	ร้อยละ
	หลัง การปฏิบัติ		หลัง การปฏิบัติ
๑๕) ขณะตื่นนอน ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๓๐	น้อยที่สุด	๑๕.๐
	๗๒	น้อย	๓๖.๐
	๗๓	ปานกลาง	๓๖.๕
	๒๔	มาก	๑๒.๐
	๑	มากที่สุด	๐.๕

๑๖) ขณะล้างหน้าแปรงฟัน ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๖	น้อยที่สุด	๑๓.๐
	๖๕	น้อย	๓๒.๕
	๗๙	ปานกลาง	๓๙.๕
	๒๒	มาก	๑๑.๐
	๘	มากที่สุด	๔.๐
๑๗) ขณะอาบน้ำ ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๑	น้อยที่สุด	๑๐.๕
	๖๑	น้อย	๓๐.๕
	๙๐	ปานกลาง	๔๕.๐
	๒๔	มาก	๑๒.๐
	๔	มากที่สุด	๒.๐
๑๘) ขณะนั่งห่มจีวร หรือสวมใส่เสื้อผ้า ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๑	น้อยที่สุด	๑๐.๕
	๗๒	น้อย	๓๖.๐
	๗๔	ปานกลาง	๓๗.๐
	๒๙	มาก	๑๔.๕
	๔	มากที่สุด	๒.๐
๑๙) ขณะฉันหรือรับประทานอาหาร ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๑๖	น้อยที่สุด	๘.๐
	๖๗	น้อย	๓๓.๕
	๗๕	ปานกลาง	๓๗.๕
	๓๑	มาก	๑๕.๕
	๑๑	มากที่สุด	๕.๕
๒๐) ขณะดื่มน้ำ ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๐	น้อยที่สุด	๑๐.๐
	๖๑	น้อย	๓๐.๕
	๗๗	ปานกลาง	๓๘.๕
	๓๖	มาก	๑๘.๐
	๖	มากที่สุด	๓.๐
๒๑) ขณะล้างบาตร ถ้วย ชาม ช้อน ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๑๖	น้อยที่สุด	๘.๐
	๗๔	น้อย	๓๗.๐
	๘๓	ปานกลาง	๔๑.๕
	๒๖	มาก	๑๓.๐
	๑	มากที่สุด	๐.๕
๒๒) ขณะก้ม-เงย ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๒	น้อยที่สุด	๑๑.๐
	๘๐	น้อย	๔๐.๐
	๖๔	ปานกลาง	๓๒.๐
	๓๒	มาก	๑๖.๐

	๒	มากที่สุด	๑.๐
๒๓) ขณะแลซ้าย-แลขวา ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๘	น้อยที่สุด	๑๒.๕
	๗๐	น้อย	๓๐.๕
	๖๗	ปานกลาง	๔๒.๐
	๓๐	มาก	๑๔.๐
	๕	มากที่สุด	๑.๐
๒๔) ขณะเปิด-ปิดประตู ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๔	น้อยที่สุด	๑๒.๐
	๖๕	น้อย	๓๒.๕
	๗๙	ปานกลาง	๓๙.๕
	๒๕	มาก	๑๒.๕
	๗	มากที่สุด	๓.๕
๒๕) ขณะกราบพระ ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๑๓	น้อยที่สุด	๖.๕
	๕๔	น้อย	๒๗.๐
	๖๖	ปานกลาง	๓๓.๐
	๕๑	มาก	๒๕.๕
	๑๖	มากที่สุด	๘.๐
๒๖) ขณะเดินไปมา ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๑๔	น้อยที่สุด	๗.๐
	๕๘	น้อย	๒๙.๐
	๗๒	ปานกลาง	๓๖.๐
	๔๓	มาก	๒๑.๕
	๑๓	มากที่สุด	๖.๕
๒๗) ขณะเข้านอน ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๕	น้อยที่สุด	๑๑.๕
	๕๓	น้อย	๒๙.๕
	๘๙	ปานกลาง	๓๖.๕
	๒๑	มาก	๑๗.๐
	๑๒	มากที่สุด	๕.๕

จากตารางที่ ๔ (๔) แสดงถึงความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน หรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในรูปแบบการกำหนดอริยาบถย่อยของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ในแต่ละระดับต่างกัน ดังนี้ คือ

๑) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะตื่นนอน ระดับ น้อยที่สุดร้อยละ (๑๑.๕) ๑๕.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๓๑.๕) ๓๖.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๖.๕) ๓๖.๕ ระดับมากร้อยละ (๑๙.๕) ๑๒.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๑.๐) ๐.๕

๒) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะล้างหน้าแปรงฟัน ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๙.๐) ๑๓.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๓๗.๐) ๓๒.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๖.๕) ๓๙.๕ ระดับมากร้อยละ (๑๕.๕) ๑๑.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๒.๐) ๔.๐

๓) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะอาบน้ำระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๐.๕) ๑๐.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๓๐.๕) ๓๐.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๑.๐) ๔๕.๐ ระดับมากร้อยละ (๑๒.๐) ๑๒.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๒.๐) ๒.๐

๔) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะนุ่งห่มจีวร หรือสวมใส่เสื้อผ้า ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๓.๐) ๑๐.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๓๑.๐) ๓๖.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๗.๕) ๓๗.๐ ระดับมากร้อยละ (๑๕.๕) ๑๔.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๓.๐) ๒.๐

๕) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะฉันหรือรับประทานอาหาร ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๐.๐) ๘.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๒๗.๕) ๓๓.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๐.๕) ๓๗.๕ ระดับมากร้อยละ (๒๖.๐) ๑๕.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๖.๐) ๕.๕

๖) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานขณะดื่มน้ำ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๑.๕) ๑๐.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๒๓.๕) ๓๐.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๑.๕) ๓๘.๕ ระดับมากร้อยละ (๒๙.๕) ๑๘.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๔.๐) ๓.๐

๗) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะล้างบาตร ถ้วย ขาม ช้อน ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๕.๕) ๘.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๒๘.๐) ๓๗.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๗.๐) ๔๑.๕ ระดับมากร้อยละ (๑๘.๐) ๑๓.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๑.๕) ๐.๕

๘) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะก้ม-เงย ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๒.๐) ๑๑.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๒๘.๐) ๔๐.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๔๖.๐) ๓๒.๐ ระดับมากร้อยละ (๑๓.๕) ๑๖.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๐.๕) ๑.๐

๙) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะแลซ้าย-แลขวา ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๒.๕) ๑๒.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๓๐.๕) ๓๐.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๔๒.๐) ๔๒.๐ ระดับมากร้อยละ (๑๔.๐) ๑๔.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๑.๐) ๑.๐

๑๐) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะเปิด-ปิดประตู ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๔.๕) ๑๒.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๓๓.๐) ๓๒.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๔.๕) ๓๙.๕ ระดับมากร้อยละ (๑๗.๐) ๑๒.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๑.๐) ๓.๕

๑๑) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะกราบพระ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๘.๐) ๖.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๒๙.๕) ๒๗.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๙.๐) ๓๓.๐ ระดับมากร้อยละ (๒๘.๕) ๒๕.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๕.๐) ๘.๐

๑๒) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะเดินไปมา ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๓.๐) ๗.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๒๓.๐) ๒๙.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๙.๐) ๓๖.๐ ระดับมากร้อยละ (๒๑.๐) ๒๑.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๔.๐) ๖.๕

๑๓) ความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในขณะเข้านอน ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๒.๕) ๑๑.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๒๖.๕) ๒๙.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๔๔.๕) ๓๖.๕ ระดับมากร้อยละ (๑๐.๕) ๑๗.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๖.๐) ๕.๕

สรุปความรู้และความเข้าใจหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานหรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในรูปแบบของการกำหนดอิริยาบถย่อยของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนมากมีความรู้และเข้าใจการกำหนดอิริยาบถย่อยเพิ่มขึ้น แต่มีความแตกต่างกัน ยังคงจัดอยู่ในระดับปานกลาง คือ ขณะตื่นนอน ร้อยละ ๓๖.๕ ขณะล้างหน้าแปรงฟัน ร้อยละ ๓๖.๕ ขณะอาบน้ำ ร้อยละ ๔๕.๐ ขณะนั่งห่มจีวร หรือสวมใส่เสื้อผ้า ร้อยละ ๓๗.๕ ขณะฉันหรือรับประทานอาหาร ร้อยละ ๓๐.๕ ขณะดื่มน้ำ ร้อยละ ๓๑.๕ ขณะล้างบาตร ถ้วย ชาม ช้อน ร้อยละ ๓๗.๐ ขณะก้ม-เงย ร้อยละ ๔๖.๐ ขณะแลซ้าย-แลขวา ร้อยละ ๔๒.๐ ขณะเปิด-ปิดประตู ร้อยละ ๓๔.๕ ขณะกราบพระ ร้อยละ ๒๙.๐ ขณะเดินไปมา ร้อยละ ๓๙.๐ และขณะเข้านอน ร้อยละ ๔๔.๕

๕.๕ ผลการวิเคราะห์อินทรีย์ ๕ เปรียบเทียบกับญาณ ๑๖ หลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ตารางที่ ๕ (๑) แสดงค่าร้อยละสัทอินทรีย์ (ศรัทธา) คู่กับ ปัญญินทรีย์ (ปัญญา)

สัทอินทรีย์ (ศรัทธา) คู่กับ ปัญญินทรีย์ (ปัญญา)	จำนวน N=๒๐๐	ระดับ ประเมิน	ร้อยละ
	หลัง การปฏิบัติ		หลัง การปฏิบัติ
๑) ในการเดินจงกรม ท่านเดินกำหนดตามระยะเวลาที่พระวิปัสสนาจารย์ แนะนำให้เดิน เช่น ๓๐ นาที เป็นต้น	๒	น้อยที่สุด	๑.๐
	๔๒	น้อย	๒๑.๐
	๕๑	ปานกลาง	๒๕.๕
	๖๒	มาก	๓๑.๐
	๔๓	มากที่สุด	๒๑.๕
๒) ในการนั่งสมาธิ ท่านนั่งกำหนดตามระยะเวลาที่พระวิปัสสนาจารย์ แนะนำให้นั่ง เช่น ๓๐ นาที เป็นต้น	๔	น้อยที่สุด	๒.๐
	๔๐	น้อย	๒๐.๐
	๔๙	ปานกลาง	๒๔.๕
	๖๐	มาก	๓๐.๐
	๔๗	มากที่สุด	๒๓.๕
๓) ในการกำหนดอิริยาบถย่อย นอกจากเวลาเดินจงกรมและนั่งสมาธิแล้วท่านกำหนดทุกอย่างตลอดเวลา ไม่มีเวลาว่างเว้นจากการกำหนด ตามที่พระวิปัสสนาจารย์แนะนำ	๗	น้อยที่สุด	๓.๕
	๖๗	น้อย	๓๓.๕
	๖๒	ปานกลาง	๓๑.๐
	๕๕	มาก	๒๗.๕
	๙	มากที่สุด	๔.๕
๔) ในขณะปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ท่านเกิดเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า แม้ชีวิตนี้ก็มีอุปถัมภ์แต่พระพุทธองค์ได้	๖	น้อยที่สุด	๓.๐
	๔๓	น้อย	๒๑.๕
	๖๒	ปานกลาง	๓๑.๐
	๕๖	มาก	๒๘.๐
	๓๓	มากที่สุด	๑๖.๕

๕) ในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ท่านเกิดเลื่อมใสในพระธรรม เพราะเห็นความเกิดดับของรูป หรือสภาพความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งไม่เคยเห็นแบบนี้มาก่อน	๘	น้อยที่สุด	๔.๐
	๓๘	น้อย	๑๙.๐
	๗๒	ปานกลาง	๓๖.๐
	๔๖	มาก	๒๓.๐
	๓๖	มากที่สุด	๑๘.๐
๖) ในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ท่านเกิดเลื่อมใสในพระอริยสงฆ์ เพราะเห็นพระอริยสงฆ์ เช่น พระโสดาบัน เป็นต้นนั้นมีอยู่จริงอย่างแน่นอน	๓	น้อยที่สุด	๑.๕
	๓๗	น้อย	๑๘.๕
	๗๒	ปานกลาง	๓๖.๐
	๕๑	มาก	๒๕.๕
	๓๗	มากที่สุด	๑๘.๕

จากตารางที่ ๕ (๑) แสดงถึงอินทรีย์ ๕ ได้แก่ สัทธินทรีย์ (ศรัทธา) คู่กับ ปัญญินทรีย์ (ปัญญา) หลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานหรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ มีรายละเอียดระดับ สัทธินทรีย์ (ศรัทธา) คู่กับ ปัญญินทรีย์ (ปัญญา) แตกต่างกันดังต่อไปนี้

- ๑) ในการเดินจงกรม เดินได้ตามระยะเวลาที่พระวิปัสสนาจารย์แนะนำให้เดิน เช่น ๓๐ นาที เป็นต้น ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๓.๕) ๑.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๑๕.๕) ๒๑.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๑.๐) ๒๕.๕ ระดับมากร้อยละ (๒๙.๐) ๓๑.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๓๑.๐) ๒๑.๕
- ๒) ในการนั่งสมาธิ นั่งได้ตามระยะเวลาที่พระวิปัสสนาจารย์แนะนำให้นั่ง ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑.๐) ๙.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๑๗.๕) ๒๙.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๒.๐) ๓๖.๕ ระดับมากร้อยละ (๒๙.๐) ๒๐.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๓๐.๕) ๕.๕
- ๓) ในการกำหนดอิริยาบถย่อยตามที่พระวิปัสสนาจารย์แนะนำ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๙.๐) ๓.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๒๙.๐) ๓๓.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๖.๕) ๓๑.๐ ระดับมากร้อยละ (๒๐.๐) ๒๗.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๕.๕) ๔.๕
- ๔) เกิดเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๘.๐) ๓.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๑๓.๐) ๒๑.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๙.๐) ๓๑.๐ ระดับมากร้อยละ (๒๓.๐) ๒๘.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๑๗.๐) ๑๖.๕
- ๕) เกิดเลื่อมใสในพระธรรม ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๓.๕) ๔.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๒๔.๐) ๑๙.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๘.๐) ๓๖.๐ ระดับมากร้อยละ (๒๒.๐) ๒๓.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๑๒.๕) ๑๘.๐
- ๖) เกิดเลื่อมใสในพระอริยสงฆ์ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๑.๐) ๑.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๑๔.๕) ๑๘.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๓.๕) ๓๖.๐ ระดับมากร้อยละ (๒๑.๐) ๒๕.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๒๐.๐) ๑๘.๕

สรุปอินทรีย์ ๕ ได้แก่ สัทธินทรีย์ (ศรัทธา) คู่กับ ปัญญินทรีย์ (ปัญญา) หลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในรูปแบบทั้ง ๓ คือ การเดินจงกรม การนั่งสมาธิและการกำหนดอิริยาบถย่อยของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนมากมีสัทธินทรีย์ (ศรัทธา) คู่กับ ปัญญินทรีย์ (ปัญญา) อยู่ในระดับมาก คือ ในการเดินจงกรมจะกำหนดตามระยะเวลาที่พระวิปัสสนาจารย์แนะนำให้เดิน อยู่ใน

ระดับมากที่สุดร้อยละ (๓๑.๐) ๒๑.๕ ไปอยู่ที่ระดับมากร้อยละ ๓๐.๐ ลดลงจากก่อนการปฏิบัติ เนื่องจากได้มีการปรับตัวศรัทธา สำหรับการนั่งสมาธิได้นั่งกำหนดตามระยะเวลาที่พระวิปัสสนาจารย์ แนะนำให้นั่งในระดับมากที่สุดร้อยละ (๓๐.๕) ๒๓.๕ ไปอยู่ที่ระดับมากร้อยละ ๓๐.๐ เช่นกัน นอกจากนั้น จัดอยู่ในระดับปานกลาง คือได้เกิดเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ร้อยละ (๓๙.๐) ๓๑.๐ เกิดเลื่อมใสในพระธรรม ร้อยละ (๓๘.๐) ๓๖.๐ และจะเกิดเลื่อมใสในพระอริยสงฆ์ ร้อยละ (๓๓.๕) ๓๖.๐ แต่การกำหนดอิริยาบถย่อยอยู่ในระดับปานกลางลดลงคือร้อยละ (๓๖.๕) ๓๑.๐ ไปอยู่ที่ระดับน้อยร้อยละ (๒๙.๐) ๓๓.๕

ตารางที่ ๕ (๒) แสดงค่าร้อยละวิริยีนทรีย์ (วิริยะ) คู่กับ สมาธินทรีย์ (สมาธิ) ในรูปแบบของการเจริญกรรม (หลังการปฏิบัติ)

วิริยีนทรีย์ (วิริยะ) คู่กับ สมาธินทรีย์ (สมาธิ) ในรูปแบบของการเจริญกรรม	จำนวน N=๒๐๐	ระดับ ประเมิน	ร้อยละ
	หลังการ ปฏิบัติ		หลังการ ปฏิบัติ
๗) ในขณะที่เจริญกรรม ท่านกำหนดแยกแยะนามออกจากกันได้ คือ เห็นอาการของเท้าที่เคลื่อนไปว่า “เป็นรูป” และ เห็นการรู้อาการของเท้าที่เคลื่อนไปว่า “เป็นนาม”	๕	น้อยที่สุด	๒.๕
	๗๒	น้อย	๓๖.๐
	๖๘	ปานกลาง	๓๔.๐
	๔๔	มาก	๒๒.๐
	๑๑	มากที่สุด	๕.๕
๘) ในขณะที่เจริญกรรม ท่านกำหนดเห็น “ตัวรู้ก่อน แล้วเท้าจึงเคลื่อนไปตาม”	๙	น้อยที่สุด	๔.๕
	๖๘	น้อย	๓๔.๐
	๗๐	ปานกลาง	๓๕.๐
	๔๒	มาก	๒๑.๐
	๑๑	มากที่สุด	๕.๕
๙) ในขณะที่เจริญกรรม ท่านกำหนดเห็น “อาการเบา อาการหนักของเท้า มีลักษณะเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป” โดยหยุดยืนกำหนด	๘	น้อยที่สุด	๔.๐
	๘๓	น้อย	๔๑.๕
	๖๖	ปานกลาง	๓๓.๐
	๓๗	มาก	๑๘.๕
	๖	มากที่สุด	๓.๐
๑๐) ในขณะที่เจริญกรรม ท่านกำหนดเห็น “อาการเบา อาการหนักของเท้าแล้วมีความอึดเอนใจ เป็นต้น” โดยหยุดยืนกำหนด	๑๕	น้อยที่สุด	๗.๕
	๗๘	น้อย	๓๙.๐
	๗๐	ปานกลาง	๓๕.๐
	๓๐	มาก	๑๕.๐
	๗	มากที่สุด	๓.๕

๑๑) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “แต่ความดับไป หรือหายไป หรือจบไปของอาการเบาอาการหนักของเท้า” โดยหยุดยืนกำหนด	๓๓	น้อยที่สุด	๑๖.๕
	๖๙	น้อย	๓๔.๕
	๖๘	ปานกลาง	๓๔.๐
	๒๔	มาก	๑๒.๐
	๖	มากที่สุด	๓.๐
๑๒) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “ความกลัวในรูปนาม” โดยหยุดยืนกำหนด	๔๐	น้อยที่สุด	๒๐.๐
	๘๗	น้อย	๔๓.๕
	๔๔	ปานกลาง	๒๒.๐
	๒๓	มาก	๑๑.๕
	๖	มากที่สุด	๓.๐
๑๓) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “โทษภัยในการ เวียนว่ายตายเกิด” โดยหยุดยืนกำหนด	๔๘	น้อยที่สุด	๒๔.๐
	๖๘	น้อย	๓๔.๐
	๖๑	ปานกลาง	๓๐.๕
	๑๖	มาก	๘.๐
	๗	มากที่สุด	๓.๕
๑๔) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “ความเปื้อน่าย ในรูปนาม” โดยหยุดยืนกำหนด	๔๔	น้อยที่สุด	๒๒.๐
	๗๑	น้อย	๓๕.๕
	๔๙	ปานกลาง	๒๔.๕
	๒๘	มาก	๑๔.๐
	๘	มากที่สุด	๔.๐
๑๕) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “ความอยากจะพ้น ไปจากรูปนาม” โดยหยุดยืนกำหนด	๕๒	น้อยที่สุด	๒๖.๐
	๗๒	น้อย	๓๖.๐
	๔๑	ปานกลาง	๒๐.๕
	๓๑	มาก	๑๕.๕
	๔	มากที่สุด	๒.๐
๑๖) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ของรูปนามอย่างชัดเจน” โดยหยุดยืน กำหนด	๔๔	น้อยที่สุด	๒๒.๐
	๗๑	น้อย	๕๗.๕
	๕๑	ปานกลาง	๒๕.๕
	๒๙	มาก	๑๔.๕
	๕	มากที่สุด	๒.๕
๑๗) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “ความวางเฉย หรือใจที่สงบต่อรูปนามอย่างมีท่าที” โดยหยุดยืนกำหนด	๔๗	น้อยที่สุด	๒๓.๕
	๗๕	น้อย	๓๗.๕
	๕๓	ปานกลาง	๒๖.๕
	๒๓	มาก	๑๑.๕
	๒	มากที่สุด	๑.๐
๑๘) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ	๕๘	น้อยที่สุด	๒๙.๐

คือ บริการ อุปการ อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๒ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริการ อุปการ และอนุโลมทั้ง ๓ ขณะรวมกัน” หรือกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ อุปการ อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๓ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริการ อุปการ และอนุโลมทั้ง ๒ ขณะรวมกัน” โดยหยุด ยืนกำหนด	๖๔ ๗๑ ๗ -	น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๓๒.๐ ๓๕.๕ ๓.๕ -
๑๙) ในขณะเดินจงกรม ท่านกำหนด “นิพพานมาเป็น อารมณ์” โดยหยุดยืนกำหนด	๕๑ ๘๓ ๕๖ ๑๐ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๕.๕ ๔๑.๕ ๒๘.๐ ๕.๐ -
๒๐) ในขณะเดินจงกรม ท่านกำหนด “ความดับไปทาง อนิจจัง” หรือ “ความดับไปทางทุกขัง” หรือว่า “ความดับ ไปทางอนัตตา” โดยหยุดยืนกำหนด	๔๙ ๘๒ ๖๑ ๘ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๔.๕ ๔๑.๐ ๓๐.๕ ๔.๐ -
๒๑) ในขณะเดินจงกรม ท่านกำหนด “ความดับเจียบตอน สุดท้าย” โดยหยุดยืนกำหนด	๕๕ ๘๖ ๕๑ ๘ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๗.๕ ๔๓.๐ ๒๕.๕ ๔.๐ -
๒๒) ในขณะเดินจงกรม ท่านกำหนด “การหวนกลับ พิจารณาถึงสภาวะที่ตนเข้าสู่ความดับ” โดยหยุดยืนกำหนด	๕๙ ๕๖ ๗๗ ๘ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๙.๕ ๒๘.๐ ๓๘.๕ ๔.๐ -

จากตารางที่ ๕ (๓) แสดงถึงอินทรีย์ ๕ ได้แก่ วิริยอินทรีย์ (วิริยะ) คู่กับสมาธิอินทรีย์ (สมาธิ) หลังการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในรูปแบบการเดินจงกรมของนิสิตผู้ปฏิบัติ ดังมีรายละเอียดของค่าร้อยละของระดับวิริยอินทรีย์ (วิริยะ) แตกต่างกันไปดังนี้

๑) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดแยก रूप แยกนามออกจากกันได้ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๘.๐) ๒.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๓๓.๐) ๓๖.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๕.๐) ๓๔.๐ ระดับมากร้อยละ (๑๗.๕) ๒๒.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๖.๕) ๕.๕

๒) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “ตัวรู้ก่อน แล้วเท้าจึงเคลื่อนไปตาม” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๐.๕) ๔.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๒๓.๕) ๓๔.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๙.๐) ๓๕.๐ ระดับมากร้อยละ (๒๓.๕) ๒๑.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๓.๕) ๕.๕

๓) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “อาการเบา อาการหนักของเท้า มีลักษณะเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๑.๕) ๔.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๒๖.๐) ๔๑.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๔๑.๕) ๓๓.๐ ระดับมากร้อยละ (๑๘.๕) ๑๘.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๒.๕) ๓.๐

๔) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “อาการเบา อาการหนักของเท้าแล้วมีความอึดอ้อมใจ เป็นต้น” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๔.๕) ๗.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๒๓.๕) ๓๙.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๔๒.๐) ๓๕.๐ ระดับมากร้อยละ (๑๗.๕) ๑๕.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๒.๕) ๓.๕

๕) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “แต่ความดับไป หรือหายไป หรือจบไปของอาการเบาอาการหนักของเท้า” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๔.๕) ๑๖.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๓๘.๐) ๓๔.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๓.๕) ๓๔.๐ ระดับมากร้อยละ (๑๐.๕) ๑๒.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๓.๕) ๓.๐

๖) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “ความกลัวในรูปนาม” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๒๔.๐) ๒๐.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๔๑.๕) ๔๓.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๖.๕) ๒๒.๐ ระดับมากร้อยละ (๑๐.๐) ๑๑.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๒.๐) ๓.๐

๗) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “โทษภัยในการเวียนว่ายตายเกิด” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๒๖.๕) ๒๔.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๓๘.๐) ๓๔.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๕.๐) ๓๐.๕ ระดับมากร้อยละ (๔.๕) ๘.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๖.๐) ๓.๕

๘) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “ความเบื่อหน่ายในรูปนาม” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๓๒.๕) ๒๒.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๓๑.๕) ๓๕.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๕.๐) ๒๔.๕ ระดับมากร้อยละ (๙.๐) ๑๔.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๒.๐) ๔.๐

๙) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “ความอยากจะพ้นไปจากรูปนาม” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๓๓.๐) ๒๖.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๓๔.๕) ๓๖.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๒.๐) ๒๐.๕ ระดับมากร้อยละ (๘.๕) ๑๕.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๒.๐) ๒.๐

๑๐) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาของรูปนามอย่างชัดเจน” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๓๐.๐) ๒๒.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๓๑.๐) ๕๗.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๘.๐) ๒๕.๕ ระดับมากร้อยละ (๗.๕) ๑๔.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๓.๕) ๒.๕

๑๑) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนดเห็น “ความวางเฉยหรือใจที่สงบต่อรูปนามอย่างมีท่าที” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๓๔.๕) ๒๖.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๒๖.๕) ๓๗.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๕.๐) ๒๖.๕ ระดับมากร้อยละ (๑๒.๕) ๑๐.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๑.๕) ๒.๐

๑๒) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ บริกรรม อุปะการ อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๒ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปะการ และอนุโลมทั้ง ๓ ขณะ รวมกัน” หรือกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ อุปะการ อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๓ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปะการ และอนุโลมทั้ง ๒ ขณะรวมกัน” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๔๓.๐)

๒๙.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๒๘.๐) ๓๒.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๕.๐) ๓๕.๕ ระดับมากร้อยละ (๒.๐) ๒.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๒.๐) ๑.๐

๓) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนด “นิพพานมาเป็นอารมณ์” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๔๙.๐) ๒๕.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๒๑.๕) ๔๑.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๖.๕) ๒๘.๐ ระดับมากร้อยละ (๒.๕) ๔.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๐.๕) ๐.๕

๑๔) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนด “ความดับไปทางอนิจจัง” หรือ “ความดับไปทางทุกขัง” หรือว่า “ความดับไปทางอนัตตา” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๔๑.๐) ๒๔.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๓๐.๐) ๔๑.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๑๘.๐) ๓๐.๕ ระดับมากร้อยละ (๖.๐) ๓.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๕.๐) ๐.๕

๑๕) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนด “ความดับเจียบตอนสุดท้ายระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๔๐.๕) ๒๗.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๓๑.๕) ๔๓.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๔.๐) ๒๕.๕ ระดับมากร้อยละ (๓.๐) ๒.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๑.๐) ๑.๕

๑๖) ในขณะเดินจงกรมจะสามารถกำหนด “การหวนกลับพิจารณาถึงสภาวะที่ตนเข้าสู่ความดับ” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๔๒.๐) ๒๙.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๓๒.๐) ๒๘.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๑๙.๐) ๓๒.๕ และระดับมากร้อยละ (๗.๐) ๑๐.๐

สรุปอินทรีย์ ๕ คือ วิริยอินทรีย์ (วิริยะ) คู่กับสมาธิอินทรีย์ (สมาธิ) หลังการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในรูปแบบการเดินจงกรมของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนมากมีวิริยอินทรีย์ (วิริยะ) คู่กับสมาธิอินทรีย์ (สมาธิ) อยู่ในระดับปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ดังนี้ คือ

ในระดับปานกลางนั้น ได้แก่ ในการเดินจงกรมสามารถกำหนดการแยกแยะกายนามออกจากกันได้ ร้อยละ (๓๕.๐) ๓๔.๐ กำหนดเห็น “ตัวรู้ก่อน แล้วเท้าจึงเคลื่อนไปตาม” ร้อยละ (๓๙.๐) ๓๕.๐ กำหนดเห็น “อาการเบา อาการหนักของเท้า มีลักษณะเกิดขึ้นและดับไป” ร้อยละ (๔๑.๕) ๓๓.๐ และกำหนดเห็น “อาการเบา อาการหนักของเท้าแล้วมีความอึดอึดใจ เป็นต้น” ร้อยละ (๔๒.๐) ๓๕.๐

ในระดับน้อย ได้แก่ ในการเดินจงกรมสามารถกำหนดเห็น “แต่ความดับไป หรือหายไป หรือจบไปของอาการเบาอาการหนักของเท้า” ร้อยละ (๓๘.๐) ๓๔.๕ กำหนดเห็น “ความกลัวในรูปนาม” ร้อยละ (๔๑.๐) ๔๓.๕ กำหนดเห็น “โทษภัยในการเวียนว่ายตายเกิด” ร้อยละ (๓๘.๐) ๓๔.๐ กำหนดเห็น “ความเบื่อหน่ายในรูปนาม” ร้อยละ (๓๑.๕) ๓๕.๕ กำหนดเห็น “ความอยากจะพ้นไปจากรูปนาม” ร้อยละ (๓๔.๕) ๓๖.๐ กำหนดเห็น “ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ของรูปนามอย่างชัดเจน” ร้อยละ (๓๑.๐) ๕๗.๕

ในระดับน้อยที่สุด ได้แก่ ในการเดินจงกรมสามารถกำหนดเห็น “ความวางเฉยหรือใจที่สงบต่อรูปนามอย่างมีท่าที” ร้อยละ (๓๔.๕) ๒๖.๐ กำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ บริกรรม อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๒ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๓ ขณะ รวมกัน” หรือกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๓ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๒ ขณะรวมกัน” ร้อยละ (๔๓.๐) ๒๙.๐ กำหนด “นิพพานมาเป็นอารมณ์” ร้อยละ (๔๙.๐) ๒๕.๕ กำหนด “ความดับไปทางอนิจจัง” หรือ “ความดับไปทางทุกขัง” หรือว่า “ความดับไปทางอนัตตา” ร้อยละ (๔๑.๐) ๒๔.๕ กำหนด “ความดับเจียบตอน

สุดท้าย” ร้อยละ (๔๐.๕) ๒๗.๕ และกำหนด “การหวนกลับพิจารณาถึงสถานะที่ตนเข้าสู่ความดับ” ร้อยละ (๔๒.๐) ๒๙.๕

ตารางที่ ๕ (๓) แสดงค่าร้อยละสตินทริย (เรื่องสติ) เป็นตัวกลางเชื่อมโยง สัทธา กับปัญญา และวิริยะกับสมาธิ ให้เสมอกัน หลังการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในรูปแบบการ กำหนดทางทวาร ๖ และอิริยาบถย่อย (หลังการปฏิบัติ)

สตินทริย (เรื่องสติ) เป็นตัวกลางเชื่อมโยง สัทธา กับปัญญา และวิริยะกับสมาธิ ให้เสมอกัน ใน รูปแบบการกำหนดทางทวาร ๖ และอิริยาบถย่อย	จำนวน N=๒๐๐	ระดับ ประเมิน	ร้อยละ
	หลัง การปฏิบัติ		หลัง การปฏิบัติ
๒๓) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “การแยก รูปที่เห็น และนามที่รู้เห็นออกจากกัน”	๓๔	น้อยที่สุด	๑๗.๐
	๗๕	น้อย	๓๗.๕
	๖๗	ปานกลาง	๓๓.๕
	๑๘	มาก	๙.๐
	๖	มากที่สุด	๓.๐
๒๔) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “รูปที่เห็น เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดนามที่รู้”	๓๕	น้อยที่สุด	๑๗.๕
	๖๖	น้อย	๓๓.๐
	๗๕	ปานกลาง	๓๗.๕
	๒๐	มาก	๑๐.๐
	๔	มากที่สุด	๒.๐
๒๕) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความ เกิด-ความดับ”	๓๒	น้อยที่สุด	๑๖.๐
	๘๗	น้อย	๔๓.๕
	๗๐	ปานกลาง	๓๕.๐
	๕	มาก	๒.๕
	๖	มากที่สุด	๓.๐
๒๖) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความวาง เฉย เป็นต้น”	๔๐	น้อยที่สุด	๒๐.๐
	๗๐	น้อย	๓๕.๐
	๗๓	ปานกลาง	๓๖.๕
	๑๑	มาก	๕.๕
	๖	มากที่สุด	๓.๐
๒๗) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความดับ ไปอย่างเดียวของความวางเฉย เป็นต้น”	๔๐	น้อยที่สุด	๒๐.๐
	๗๕	น้อย	๓๗.๕
	๗๑	ปานกลาง	๓๕.๕

	๘	มาก	๔.๐
	๖	มากที่สุด	๓.๐
๒๘) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความน่ากลัวในการเวียนว่ายตายเกิด”	๔๑	น้อยที่สุด	๒๐.๕
	๗๘	น้อย	๓๙.๐
	๕๗	ปานกลาง	๒๘.๕
	๑๘	มาก	๙.๐
	๖	มากที่สุด	๓.๐
๒๙) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านสามารถกำหนดเห็น “โทษภัยในการเวียนว่ายตายเกิด”	๔๑	น้อยที่สุด	๒๐.๕
	๘๖	น้อย	๔๓.๐
	๔๙	ปานกลาง	๒๔.๕
	๑๘	มาก	๙.๐
	๖	มากที่สุด	๓.๐
๓๐) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความเบื่อหน่ายในการเวียนว่ายตายเกิด”	๔๑	น้อยที่สุด	๒๐.๕
	๗๗	น้อย	๓๘.๕
	๕๗	ปานกลาง	๒๘.๕
	๒๐	มาก	๑๐.๐
	๕	มากที่สุด	๒.๕
๓๑) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความอยากจะพ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิด”	๔๑	น้อยที่สุด	๒๐.๕
	๗๓	น้อย	๓๖.๕
	๕๔	ปานกลาง	๒๗.๐
	๒๖	มาก	๑๓.๐
	๖	มากที่สุด	๓.๐
๓๒) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ของรูปนามอย่างชัดเจน”	๓๕	น้อยที่สุด	๑๗.๕
	๗๗	น้อย	๓๘.๕
	๕๔	ปานกลาง	๒๗.๐
	๒๘	มาก	๑๔.๐
	๖	มากที่สุด	๓.๐
๓๓) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความวางเฉยหรือใจที่สงบต่อรูปนาม”	๓๙	น้อยที่สุด	๑๙.๕
	๙๓	น้อย	๔๖.๕
	๔๔	ปานกลาง	๒๒.๐
	๒๓	มาก	๑๑.๕
	๑	มากที่สุด	๐.๕

๓๔) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ บริกรรม อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๒ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๓ ขณะรวมกัน” หรือกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๓ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๒ ขณะรวมกัน” ได้	๕๑	น้อยที่สุด	๒๕.๕
	๗๒	น้อย	๓๖.๐
	๖๗	ปานกลาง	๓๓.๕
	๑๐	มาก	๕.๐
	-	มากที่สุด	-
๓๕) ต่อจากการกำหนดข้างต้นนี้ ท่านกำหนด “พระนิพพานเป็นอารมณ์”	๕๖	น้อยที่สุด	๒๘.๐
	๘๖	น้อย	๔๓.๐
	๔๘	ปานกลาง	๒๔.๐
	๑๐	มาก	๕.๐
	-	มากที่สุด	-
๓๖) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนด “ความดับไปทางอนิจจัง” หรือ “ความดับไปทางทุกขัง” หรือว่า “ความดับไปทางอนัตตา”	๕๖	น้อยที่สุด	๒๘.๐
	๘๕	น้อย	๔๒.๕
	๔๗	ปานกลาง	๒๓.๕
	๑๒	มาก	๖.๐
	-	มากที่สุด	-
๓๗) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนด “ความดับเจียบตอนสุดท้าย”	๕๘	น้อยที่สุด	๒๙.๐
	๘๓	น้อย	๔๑.๕
	๔๔	ปานกลาง	๒๒.๐
	๑๕	มาก	๗.๕
	-	มากที่สุด	-
๓๘) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนด “การหวนกลับพิจารณาถึงสภาวะที่ตนเข้าสู่ความดับดังกล่าวข้างต้น”	๕๓	น้อยที่สุด	๒๖.๕
	๘๓	น้อย	๔๑.๕
	๔๗	ปานกลาง	๒๓.๕
	๑๗	มาก	๘.๕
	-	มากที่สุด	-

จากตารางที่ ๕ (๓) แสดงถึงอินทรีย์ ๕ ได้แก่ สตินทรีย์ (เรื่องสติ) เป็นตัวกลางเชื่อมโยง สัทธา กับ ปัญญา และวิริยะ กับสมาธิ ให้เสมอกัน ในรูปแบบการกำหนดทางทวาร ๖ และอิริยาบถย่อย หลังการปฏิบัติของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ดังมีระดับแตกต่างกัน ต่อไปนี้

๑) ในขณะที่เห็นรูป เป็นต้น สามารถกำหนดเห็น “การแยกรูปที่เห็น และนามที่รู้เห็นออกจากกัน” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๒๘.๐) ๑๗.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๓๙.๐) ๓๗.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๘.๕) ๓๓.๕ ระดับมากร้อยละ (๒.๐) ๙.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๒.๕) ๓.๐

๒) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น สามารถกำหนดเห็น “รูปที่เห็นเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดนามที่รู้” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๒๖.๕) ๑๗.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๓๕.๕) ๓๓.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๘.๕) ๓๗.๕ ระดับมากร้อยละ (๗.๕) ๑๐.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๒.๐) ๒.๐

๓) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น สามารถกำหนดเห็น “ความเกิด-ความดับ” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๒๘.๕) ๑๖.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๓๐.๐) ๔๓.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๙.๐) ๓๕.๐ ระดับมากร้อยละ (๘.๕) ๒.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๔.๐) ๓.๐

๔) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น สามารถกำหนดเห็น “ความวางเฉย เป็นต้น” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๒๙.๕) ๒๐.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๒๘.๐) ๓๕.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๐.๐) ๓๖.๕ ระดับมากร้อยละ (๑๑.๕) ๕.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๑.๐) ๓.๐

๕) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น สามารถกำหนดเห็น “ความดับไปอย่างเดียวของความวางเฉย” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๓๐.๕) ๒๐.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๓๕.๐) ๓๗.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๓.๐) ๓๕.๕ ระดับมากร้อยละ (๙.๐) ๔.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๒.๕) ๓.๐

๖) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น สามารถกำหนดกำหนดเห็น “ความน่ากลัวในการเวียนว่ายตายเกิด” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๓๓.๐) ๒๐.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๓๑.๐) ๓๙.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๒.๐) ๒๘.๕ ระดับมากร้อยละ (๑๑.๕) ๙.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ ๒.๕ ๓.๐

๗) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น สามารถกำหนดเห็น “โทษภัยในการเวียนว่ายตายเกิด” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๓๑.๐) ๒๐.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๒๘.๐) ๔๓.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๓.๐) ๒๔.๕ ระดับมากร้อยละ (๑๕.๐) ๙.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๓.๐) ๓.๐

๘) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น สามารถกำหนดเห็น “ความเบื่อหน่ายในการเวียนว่ายตายเกิด” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ ๒๙.๐ (๒๐.๕) ระดับน้อยร้อยละ (๒๔.๕) ๓๘.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๘.๕) ๒๘.๕ ระดับมากร้อยละ (๑๕.๐) ๑๐.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๓.๐) ๒.๕

๙) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น สามารถกำหนดเห็น “ความอยากจะพ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิด” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๒๗.๐) ๒๐.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๒๖.๐) ๓๖.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๐.๕) ๒๗.๐ ระดับมากร้อยละ (๑๐.๕) ๑๓.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๖.๐) ๓.๐

๑๐) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น สามารถกำหนดเห็น “ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ของรูปนามอย่างชัดเจน” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๓๓.๐) ๑๗.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๓๑.๐) ๓๘.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๑๙.๐) ๒๗.๐ ระดับมากร้อยละ (๑๓.๐) ๑๔.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๕.๕) ๓.๐

๑๑) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น สามารถกำหนดเห็น “ความวางเฉยหรือใจที่สงบต่อรูปนาม” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๓๗.๐) ๑๙.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๓๐.๕) ๔๖.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๐.๐) ๒๒.๐ ระดับมากร้อยละ (๑๒.๕) ๑๑.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (ไม่มี) ๐.๕

๑๒) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น จะสามารถกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ บริกรรม อุปะการ อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๒ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปะการ และอนุโลมทั้ง ๓ ขณะรวมกัน” หรือกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ อุปะการ อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๓ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปะการ และอนุโลมทั้ง ๒ ขณะรวมกัน” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๔๒.๕)

๒๕.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๒๘.๐) ๓๖.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๐.๐) ๓๓.๕ ระดับมากร้อยละ (๙.๕) ๕.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (ไม่มี) ไม่มี

๑๓) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น สามารถกำหนด “พระนิพพานเป็นอารมณ์” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๔๘.๕) ๒๘.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๒๙.๕) ๔๓.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๑๗.๐) ๒๔.๐ ระดับมากร้อยละ (๕.๐) ๕.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (ไม่มี) ไม่มี

๑๔) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น สามารถกำหนด “ความดับไปทางอนิจจัง” หรือ “ความดับไปทางทุกขัง” หรือว่า “ความดับไปทางอนัตตา” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๔๓.๐) ๒๘.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๒๙.๐) ๔๒.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๒.๕) ๒๓.๕ ระดับมากร้อยละ (๕.๐) ๖.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (ไม่มี) ไม่มี

๑๕) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น สามารถกำหนด “ความดับเจียบตอนสุดท้าย” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๔๒.๐) ๒๙.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๒๙.๕) ๔๑.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๒.๕) ๒๒.๐ ระดับมากร้อยละ (๖.๐) ๗.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (ไม่มี) ไม่มี

๑๖) ในขณะเห็นรูป เป็นต้น สามารถกำหนด “การหวนกลับพิจารณาถึงสภาวะที่ตนเข้าสู่ความดับ” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๓๙.๕) ๒๖.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๓๖.๐) ๔๑.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๒.๐) ๒๓.๕ และระดับมากร้อยละ (๒.๕) ๘.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (ไม่มี) ไม่มี

สรุปปณิธิ ๕ คือ สตินทริย (เรื่องสติ) เป็นตัวกลางเชื่อมโยง สัทธา กับ ปัญญา และ วิริยะ กับ สมาธิ ให้เสมอกันในรูปแบบการกำหนดทางทวาร ๖ และ อริยาบถย่อยของนิสิต หลังการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนมากยังคงมีสตินทริย (สติ) อยู่ในระดับระดับปานกลาง น้อย และน้อยที่สุดดังนี้ คือ

ในระดับปานกลาง ได้แก่ ในขณะเห็นรูป เป็นต้น สามารถกำหนดเห็น “ความวางเฉย เป็นต้น” ร้อยละ (๓๐.๐) ๓๖.๕ กำหนดเห็น “ความอยากจะพ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิด” ร้อยละ (๓๐.๕) ๒๗.๐

ในระดับน้อย ได้แก่ ในขณะเห็นรูป เป็นต้น สามารถกำหนดเห็น “รูปที่เห็น และนามที่รู้ เห็นออกจากกัน” ร้อยละ (๓๙.๐) ๓๗.๕ กำหนดเห็น “รูปที่เห็น เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดนามที่รู้” ร้อยละ (๓๕.๐) ๓๓.๐ กำหนดเห็น “ความเกิด-ความดับ” ร้อยละ (๓๐.๐) ๔๓.๕ กำหนดเห็น “ความดับไปอย่างเดียวของความวางเฉย เป็นต้น” ร้อยละ (๓๕.๐) ๓๗.๕

ในระดับน้อยที่สุด ได้แก่ กำหนดเห็น “ความน่ากลัวในการเวียนว่ายตายเกิด” กำหนดร้อยละ (๓๓.๐) ๒๐.๕ กำหนดเห็น “โทษภัยในการเวียนว่ายตายเกิด” ร้อยละ (๓๑.๐) ๒๐.๕ กำหนดเห็น “ความเบื่อหน่ายในการเวียนว่ายตายเกิด” ร้อยละ (๒๙.๐) ๒๐.๕ กำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ บริกรรม อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๒ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๓ ขณะรวมกัน” หรือกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๓ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๒ ขณะรวมกัน” ร้อยละ (๔๒.๐) ๒๕.๕ กำหนด “นิพพานมาเป็นอารมณ์” ร้อยละ (๔๘.๐) ๒๘.๐ กำหนด “ความดับไปทางอนิจจัง” หรือ “ความดับไปทางทุกขัง” หรือว่า “ความดับไปทางอนัตตา” ร้อยละ (๔๓.๐) ๒๘.๐ กำหนด “ความดับเจียบตอนสุดท้าย” ร้อยละ (๔๒.๐) ๒๙.๐ และกำหนด “การหวนกลับพิจารณาถึงสภาวะที่ตนเข้าสู่ความดับ” ร้อยละ (๓๙.๕) ๒๖.๕

เป็นที่น่าสังเกตคือไม่มีผู้ที่สามารถจะเข้าถึงญาณ ตั้งแต่ญาณที่ ๑๒ – ญาณที่ ๑๖ ได้เลย เพราะไม่มีคำตอบระดับมากที่สุดแม้แต่รายเดียว

ตารางที่ ๕ (๔) แสดงค่าร้อยละของสมาธิในทรี (สมาธิ) คู่กับวิริยในทรี (วิริยะ) หลังการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในรูปแบบของการนั่งสมาธิ (หลังการปฏิบัติ)

สมาธิในทรี (สมาธิ) คู่กับวิริยในทรี (วิริยะ) ในรูปแบบของการนั่งสมาธิ	จำนวน N=๒๐๐	ระดับ	ร้อยละ
	หลัง การปฏิบัติ	ประเมิน	หลัง การปฏิบัติ
๓๙) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็น “อาการพอง-ยุบ กับใจที่รู้อาการพอง-ยุบนั่นเป็นคนละอย่างกัน”	๒๓	น้อยที่สุด	๑๑.๕
	๗๒	น้อย	๓๖.๐
	๖๔	ปานกลาง	๓๒.๐
	๓๔	มาก	๑๗.๐
	๗	มากที่สุด	๑๗.๐
๔๐) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็น “อาการพอง-ยุบเกิดขึ้นก่อน ใจจึงตามไปรู้ทีหลัง”	๑๘	น้อยที่สุด	๙.๐
	๖๗	น้อย	๓๓.๕
	๖๓	ปานกลาง	๓๑.๕
	๔๑	มาก	๒๐.๕
	๑๑	มากที่สุด	๕.๕
๔๑) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็น “อาการพอง-ยุบหายไป แต่หายไปไม่หมด ยังเหลืออยู่เห็นได้ชัดเจน”	๒๐	น้อยที่สุด	๑๐.๐
	๖๘	น้อย	๓๔.๐
	๖๗	ปานกลาง	๓๓.๕
	๓๕	มาก	๑๗.๕
	๑๐	มากที่สุด	๕.๐
๔๒) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็น “พอง-ยุบเกิดดับเร็ว” หรือแสงสว่างมากมายเต็มไปหมด หรือตัวเบา เป็นต้น	๓๔	น้อยที่สุด	๑๗.๐
	๖๔	น้อย	๓๒.๐
	๗๒	ปานกลาง	๓๖.๐
	๑๙	มาก	๙.๕
	๑๑	มากที่สุด	๕.๕
๔๓) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็น “พอง-ยุบหายไปอย่างเดียว” ได้	๓๓	น้อยที่สุด	๑๖.๕
	๗๖	น้อย	๓๘.๐
	๖๑	ปานกลาง	๓๐.๕
	๒๖	มาก	๑๓.๐
	๔	มากที่สุด	๒.๐

๔๔) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็นพอง-ยุบหายไปหมด “เกิดความกลัว”	๓๘ ๗๐ ๖๒ ๒๑ ๙	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๑๙.๐ ๓๕.๐ ๓๑.๐ ๑๐.๕ ๔.๕
๔๕) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็น “แต่ของไม่ดี หรือไม่เห็นอะไร มีแต่หายไปๆ เห็นแต่รูปนามเป็นโทษ”	๔๐ ๘๓ ๕๔ ๑๙ ๔	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๐.๐ ๔๑.๕ ๒๗.๐ ๙.๕ ๒.๐
๔๖) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดสังขารรูปนามได้เป็นอย่างดี “แต่รู้สึกใจแห้งแล้ง หรือรู้สึกเบื่อ ๆ”	๕๐ ๕๙ ๖๑ ๒๐ ๑๐	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๕.๐ ๒๙.๕ ๓๐.๕ ๑๐.๐ ๕.๐
๔๗) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ จะมีอาการคันเหมือนมีแมลงมาไต่ หรืออยากจะออกจากสังสารวัฏ ไม่อยากได้รูปนามอีก	๔๓ ๖๘ ๖๔ ๒๓ ๒	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๑.๕ ๓๔.๐ ๓๒.๐ ๑๑.๕ ๑.๐
๔๘) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ การกำหนดไม่ค่อยสะดวกบางทีต้องพยายามจนเหนื่อยและอ่อนเพลีย ถึงจะพยายามก็ไม่ทันปัจจุบัน	๓๕ ๗๓ ๗๐ ๑๗ ๕	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๑๗.๕ ๓๖.๕ ๓๕.๐ ๘.๕ ๒.๕
๔๙) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ จะกำหนดได้คล่องแคล่ว ใจสงบเฉียบ ไม่มีเวทนา	๒๑ ๕๘ ๘๐ ๓๙ ๒	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๑๐.๕ ๒๙.๐ ๔๐.๐ ๑๘.๕ ๑.๐
๕๐) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ เมื่อกำหนดไม่ทัน จะกำหนดรู้หนอ กำหนดข้างลงเป็นธรรมดาอีก จะมีอาการเร็วขึ้นๆ	๓๑ ๕๘ ๘๒ ๒๙ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๑๕.๕ ๒๙.๐ ๔๑.๐ ๑๔.๕ -

๕๑) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ บริกรรม อุปะการ อนุโลมได้เกิดขึ้น ดับเจียบไปตอนแรกเป็นอารมณ์	๔๙	น้อยที่สุด	๒๔.๕
	๕๘	น้อย	๒๙.๐
	๗๗	ปานกลาง	๓๘.๕
	๑๖	มาก	๘.๐
	-	มากที่สุด	-
๕๒) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ ย่อมเห็นรูปนามแสดง โดยความเป็นทุกข์แล้วเข้าสู่มรรค ดับเจียบตอนกลาง มี นิพพานเป็นอารมณ์	๔๙	น้อยที่สุด	๒๔.๕
	๙๔	น้อย	๔๗.๐
	๔๓	ปานกลาง	๒๑.๕
	๑๔	มาก	๗.๐
	-	มากที่สุด	-
๕๓) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ ดับเจียบตอนสุดท้าย มี นิพพานเป็นอารมณ์	๕๙	น้อยที่สุด	๒๙.๕
	๗๘	น้อย	๓๘.๐
	๔๘	ปานกลาง	๒๔.๐
	๑๕	มาก	๗.๕
	-	มากที่สุด	-
๕๔) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ พิจารณาเห็นกิเลสที่ละ ได้แล้ว และกิเลสที่ยังเหลืออยู่	๕๗	น้อยที่สุด	๒๘.๕
	๘๒	น้อย	๔๑.๐
	๔๕	ปานกลาง	๒๒.๕
	๑๖	มาก	๘.๐
	-	มากที่สุด	-

จากตารางที่ ๕ (๔) แสดงถึงอินทรีย์ ๕ ได้แก่ สมาธินทรีย์ (สมาธิ) คู่กับวิริยอินทรีย์ (วิริยะ) ในรูปแบบของการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือการนั่งสมาธิของนิสิตผู้ปฏิบัติ (หลัง) วิปัสสนากัมมัฏฐาน ดังมีรายละเอียดระดับความแตกต่างกัน ต่อไปนี้

๑) ในขณะนั่งสมาธิ สามารถกำหนดเห็น “อาการพอง-ยุบ กับ ใจที่รู้อาการพอง-ยุบนั่น เป็นคนละอย่างกัน” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๙.๐) ๑๑.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๓๒.๐) ๓๖.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๑.๕) ๓๒.๐ ระดับมากร้อยละ (๑๓.๐) ๑๗.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๔.๕) ๑๗.๐

๒) ในขณะนั่งสมาธิ สามารถกำหนดเห็น “อาการพอง-ยุบเกิดขึ้นก่อน ใจจึงตามไปรู้ทีหลัง” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๗.๕) ๙.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๒๘.๐) ๓๓.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๙.๕) ๓๑.๕ ระดับมากร้อยละ (๑๒.๐) ๒๐.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๓.๐) ๕.๕

๓) ในขณะนั่งสมาธิ สามารถกำหนดเห็น “อาการพอง-ยุบหายไป แต่หายไปไม่หมด ยังเหลืออยู่เห็นได้ชัดเจน” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๒๐.๐) ๑๐.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๓๓.๕) ๓๔.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๙.๐) ๓๓.๕ ระดับมากร้อยละ (๑๖.๐) ๑๗.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๑.๕) ๕.๐

๔) ในขณะนั่งสมาธิ สามารถกำหนดเห็น “พอง-ยุบเกิดดับเร็ว” หรือแสงสว่างมากมาย เต็มไปหมด หรือตัวเบา เป็นต้น” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๒๖.๕) ๑๗.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๒๙.๐) ๓๒.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๘.๕) ๓๖.๐ ระดับมากร้อยละ (๑๓.๕) ๙.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๒.๕) ๕.๕

๕) ในขณะนั่งสมาธิ สามารถกำหนดเห็น “พอง-ยุบหายไปอย่างเดียว” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๘.๕) ๑๖.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๓๗.๐) ๓๘.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๐.๕) ๓๐.๕ ระดับมากร้อยละ (๑๑.๐) ๑๓.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๓.๐) ๒.๐

๖) ในขณะนั่งสมาธิ สามารถกำหนดเห็นพอง-ยุบหายไปหมด “เกิดความกลัว” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๒๗.๐) ๑๙.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๔๐.๐) ๓๕.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๕.๕) ๓๑.๐ ระดับมากร้อยละ (๖.๐) ๑๐.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๑.๕) ๔.๕

๗) ในขณะนั่งสมาธิ สามารถกำหนดเห็น “แต่ของไม่ดี หรือไม่เห็นอะไร มีแต่หายไปๆ เห็นแต่รูปนามเป็นโทษ” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๒๖.๕) ๒๐.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๓๙.๕) ๔๑.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๘.๕) ๒๗.๐ ระดับมากร้อยละ (๓.๕) ๙.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๒.๐) ๒.๐

๘) ในขณะนั่งสมาธิ สามารถกำหนดสังขารรูปนามได้เป็นอย่างดี “แต่รู้สึกใจแห้งแล้ง หรือรู้สึกเบื่อ ๆ” ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๒๓.๐) ๒๕.๐ ระดับน้อยร้อยละ (๔๑.๐) ๒๙.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๖.๐) ๓๐.๕ ระดับมากร้อยละ (๗.๐) ๑๐.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๓.๐) ๕.๐

๙) ในขณะนั่งสมาธิ กำหนดอยู่ มีอาการคันเหมือนมีแมลงมาไต่ หรืออยากจะออกจากสังสารวัฏ ไม่อยากได้รูปนามอีก ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๒๓.๐) ๒๑.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๓๒.๕) ๓๔.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๒.๕) ๓๒.๐ ระดับมากร้อยละ (๙.๕) ๑๑.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๒.๕) ๑.๐

๑๐) ในขณะนั่งสมาธิ กำหนดอยู่ การกำหนดไม่ค่อยสะดวกบางที่ต้องพยายามจนเหนื่อยและอ่อนเพลีย ถึงจะพยายามก็ไม่ทันปัจจุบัน ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๒๑.๕) ๑๗.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๓๐.๕) ๓๖.๕ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๖.๐) ๓๕.๐ ระดับมากร้อยละ (๑๐.๕) ๘.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (๑.๕) ๒.๕

๑๑) ในขณะนั่งสมาธิกำหนดอยู่ กำหนดได้คล่องแคล่ว ใจสงบเยียบ ไม่มีเวทนาระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๖.๐) ๑๐.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๓๑.๐) ๒๙.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๔๑.๕) ๔๐.๐ ระดับมากร้อยละ (๑๑.๕) ๑๘.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (ไม่มี) ๑.๐

๑๒) ในขณะนั่งสมาธิ กำหนดอยู่ เมื่อกำหนดไม่ทัน จะกำหนดรู้หนอ กำหนดข้างเป็นธรรมดาอีก จะมีอาการเร็วขึ้นๆ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๑๗.๕) ๑๕.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๒๔.๐) ๒๙.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๔๘.๐) ๔๑.๐ ระดับมากร้อยละ (๑๐.๕) ๑๔.๕ และระดับมากที่สุดร้อยละ (ไม่มี) ไม่มี

๑๓) ในขณะนั่งสมาธิกำหนดอยู่ บริกรรม อุปะการ อนุโลมได้เกิดขึ้น ดับเจี๊ยะไปตอนแรกเป็นอารมณ์ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๒๙.๐) ๒๔.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๒๘.๐) ๒๙.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๓๓.๕) ๓๘.๕ ระดับมากร้อยละ (๙.๕) ๘.๐ และระดับมากที่สุดร้อยละ (ไม่มี) ไม่มี

๑๔) ในขณะที่นั่งสมาธิกำหนดอยู่ ย่อมเห็นรูปนามแสดงโดยความเป็นทุกข์แล้วเข้าสู่มรรค
ดับเจียบตอนกลาง มีนิพพานเป็นอารมณ์ ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๓๕.๐) ๒๔.๕ ระดับน้อยร้อยละ
(๓๖.๐) ๔๗.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๘.๐) ๒๑.๕ ระดับมากร้อยละ (๑.๐) ๗.๐ และระดับมาก
ที่สุด (ไม่มี) ไม่มี

๑๕) ในขณะที่นั่งสมาธิกำหนดอยู่ ดับเจียบตอนสุดท้าย มีนิพพานเป็นอารมณ์ ระดับน้อย
ที่สุดร้อยละ (๔๒.๕) ๒๙.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๓๓.๕) ๓๙.๐ ระดับปานกลางร้อยละ (๒๒.๐) ๒๔.๐
ระดับมากร้อยละ (๒.๐) ๗.๕ และระดับมากที่สุด (ไม่มี) ไม่มี

๑๖) ในขณะที่นั่งสมาธิกำหนดอยู่ พิจารณาเห็นกิเลสที่ละได้แล้ว และกิเลสที่ยังเหลืออยู่
ระดับน้อยที่สุดร้อยละ (๔๐.๕) ๒๘.๕ ระดับน้อยร้อยละ (๒๘.๕) ๔๑.๐ ระดับปานกลางร้อยละ
(๒๔.๐) ๒๒.๕ และระดับมากร้อยละ (๗.๐) ๘.๐ และระดับมากที่สุด (ไม่มี) ไม่มี

สรุปอินทรีย์ ๕ คือสมาธิอินทรีย์ (สมาธิ) คู่กับวิริยอินทรีย์ (วิริยะ) ในรูปแบบของการปฏิบัติ
วิปัสสนากัมมัฏฐานคือการนั่งสมาธิของนิสิตผู้ปฏิบัติ ได้ปรับอินทรีย์ให้สมดุลกันและเกิดญาณขึ้น
ตามลำดับ ส่วนมากนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมีสมาธิอินทรีย์ (สมาธิ) คู่กับวิริยอินทรีย์ (วิริยะ) หลัง
การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอยู่ในระดับปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ดังนี้ คือ

ในระดับปานกลาง ได้แก่ ในขณะที่นั่งสมาธิ กำหนดเห็น “อาการพอง-ยุบเกิดขึ้นก่อน ใจ
จึงตามไปรู้ทีหลัง” ร้อยละ (๓๙.๕) ๓๑.๕ กำหนดอยู่ มีอาการคันเหมือนมีแมลงมาไต่ หรืออยากจะ
ออกจากสังสารวัฏไม่อยากจะรูปรูปนามอีก ร้อยละ (๓๒.๕) ๓๒.๐ กำหนดอยู่การกำหนดไม่ค่อยสะดวก
บางที่ต้องพยายามจนเหนื่อยและอ่อนเพลีย ถึงจะพยายามก็ไม่ทันปัจจุบัน ร้อยละ (๓๖.๐) ๓๕.๐
กำหนดอยู่ จะกำหนดได้คล่องแคล่ว ใจสงบเจียบ ไม่มีเวทนา ร้อยละ (๔๑.๕) ๔๐.๐ กำหนดอยู่ เมื่อ
กำหนดไม่ทัน จะกำหนดรู้หนอ กำหนดช้าลงเป็นธรรมดาอีก จะมีอาการเร็วขึ้นๆ ร้อยละ (๔๘.๐)
๔๑.๐ กำหนดอยู่ บริกรรม อุปจาร อนุโลมได้เกิดขึ้น ดับเจียบไปตอนแรกเป็นอารมณ์ ร้อยละ (๓๓.๕)
๓๘.๕

ในระดับน้อย ได้แก่ ในขณะที่นั่งสมาธิจะกำหนดเห็น “อาการพอง-ยุบ กับ ใจที่รู้อาการ
พอง-ยุบนั่นเป็นคนละอย่างกัน” ร้อยละ (๓๒.๐) ๓๖.๐ กำหนดเห็น “พอง-ยุบเกิดดับเร็ว” หรือแสง
สว่างมากมายเต็มไปหมด หรือตัวเบา เป็นต้น” ร้อยละ (๒๙.๐) ๓๒.๐ กำหนดเห็น “พอง-ยุบหายไป
อย่างเดียว” ร้อยละ (๓๗.๐) กำหนดเห็นพอง-ยุบหายไปหมด “เกิดความกลัว” ร้อยละ ๔๐.๐ กำหนด
เห็น “แต่ของไม่ดี หรือไม่เห็นอะไร มีแต่หายไป เห็นแต่รูปนามเป็นโทษ” ร้อยละ ๓๙.๕ กำหนด
สังขารรูปนามได้เป็นอย่างดี “แต่รู้สึกใจแห้งแล้ง หรือรู้สึกเบื่อ ๆ” ร้อยละ ๔๑.๐ กำหนดอยู่ จะมี
อาการคันเหมือนมีแมลงมาไต่ หรืออยากจะออกจากสังสารวัฏ ไม่อยากจะรูปรูปนามอีก ร้อยละ ๓๒.๕
ในขณะที่นั่งสมาธิกำหนดอยู่ ย่อมเห็นรูปนามแสดงโดยความเป็นทุกข์แล้วเข้าสู่มรรค ดับเจียบตอนกลาง
มีนิพพานเป็นอารมณ์ ร้อยละ ๓๖.๐

ในระดับน้อยที่สุด คือ ในขณะที่นั่งสมาธิกำหนดอยู่ บริกรรม อุปจาร อนุโลมได้เกิดขึ้น
ความดับเจียบไปตอนแรกเป็นอารมณ์ ร้อยละ ๒๙.๐ ในขณะที่นั่งสมาธิกำหนดอยู่ ย่อมเห็นรูปนาม
แสดงโดยความเป็นทุกข์แล้วเข้าสู่มรรค ดับเจียบตอนกลาง มีนิพพานเป็นอารมณ์ ร้อยละ ๓๕.๐
ในขณะที่นั่งสมาธิกำหนดอยู่ ความดับเจียบตอนสุดท้ายเป็นอารมณ์ ร้อยละ ๔๒.๕ ในขณะที่นั่งสมาธิ
กำหนดอยู่จะพิจารณาเห็นกิเลสที่ละได้แล้วและกิเลสที่ยังเหลืออยู่ ร้อยละ ๔๐.๕

มีข้อสังเกต คือไม่มีผู้ที่สามารถจะเข้าถึงญาณ ตั้งแต่ญาณที่ ๑๒ – ญาณที่ ๑๖ ได้เลย เพราะไม่มีคำตอบระดับมากที่สุดแม้แต่รายเดียว สูงสุดถึงญาณที่ ๑๑ ระดับมากที่สุดเพียงร้อยละ ๑.๐

๕.๖ ผลการวิเคราะห์ความรู้และความเข้าใจของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยเปรียบเทียบก่อนและหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ตารางที่ ๖ (๑) แสดงค่าร้อยละของความรู้และความเข้าใจ เรื่องการเดินจงกรม เปรียบเทียบก่อนและหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ความรู้และความเข้าใจ เรื่อง การเดินจงกรม	จำนวน N=๒๐๐		ระดับ ประเมิน	ร้อยละ	
	ก่อน	หลัง		ก่อน	หลัง
๑) ขณะเดินจงกรม ๖ ระยะ มีขวาย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ เป็นต้น ท่านกำหนดได้ทันปัจจุบัน	๑๖	๑๒	น้อยที่สุด	๘.๐	๖.๐
	๓๓	๓๐	น้อย	๑๖.๕	๑๕.๐
	๘๒	๗๙	ปานกลาง	๔๑.๐	๓๙.๕
	๕๕	๖๓	มาก	๒๗.๕	๓๑.๕
	๑๔	๑๖	มากที่สุด	๗.๐	๘.๐
๒) ขณะที่เกิดความรู้สึกเจ็บปวด หรือ สบาย หรือว่า เฉยๆ แทรกในขณะเดินจงกรม ท่านกำหนดได้ทันปัจจุบัน	๑๔	๙	น้อยที่สุด	๗.๐	๔.๕
	๔๔	๕๓	น้อย	๒๒.๐	๒๖.๕
	๗๙	๘๐	ปานกลาง	๓๙.๕	๔๐.๐
	๕๖	๕๔	มาก	๒๘.๐	๒๗.๐
	๗	๔	มากที่สุด	๓.๕	๒.๐
๓) ขณะที่จิตนึกรัก โกรธ หลง เป็นต้น แทรกในขณะเดินจงกรม ท่านกำหนดได้ทันปัจจุบัน	๓๙	๑๐	น้อยที่สุด	๑๙.๕	๕.๐
	๔๕	๕๗	น้อย	๒๒.๕	๒๘.๕
	๗๘	๗๓	ปานกลาง	๓๙.๐	๓๖.๕
	๓๑	๕๐	มาก	๑๕.๕	๒๕.๐
	๗	๑๐	มากที่สุด	๓.๕	๕.๐
๔) ขณะที่จิตเกิดความยินดี พยาบาท ง่วง ท้อแท้ เกียจคร้าน ฟุ้งซ่าน เบื่อรำคาญ ลังเลสงสัย หรือเกิดความระลึกได้ พิจารณาธรรม เพียรพยายาม อิ่มใจ สงบ ตั้งมั่น ปลอ่ยวางอย่างมีปัญญา แทรกในขณะเดินจงกรม ท่านกำหนดได้ทันปัจจุบัน	๓๔	๑๐	น้อยที่สุด	๑๗.๐	๕.๐
	๔๙	๖๘	น้อย	๒๔.๕	๓๔.๐
	๗๕	๖๗	ปานกลาง	๓๗.๕	๓๓.๕
	๓๗	๕๒	มาก	๑๘.๕	๒๖.๐
	๕	๓	มากที่สุด	๒.๕	๑.๕

จากตารางที่ ๖ (๑) แสดงถึงความรู้และความเข้าใจก่อนและหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานหรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ โดยเปรียบเทียบกันในรูปแบบของการเดินจงกรม พบว่า จัดอยู่ในระดับปานกลางเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน คือร้อยละ (๔๑.๐) ๓๙.๕ ร้อยละ (๓๙.๕) ๔๐.๐ ร้อยละ (๓๙.๐) ๓๖.๕ และร้อยละ (๓๗.๕) ๓๔.๐

ตารางที่ ๖ (๒) แสดงค่าร้อยละของความรู้และความเข้าใจเรื่องนั่งสมาธิ เปรียบเทียบก่อนและหลังการปฏิบัติของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ความรู้และความเข้าใจ เรื่อง การนั่งสมาธิ	จำนวน N=๒๐๐		ระดับ ประเมิน	ร้อยละ	
	ก่อน	หลัง		ก่อน	หลัง
๕) ขณะนั่งสมาธิ ท่านสังเกตอาการฟอง-ยุบ ได้ทันที	๙	๓	น้อยที่สุด	๔.๕	๑.๕
	๔๙	๔๒	น้อย	๒๔.๕	๒๑.๐
	๗๗	๗๖	ปานกลาง	๓๘.๕	๓๘.๐
	๕๔	๖๗	มาก	๒๗.๐	๓๓.๕
	๑๑	๑๒	มากที่สุด	๕.๕	๖.๐
๖) ขณะที่เกิดความรู้สึกเจ็บปวด หรือสบาย หรือว่า เหนื่อย แทรกในขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดได้ทันปัจจุบัน	๑๖	๕	น้อยที่สุด	๘.๐	๒.๕
	๓๒	๔๐	น้อย	๑๖.๐	๒๐.๐
	๙๐	๙๖	ปานกลาง	๔๕.๐	๔๘.๐
	๕๐	๕๔	มาก	๒๕.๐	๒๗.๐
	๑๒	๕	มากที่สุด	๖.๐	๒.๕
๗) ขณะที่ใจนึกกรึก โกรธ หลง เป็นต้น แทรกในขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดได้ทันปัจจุบัน	๓๐	๑๐	น้อยที่สุด	๑๕.๐	๕.๐
	๔๖	๕๔	น้อย	๒๓.๐	๒๗.๐
	๘๙	๘๖	ปานกลาง	๔๔.๕	๔๓.๐
	๓๑	๔๗	มาก	๑๕.๕	๒๓.๕
	๔	๓	มากที่สุด	๒.๐	๑.๕
๘) ขณะที่ใจเกิดความยินดี พยาบาท ว่าง ท้อแท้ เกียจคร้าน ฟุ้งซ่าน เบื่อ รำคาญ ลังเลสงสัย หรือเกิดระลึกได้ พิจารณาธรรม เพียรพยายาม อิ่มใจ สงบ ตั้งมั่น ปล่อยวางอย่างมีปัญญา แทรกในขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดได้ทันที	๒๔	๑๗	น้อยที่สุด	๑๒.๐	๘.๕
	๔๗	๕๘	น้อย	๒๓.๕	๒๙.๐
	๙๕	๖๘	ปานกลาง	๔๗.๕	๓๔.๐
	๓๒	๕๒	มาก	๑๖.๐	๒๖.๐
	๒	๕	มากที่สุด	๑.๐	๒.๕

จากตารางที่ ๖ (๒) แสดงถึงความรู้และความเข้าใจเปรียบเทียบก่อนและหลังการปฏิบัติ วิปัสสนากัมมัฏฐานหรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในรูปแบบของการนั่งสมาธิของผู้ปฏิบัติ คือร้อยละ (๓๘.๕) ๓๘.๐ ร้อยละ (๔๕.๐) ๔๘.๐ ร้อยละ (๔๔.๕) ๔๓.๐ และร้อยละ (๔๗.๕) ๓๔.๐

ตารางที่ ๖ (๓) แสดงค่าร้อยละของความรู้และความเข้าใจเรื่องการกำหนดทาง ทวาร ๖ (อายตนะภายในอายตนะภายนอก ๑๒) เปรียบเทียบก่อนและหลังการปฏิบัติวิปัสสนา กัมมัฏฐานของนิสิตผู้ปฏิบัติ

เรื่อง การกำหนดทางทวาร ๖ (อายตนะ ภายในอายตนะภายนอก ๑๒)	จำนวน N=๒๐๐		ระดับ ประเมิน	ร้อยละ	
	ก่อน	หลัง		ก่อน	หลัง
๙) ขณะเห็น ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๕	๑๘	น้อยที่สุด	๑๒.๕	๙.๐
	๓๓	๕๓	น้อย	๑๖.๕	๒๖.๕
	๑๐๓	๘๐	ปานกลาง	๕๑.๕	๔๐.๐
	๓๔	๔๗	มาก	๑๗.๐	๒๓.๕
	๕	๒	มากที่สุด	๒.๕	๑.๐
๑๐) ขณะได้ยินเสียง ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๙	๑๔	น้อยที่สุด	๑๔.๕	๗.๐
	๓๗	๕๒	น้อย	๑๘.๕	๒๖.๐
	๘๓	๗๔	ปานกลาง	๔๑.๕	๓๗.๐
	๕๐	๕๑	มาก	๒๕.๐	๒๕.๕
	๑	๙	มากที่สุด	๐.๕	๔.๕
๑๑) ขณะดมกลิ่น ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๓๓	๒๓	น้อยที่สุด	๑๖.๕	๑๑.๕
	๕๘	๖๗	น้อย	๒๙.๐	๓๓.๕
	๖๓	๗๐	ปานกลาง	๓๑.๕	๓๕.๐
	๔๕	๓๖	มาก	๒๒.๕	๑๘.๐
	๑	๔	มากที่สุด	๐.๕	๒.๐
๑๒) ขณะลิ้มรส ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๕	๒๓	น้อยที่สุด	๑๒.๕	๑๑.๕
	๖๗	๖๖	น้อย	๓๓.๕	๓๓.๐
	๗๓	๗๑	ปานกลาง	๓๖.๕	๓๕.๕
	๓๓	๓๘	มาก	๑๖.๕	๑๙.๐

	๒	๒	มากที่สุด	๑.๐	๑.๐
๑๓) ขณะเย็น ร้อน ฯลฯ ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๑	๑๘	น้อยที่สุด	๑๐.๕	๙.๐
	๕๕	๕๙	น้อย	๒๗.๕	๒๙.๕
	๘๐	๙๑	ปานกลาง	๔๐.๐	๔๕.๕
	๓๙	๒๖	มาก	๑๙.๕	๑๓.๐
	๕	๖	มากที่สุด	๒.๕	๓.๐
๑๔) ขณะเกิดความนึกคิด ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๓๐	๒๕	น้อยที่สุด	๑๕.๐	๑๒.๕
	๔๑	๖๙	น้อย	๒๐.๕	๓๔.๕
	๗๘	๖๗	ปานกลาง	๓๙.๐	๓๓.๕
	๔๑	๒๗	มาก	๒๐.๕	๑๓.๕
	๑๐	๑๒	มากที่สุด	๕.๐	๖.๐

จากตารางที่ ๖ (๓) แสดงถึงความรู้และความเข้าใจเปรียบเทียบก่อนและหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานหรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในรูปแบบของการกำหนดทางทวาร ๖ (อายตนะภายในอายตนะภายนอก ๑๒) ยังคงจัดอยู่ในระดับปานกลาง คือร้อยละ (๕๑.๕) ๔๐.๐ ร้อยละ (๔๑.๕) ๓๗.๐ ร้อยละ (๓๑.๕) ๓๕.๐ ร้อยละ (๓๖.๕) ๓๕.๕ ร้อยละ (๔๐.๐) ๔๕.๕ และร้อยละ (๓๙.๐) ๓๓.๕

ตารางที่ ๖ (๔) แสดงค่าร้อยละของความรู้และความเข้าใจเรื่องการกำหนดอิริยาบถย่อย เปรียบเทียบก่อนและหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของนิสิตผู้ปฏิบัติ

ความรู้และความเข้าใจ เรื่อง การกำหนดอิริยาบถย่อย	จำนวน N=๒๐๐		ระดับ ประเมิน	ร้อยละ	
	ก่อน	หลัง		ก่อน	หลัง
๑๕) ขณะตื่นนอน ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๓	๓๐	น้อยที่สุด	๑๑.๕	๑๕.๐
	๖๓	๗๒	น้อย	๓๑.๕	๓๖.๐
	๗๓	๗๓	ปานกลาง	๓๖.๕	๓๖.๕
	๓๙	๒๔	มาก	๑๙.๕	๑๒.๐
	๒	๑	มากที่สุด	๑.๐	.๕
๑๖) ขณะล้างหน้าแปรงฟัน ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๑๘	๒๖	น้อยที่สุด	๙.๐	๑๓.๐
	๗๔	๖๕	น้อย	๓๗.๐	๓๒.๕
	๗๓	๗๙	ปานกลาง	๓๖.๕	๓๙.๕

	๓๑	๒๒	มาก	๑๕.๕	๑๑.๐
	๔	๘	มากที่สุด	๒.๐	๔.๐
๑๗) ขณะอาบน้ำ ทานกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๑	๒๑	น้อยที่สุด	๑๐.๕	๑๐.๕
	๗๔	๖๑	น้อย	๓๐.๕	๓๐.๕
	๗๕	๙๐	ปานกลาง	๓๑.๐	๔๕.๐
	๒๕	๒๔	มาก	๑๒.๐	๑๒.๐
	๕	๔	มากที่สุด	๒.๐	๒.๐
๑๘) ขณะนุ่งห่มจีวร หรือสวมใส่เสื้อผ้า ทานกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๖	๒๑	น้อยที่สุด	๑๓.๐	๑๐.๕
	๖๒	๗๒	น้อย	๓๑.๐	๓๖.๐
	๗๕	๗๔	ปานกลาง	๓๗.๕	๓๗.๐
	๓๑	๒๙	มาก	๑๕.๕	๑๔.๕
	๖	๔	มากที่สุด	๓.๐	๒.๐
๑๙) ขณะฉันหรือรับประทานอาหาร ทานกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๐	๑๖	น้อยที่สุด	๑๐.๐	๘.๐
	๕๕	๖๗	น้อย	๒๗.๕	๓๓.๕
	๖๑	๗๕	ปานกลาง	๓๐.๕	๓๗.๕
	๕๒	๓๑	มาก	๒๖.๐	๑๕.๕
	๑๒	๑๑	มากที่สุด	๖.๐	๕.๕
๒๐) ขณะดื่มน้ำ ทานกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๓	๒๐	น้อยที่สุด	๑๑.๕	๑๐.๐
	๔๗	๖๑	น้อย	๒๓.๕	๓๐.๕
	๖๓	๗๗	ปานกลาง	๓๑.๕	๓๘.๕
	๕๙	๓๖	มาก	๒๙.๕	๑๘.๐
	๘	๖	มากที่สุด	๔.๐	๓.๐
๒๑) ขณะล้างบาตร ถ้วย ชาม ช้อน ทานกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๓๑	๑๖	น้อยที่สุด	๑๕.๕	๘.๐
	๕๖	๗๔	น้อย	๒๘.๐	๓๗.๐
	๗๔	๘๓	ปานกลาง	๓๗.๐	๔๑.๕
	๓๖	๒๖	มาก	๑๘.๐	๑๓.๐
	๓	๑	มากที่สุด	๑.๕	๐.๕
๒๒) ขณะก้ม-เงย ทานกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๔	๒๒	น้อยที่สุด	๑๒.๐	๑๑.๐
	๕๖	๘๐	น้อย	๒๘.๐	๔๐.๐
	๙๒	๖๔	ปานกลาง	๔๖.๐	๓๒.๐
	๒๗	๓๒	มาก	๑๓.๕	๑๖.๐
	๑	๒	มากที่สุด	๐.๕	๑.๐
๒๓) ขณะแลซ้าย-แลขวา ทานกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๕	๒๘	น้อยที่สุด	๑๔.๐	๑๒.๕

	๖๑	๗๐	น้อย	๓๕.๐	๓๐.๕
	๘๔	๖๗	ปานกลาง	๔๒.๕	๓๓.๐
	๒๘	๓๐	มาก	๑๕.๐	๑๔.๐
	๒	๕	มากที่สุด	๒.๕	๑.๐
๒๔) ขณะเปิด-ปิดประตู ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๙	๒๔	น้อยที่สุด	๑๔.๕	๑๒.๐
	๖๖	๖๕	น้อย	๓๓.๐	๓๒.๕
	๖๙	๗๙	ปานกลาง	๓๔.๕	๓๙.๕
	๓๔	๒๕	มาก	๑๗.๐	๑๒.๕
	๒	๗	มากที่สุด	๑.๐	๓.๕
๒๕) ขณะกราบพระ ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๑๖	๑๓	น้อยที่สุด	๘.๐	๖.๕
	๕๙	๕๔	น้อย	๒๙.๕	๒๗.๐
	๕๘	๖๖	ปานกลาง	๒๙.๐	๓๓.๐
	๕๗	๕๑	มาก	๒๘.๕	๒๕.๕
	๑๐	๑๖	มากที่สุด	๕.๐	๘.๐
๒๖) ขณะเดินไปมา ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๖	๑๔	น้อยที่สุด	๑๓.๐	๗.๐
	๔๖	๕๘	น้อย	๒๓.๐	๒๙.๐
	๗๘	๗๒	ปานกลาง	๓๙.๐	๓๖.๐
	๔๒	๔๓	มาก	๒๑.๐	๒๑.๕
	๘	๑๓	มากที่สุด	๔.๐	๖.๕
๒๗) ขณะเข้านอน ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน	๒๓	๒๕	น้อยที่สุด	๑๒.๕	๑๑.๕
	๕๙	๕๓	น้อย	๒๖.๕	๒๙.๕
	๗๓	๘๙	ปานกลาง	๔๔.๕	๓๖.๕
	๓๔	๒๑	มาก	๑๐.๕	๑๗.๐
	๑๑	๑๒	มากที่สุด	๖.๐	๕.๕

จากตารางที่ ๖ (๔) แสดงถึงความรู้และความเข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานหรือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ เปรียบก่อนและหลังในรูปแบบของการกำหนดอริยาบถย่อยของนิสิตผู้ปฏิบัติ ดังนี้คือ ร้อยละ (๓๖.๕) ๓๖.๕ ร้อยละ (๓๖.๕) ๓๙.๕ ร้อยละ (๓๖.๕) ๔๕.๐ ร้อยละ (๓๗.๕) ๓๗.๕ ร้อยละ (๓๐.๕) ๓๗.๕ ร้อยละ (๓๑.๕) ๓๘.๕ ร้อยละ (๓๗.๐) ๔๑.๕ ร้อยละ (๔๖.๐) ๓๒.๐ ร้อยละ (๔๒.๐) ๓๓.๕ ร้อยละ (๓๔.๕) ๓๙.๕ ร้อยละ (๒๙.๕) ๓๓.๐ ร้อยละ (๓๙.๐) ๓๖.๐ และร้อยละ (๔๔.๕) ๓๖.๕

๕.๗ ผลการวิเคราะห์อินทรีย์ ๕ เปรียบเทียบกับญาณ ๑๖ โดยเปรียบเทียบก่อนและหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ตารางที่ ๗ (๑) แสดงค่าร้อยละของอินทรีย์ ๕ เปรียบเทียบกับญาณ ๑๖ คือ สัทธินทรีย์ (ศรัทธา) คู่กับ ปัญญินทรีย์ (ปัญญา) โดยเปรียบเทียบก่อนและหลังการปฏิบัติของ นิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

สัทธินทรีย์ (ศรัทธา) คู่กับ ปัญญินทรีย์ (ปัญญา)	จำนวน N=๒๐๐		ระดับ ประเมิน	ร้อยละ	
	ก่อน	หลัง		ก่อน	หลัง
๑) ในการเดินจงกรม ท่านเดินกำหนดตามระยะเวลาที่พระวิปัสสนาจารย์ แนะนำให้เดิน เช่น ๓๐ นาที เป็นต้น	๗ ๓๑ ๔๒ ๕๘ ๖๒	๒ ๔๒ ๕๑ ๖๒ ๔๓	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๓.๕ ๑๕.๕ ๒๑.๐ ๒๙.๐ ๓๑.๐	๑.๐ ๒๑.๐ ๒๕.๕ ๓๑.๐ ๒๑.๕
๒) ในการนั่งสมาธิ ท่านนั่งกำหนดตามระยะเวลาที่พระวิปัสสนาจารย์ แนะนำให้นั่ง เช่น ๓๐ นาที เป็นต้น	๒ ๔๐ ๔๙ ๕๘ ๖๑	๔ ๔๐ ๔๙ ๖๐ ๔๗	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๑.๐ ๑๗.๕ ๒๒.๐ ๒๙.๐ ๓๐.๕	๒.๐ ๒๐.๐ ๒๔.๕ ๓๐.๐ ๒๓.๕
๓) ในการกำหนดอิริยาบถย่อย นอกจากเวลาเดินจงกรมและนั่งสมาธิแล้วท่านกำหนดทุกอย่างตลอดเวลา ไม่มีเวลาว่างเว้นจากการกำหนด ตามที่พระวิปัสสนาจารย์แนะนำ	๑๘ ๕๘ ๗๓ ๔๐ ๑๑	๗ ๖๗ ๖๒ ๕๕ ๙	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๙.๐ ๒๙.๐ ๓๖.๕ ๒๐.๐ ๕.๕	๓.๕ ๓๓.๕ ๓๑.๐ ๒๗.๕ ๔.๕
๔) ในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ท่านเกิดเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า แม้ชีวิตนี้ ก็มอบถวายแด่พระพุทธองค์ได้	๑๖ ๒๖ ๗๘ ๔๖ ๓๔	๖ ๔๓ ๖๒ ๕๖ ๓๓	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๘.๐ ๑๓.๐ ๓๙.๐ ๒๓.๐ ๑๗.๐	๓.๐ ๒๑.๕ ๓๑.๐ ๒๘.๐ ๑๖.๕
๕) ในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ท่านเกิดเลื่อมใสในพระธรรม เพราะเห็นความเกิดดับของรูป หรือสภาพความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งไม่เคยเห็นแบบนี้มาก่อน	๗ ๔๘ ๗๖ ๔๔ ๒๕	๘ ๓๘ ๗๒ ๔๖ ๓๖	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๓.๕ ๒๔.๐ ๓๘.๐ ๒๒.๐ ๑๒.๕	๔.๐ ๑๙.๐ ๓๖.๐ ๒๓.๐ ๑๘.๐
๖) ในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ท่านเกิดเลื่อมใสในพระอริยสงฆ์ เพราะเห็นพระอริยสงฆ์ เช่น พระโสดาบัน เป็นต้นนั้นมีอยู่จริงอย่างแน่นอน	๒๒ ๒๙ ๖๗	๓ ๓๗ ๗๒	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง	๑๑.๐ ๑๔.๕ ๓๓.๕	๑.๕ ๑๘.๕ ๓๖.๐

	๔๒	๕๑	มาก	๒๑.๐	๒๕.๕
	๔๐	๓๗	มากที่สุด	๒๐.๐	๑๘.๕

จากตารางที่ ๗ (๑) แสดงค่าร้อยละของอินทรีย์ ๕ เปรียบเทียบกับญาณ ๑๖ คือ สัทธินทรีย์ (ศรัทธา) คู่กับ ปัญญินทรีย์ (ปัญญา) โดยเปรียบเทียบก่อนและหลังการปฏิบัติของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานทั้ง ๓ รูปแบบ คือ การเดินจงกรม การนั่งสมาธิ และการกำหนดอิริยาบถ ย่อย อยู่ในระดับมากที่สุดร้อยละ (๓๑.๐) ๒๑.๕ ไปอยู่ที่ระดับมากร้อยละ ๓๐.๐ ลดลงจากก่อนการปฏิบัติเนื่องจากได้มีการปรับตัวศรัทธา สำหรับการนั่งสมาธิได้นั่งกำหนดตามระยะเวลาที่พระวิปัสสนาจารย์แนะนำให้นั่งในระดับมากที่สุดร้อยละ (๓๐.๕) ๒๓.๕ ไปอยู่ที่ระดับมากร้อยละ ๓๐.๐ เช่นกัน นอกจากนั้น จัดอยู่ในระดับปานกลาง คือได้เกิดเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ร้อยละ (๓๙.๐) ๓๑.๐ เกิดเลื่อมใสในพระธรรม ร้อยละ (๓๘.๐) ๓๖.๐ และจะเกิดเลื่อมใสในพระอริยสงฆ์ ร้อยละ (๓๓.๕) ๓๖.๐ แต่การกำหนดอิริยาบถย่อยอยู่ในระดับปานกลางลดลงคือร้อยละ (๓๖.๕) ๓๑.๐ ไปอยู่ที่ระดับน้อยร้อยละ (๒๙.๐) ๓๓.๕

ตารางที่ ๗ (๒) แสดงค่าร้อยละของอินทรีย์ ๕ เปรียบเทียบกับญาณ ๑๖ คือวิริยอินทรีย์ (วิริยะ) คู่กับ สมาธินทรีย์ (สมาธิ) ในรูปแบบของการเดินจงกรม โดยเปรียบเทียบก่อนและหลังการปฏิบัติของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

วิริยอินทรีย์ (วิริยะ) คู่กับ สมาธินทรีย์ (สมาธิ) ในรูปแบบของการเดินจงกรม	จำนวน N=๒๐๐		ระดับ ประเมิน	ร้อยละ	
	ก่อน	หลัง		ก่อน	หลัง
๗) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดแยกแยะรูปแยกนามออกจากกันได้ คือ เห็นอาการของเท้าที่เคลื่อนไปว่า “เป็นรูป” และ เห็นอาการของเท้าที่เคลื่อนไปว่า “เป็นนาม”	๑๖	๕	น้อยที่สุด	๘.๐	๒.๕
	๖๖	๗๒	น้อย	๓๓.๐	๓๖.๐
	๗๐	๖๘	ปานกลาง	๓๕.๐	๓๔.๐
	๓๕	๔๔	มาก	๑๗.๕	๒๒.๐
	๑๓	๑๑	มากที่สุด	๖.๕	๕.๕
๘) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “ตัวรู้ก่อนแล้วเท้าจึงเคลื่อนไปตาม”	๒๑	๙	น้อยที่สุด	๑๐.๕	๔.๕
	๔๗	๖๘	น้อย	๒๓.๕	๓๔.๐
	๗๘	๗๐	ปานกลาง	๓๙.๐	๓๕.๐
	๔๗	๔๒	มาก	๒๓.๕	๒๑.๐
	๗	๑๑	มากที่สุด	๓.๕	๕.๕
๙) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “อาการเบาอาการหนักของเท้า มีลักษณะเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป” โดยหยุดยืนกำหนด	๒๓	๘	น้อยที่สุด	๑๑.๕	๔.๐
	๕๒	๘๓	น้อย	๒๖.๐	๔๑.๕
	๘๓	๖๖	ปานกลาง	๔๑.๕	๓๓.๐
	๓๗	๓๗	มาก	๑๘.๕	๑๘.๕

	๕	๖	มากที่สุด	๒.๕	๓.๐
๑๐) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “อาการเบาอาการหนักของเท้าแล้วมีความอึดอ้อมใจ เป็นต้น” โดยหยุดยืนกำหนด	๒๙	๑๕	น้อยที่สุด	๑๔.๕	๗.๕
	๔๗	๗๘	น้อย	๒๓.๕	๓๙.๐
	๘๔	๗๐	ปานกลาง	๔๒.๐	๓๕.๐
	๓๕	๓๐	มาก	๑๗.๕	๑๕.๐
	๕	๗	มากที่สุด	๒.๕	๓.๕
๑๑) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “แต่ความดับไป หรือหายไป หรือจบไปของอาการเบาอาการหนักของเท้า” โดยหยุดยืนกำหนด	๒๙	๓๓	น้อยที่สุด	๑๔.๕	๑๖.๕
	๗๖	๖๙	น้อย	๓๘.๐	๓๔.๕
	๖๗	๖๘	ปานกลาง	๓๓.๕	๓๔.๐
	๒๑	๒๔	มาก	๑๐.๕	๑๒.๐
	๗	๖	มากที่สุด	๓.๕	๓.๐
๑๒) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “ความกลัวในรูปนาม” โดยหยุดยืนกำหนด	๔๘	๔๐	น้อยที่สุด	๒๔.๐	๒๐.๐
	๘๓	๘๗	น้อย	๔๑.๕	๔๓.๕
	๔๕	๔๔	ปานกลาง	๒๒.๕	๒๒.๐
	๒๐	๒๓	มาก	๑๐.๐	๑๑.๕
	๔	๖	มากที่สุด	๒.๐	๓.๐
๑๓) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “โทษภัยในการเวียนว่ายตายเกิด” โดยหยุดยืนกำหนด	๕๓	๔๘	น้อยที่สุด	๒๖.๕	๒๔.๐
	๗๖	๖๘	น้อย	๓๘.๐	๓๔.๐
	๕๐	๖๑	ปานกลาง	๒๕.๐	๓๐.๕
	๙	๑๖	มาก	๔.๕	๘.๐
	๑๒	๗	มากที่สุด	๖.๐	๓.๕
๑๔) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “ความเบื่อหน่ายในรูปนาม” โดยหยุดยืนกำหนด	๖๕	๔๔	น้อยที่สุด	๓๒.๕	๒๒.๐
	๖๓	๗๑	น้อย	๓๑.๕	๓๕.๕
	๕๐	๔๙	ปานกลาง	๒๕.๐	๒๔.๕
	๑๘	๒๘	มาก	๙.๐	๑๔.๐
	๔	๘	มากที่สุด	๒.๐	๔.๐
๑๕) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “ความอยากจะพ้นไปจากรูปนาม” โดยหยุดยืนกำหนด	๖๖	๕๒	น้อยที่สุด	๓๓.๐	๒๖.๐
	๖๙	๗๒	น้อย	๓๔.๕	๓๖.๐
	๔๔	๔๑	ปานกลาง	๒๒.๐	๒๐.๕
	๑๗	๓๑	มาก	๘.๕	๑๕.๕
	๔	๔	มากที่สุด	๒.๐	๒.๐
๑๖) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ของรูปนามอย่างชัดเจน” โดยหยุดยืนกำหนด	๖๐	๔๔	น้อยที่สุด	๓๐.๐	๒๒.๐
	๖๒	๗๑	น้อย	๓๑.๐	๕๗.๕
	๕๖	๕๑	ปานกลาง	๒๘.๐	๒๕.๕
	๑๕	๒๙	มาก	๗.๕	๑๔.๕
	๗	๕	มากที่สุด	๓.๕	๒.๕

๑๗) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนดเห็น “ความว่าง เฉยหรือใจที่สงบต่อรูปนามอย่างมีท่าที” โดยหยุดยืน กำหนด	๖๙ ๕๓ ๕๐ ๒๘ -	๔๗ ๗๕ ๕๓ ๒๓ ๒	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๓๔.๕ ๒๖.๕ ๒๕.๐ ๑๔.๐ -	๒๓.๕ ๓๗.๕ ๒๖.๕ ๑๑.๕ ๑.๐
๑๘) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ บริกรรม อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผล ญาณ ๒ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และ อนุโลมทั้ง ๓ ขณะรวมกัน” หรือกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๓ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และอนุโลม ทั้ง ๒ ขณะรวมกัน” โดยหยุดยืนกำหนด	๘๖ ๕๖ ๕๐ ๘ -	๕๘ ๖๔ ๗๑ ๗ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๔๓.๐ ๒๘.๐ ๒๕.๐ ๔.๐ -	๒๙.๐ ๓๒.๐ ๓๕.๕ ๓.๕ -
๑๙) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนด “นิพพานมาเป็น อารมณ์” โดยหยุดยืนกำหนด	๙๘ ๔๓ ๕๓ ๖ -	๕๑ ๘๓ ๕๖ ๑๐ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๔๙.๐ ๒๑.๕ ๒๖.๕ ๓.๐ -	๒๕.๕ ๔๑.๕ ๒๘.๐ ๕.๐ -
๒๐) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนด “ความดับไปทาง อนิจจัง” หรือ “ความดับไปทางทุกขัง” หรือว่า “ความดับไปทางอนัตตา” โดยหยุดยืนกำหนด	๘๒ ๖๐ ๔๖ ๑๒ -	๔๙ ๘๒ ๖๑ ๘ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๔๑.๐ ๓๐.๐ ๒๓.๐ ๖.๐ -	๒๔.๕ ๔๑.๐ ๓๐.๕ ๔.๐ -
๒๑) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนด “ความดับเสีย บตอนสุดท้าย” โดยหยุดยืนกำหนด	๘๑ ๖๓ ๔๘ ๘ -	๕๕ ๘๖ ๕๑ ๘ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๔๐.๕ ๓๑.๕ ๒๔.๐ ๔.๐ -	๒๗.๕ ๔๓.๐ ๒๕.๕ ๔.๐ -
๒๒) ในขณะที่เดินจงกรม ท่านกำหนด “การหวนกลับ พิจารณาถึงสภาวะที่ตนเข้าสู่ความดับ” โดยหยุดยืน กำหนด	๘๔ ๖๔ ๔๘ ๔ -	๕๙ ๕๖ ๗๗ ๘ -	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๔๒.๐ ๓๒.๐ ๒๔.๐ ๒.๐ -	๒๙.๕ ๒๘.๐ ๓๘.๕ ๔.๐ -

ตารางที่ ๗ (๒) แสดงค่าร้อยละของอินทรีย์ ๕ เปรียบเทียบกับญาณ ๑๖ คือวิริยอินทรีย์ (วิริยะ) คู่กับ สมาธิอินทรีย์ (สมาธิ) ในรูปแบบการเดินจงกรมของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เมื่อ

เปรียบเทียบก่อนและหลังการปฏิบัติ ส่วนมากวิริยอินทรีย์ (วิริยะ) คู่กับสมาธิอินทรีย์ (สมาธิ) อยู่ในระดับปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ดังนี้ คือ

ในระดับปานกลางนั้น ได้แก่ ในการเจริญกรรมสามารถกำหนดการแยกแยะแยกนามออกจากกันได้ ร้อยละ (๓๕.๐) ๓๔.๐ กำหนดเห็น “ตัวรู้ก่อน แล้วทำจึงเคลื่อนไปตาม” ร้อยละ (๓๙.๐) ๓๕.๐ กำหนดเห็น “อาการเบา อาการหนักของเท้า มีลักษณะเกิดขึ้นและดับไป” ร้อยละ (๔๑.๕) ๓๓.๐ และกำหนดเห็น “อาการเบา อาการหนักของเท้าแล้วมีความอึดอึดใจ เป็นต้น” ร้อยละ (๔๒.๐) ๓๕.๐

ในระดับน้อย ได้แก่ ในการเจริญกรรมสามารถกำหนดเห็น “แต่ความดับไป หรือหายไป หรือจบไปของอาการเบาอาการหนักของเท้า” ร้อยละ (๓๘.๐) ๓๔.๕ กำหนดเห็น “ความกลัวในรูปนาม” ร้อยละ (๔๑.๐) ๔๓.๕ กำหนดเห็น “โทษภัยในการเวียนว่ายตายเกิด” ร้อยละ (๓๘.๐) ๓๔.๐ กำหนดเห็น “ความเปื้อน่ายในรูปนาม” ร้อยละ (๓๑.๕) ๓๕.๕ กำหนดเห็น “ความอยากจะพ้นไปจากรูปนาม” ร้อยละ (๓๔.๕) ๓๖.๐ กำหนดเห็น “ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ของรูปนามอย่างชัดเจน” ร้อยละ (๓๑.๐) ๕๗.๕

ในระดับน้อยที่สุด ได้แก่ ในการเจริญกรรมสามารถกำหนดเห็น “ความวางเฉยหรือใจที่สงบต่อรูปนามอย่างมีท่าที” ร้อยละ (๓๔.๕) ๒๖.๐ กำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ บริกรรม อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๒ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๓ ขณะ รวมกัน” หรือกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๓ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๒ ขณะรวมกัน” ร้อยละ (๔๓.๐) ๒๙.๐ กำหนด “นิพพานมาเป็นอารมณ์” ร้อยละ (๔๙.๐) ๒๕.๕ กำหนด “ความดับไปทางอนิจจัง” หรือ “ความดับไปทางทุกขัง” หรือว่า “ความดับไปทางอนัตตา” ร้อยละ (๔๑.๐) ๒๔.๕ กำหนด “ความดับเจียบตอนสุดท้าย” ร้อยละ (๔๐.๕) ๒๗.๕ และกำหนด “การหวนกลับพิจารณาถึงสภาวะที่ตนเข้าสู่ความดับ” ร้อยละ (๔๒.๐) ๒๙.๕

ตารางที่ ๗ (๓) แสดงค่าร้อยละของอินทรีย์ ๕ เปรียบเทียบกับญาณ ๑๖ คือ สตินทรีย์ (เรื่องสติ) เป็นตัวกลางเชื่อมโยง สัทธากับปัญญา และวิริยะกับสมาธิ ให้เสมอกัน ในรูปแบบการกำหนดทางทวาร ๖ และอิริยาบถย่อยของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยเปรียบเทียบก่อนและหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

สตินทรีย์ (เรื่องสติ) เป็นตัวกลางเชื่อมโยง สัทธากับปัญญา และวิริยะกับสมาธิ ให้เสมอกัน ใน รูปแบบการกำหนดทางทวาร ๖ และอิริยาบถย่อย	จำนวน N=๒๐๐		ระดับ ประเมิน	ร้อยละ	
	ก่อน	หลัง		ก่อน	หลัง
๒๓) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “การแยก รูปที่เห็น และนามที่รู้เห็นออกจากกัน”	๕๖	๓๔	น้อยที่สุด	๒๘.๐	๑๗.๐
	๗๘	๗๕	น้อย	๓๙.๐	๓๗.๕
	๕๗	๖๗	ปานกลาง	๒๘.๕	๓๓.๕
	๔	๑๘	มาก	๒.๐	๙.๐
	๕	๖	มากที่สุด	๒.๕	๓.๐

๒๔) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “รูปที่เห็นเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดนามที่รู้”	๕๓	๓๕	น้อยที่สุด	๒๖.๕	๑๗.๕
	๗๑	๖๖	น้อย	๓๕.๕	๓๓.๐
	๕๗	๗๕	ปานกลาง	๒๘.๕	๓๗.๕
	๑๕	๒๐	มาก	๗.๕	๑๐.๐
	๔	๔	มากที่สุด	๒.๐	๒.๐
๒๕) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความเกิด-ความดับ”	๕๗	๓๒	น้อยที่สุด	๒๘.๕	๑๖.๐
	๖๐	๘๗	น้อย	๓๐.๐	๔๓.๕
	๕๘	๗๐	ปานกลาง	๒๙.๐	๓๕.๐
	๑๗	๕	มาก	๘.๕	๒.๕
	๘	๖	มากที่สุด	๔.๐	๓.๐
๒๖) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความวางเฉย เป็นต้น”	๕๙	๔๐	น้อยที่สุด	๒๙.๕	๒๐.๐
	๕๖	๗๐	น้อย	๒๘.๐	๓๕.๐
	๖๐	๗๓	ปานกลาง	๓๐.๐	๓๖.๕
	๒๓	๑๑	มาก	๑๑.๕	๕.๕
	๒	๖	มากที่สุด	๑.๐	๓.๐
๒๗) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความดับไปอย่างเดียวของความวางเฉย เป็นต้น”	๖๑	๔๐	น้อยที่สุด	๓๐.๕	๒๐.๐
	๗๐	๗๕	น้อย	๓๕.๐	๓๗.๕
	๔๖	๗๑	ปานกลาง	๒๓.๐	๓๕.๕
	๑๘	๘	มาก	๙.๐	๔.๐
	๕	๖	มากที่สุด	๒.๕	๓.๐
๒๘) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความนำกลัวในการเวียนว่ายตายเกิด”	๖๖	๔๑	น้อยที่สุด	๓๓.๐	๒๐.๕
	๖๒	๗๘	น้อย	๓๑.๐	๓๙.๐

	๔๔	๕๗	ปานกลาง	๒๒.๐	๒๘.๕
	๒๓	๑๘	มาก	๑๑.๕	๙.๐
	๕	๖	มากที่สุด	๒.๕	๓.๐
๒๙) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านสามารถกำหนดเห็น “โทษภัยในการเวียนว่ายตายเกิด”	๖๒	๔๑	น้อยที่สุด	๓๑.๐	๒๐.๕
	๕๖	๘๖	น้อย	๒๘.๐	๔๓.๐
	๔๖	๔๙	ปานกลาง	๒๓.๐	๒๔.๕
	๓๐	๑๘	มาก	๑๕.๐	๙.๐
	๖	๖	มากที่สุด	๓.๐	๓.๐
๓๐) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความเบื่อหน่ายในการเวียนว่ายตายเกิด”	๕๘	๔๑	น้อยที่สุด	๒๙.๐	๒๐.๕
	๔๙	๗๗	น้อย	๒๔.๕	๓๘.๕
	๕๗	๕๗	ปานกลาง	๒๘.๕	๒๘.๕
	๓๐	๒๐	มาก	๑๕.๐	๑๐.๐
	๖	๕	มากที่สุด	๓.๐	๒.๕
๓๑) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความอยากจะพ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิด”	๕๔	๔๑	น้อยที่สุด	๒๗.๐	๒๐.๕
	๕๒	๗๓	น้อย	๒๖.๐	๓๖.๕
	๖๑	๕๔	ปานกลาง	๓๐.๕	๒๗.๐
	๒๑	๒๖	มาก	๑๐.๕	๑๓.๐
	๑๒	๖	มากที่สุด	๖.๐	๓.๐
๓๒) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความไม่	๖๖	๓๕	น้อยที่สุด	๓๓.๐	๑๗.๕

เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ของรูปนามอย่างชัดเจน”	๕๙	๗๗	น้อย	๒๙.๕	๓๘.๕
	๓๘	๕๔	ปานกลาง	๑๙.๐	๒๗.๐
	๒๖	๒๘	มาก	๑๓.๐	๑๔.๐
	๑๑	๖	มากที่สุด	๕.๕	๓.๐
๓๓) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนดเห็น “ความวางเฉยหรือใจที่สงบต่อรูปนาม”	๗๔	๓๙	น้อยที่สุด	๓๗.๐	๑๙.๕
	๖๑	๙๓	น้อย	๓๐.๕	๔๖.๕
	๔๐	๔๔	ปานกลาง	๒๐.๐	๒๒.๐
	๒๕	๒๓	มาก	๑๒.๕	๑๑.๕
	-	๑	มากที่สุด	-	๐.๕
๓๔) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ บริกรรม อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๒ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๓ ขณะรวมกัน” หรือกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๓ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๒ ขณะรวมกัน” ได้	๘๕	๕๑	น้อยที่สุด	๔๒.๕	๒๕.๕
	๕๖	๗๒	น้อย	๒๘.๐	๓๖.๐
	๔๐	๖๗	ปานกลาง	๒๐.๐	๓๓.๕
	๑๙	๑๐	มาก	๙.๕	๕.๐
	-	-	มากที่สุด	-	-
๓๕) ต่อจากการกำหนดข้างต้นนี้ ท่านกำหนด “พระนิพพานเป็นอารมณ์”	๙๗	๕๖	น้อยที่สุด	๔๘.๕	๒๘.๐
	๕๙	๘๖	น้อย	๒๙.๕	๔๓.๐
	๓๔	๔๘	ปานกลาง	๑๗.๐	๒๔.๐
	๑๐	๑๐	มาก	๕.๐	๕.๐
	-	-	มากที่สุด	-	-

๓๖) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนด “ความดับไปทางอนิจจัง” หรือ “ความดับไปทางทุกขัง” หรือว่า “ความดับไปทางอนัตตา”	๘๖	๕๖	น้อยที่สุด	๔๓.๐	๒๘.๐
	๕๘	๘๕	น้อย	๒๙.๐	๔๒.๕
	๔๕	๔๗	ปานกลาง	๒๒.๕	๒๓.๕
	๑๐	๑๒	มาก	๕.๐	๖.๐
	-	-	มากที่สุด	-	-
๓๗) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนด “ความดับเจียบตอนสุดท้าย”	๘๔	๕๘	น้อยที่สุด	๔๒.๐	๒๙.๐
	๕๙	๘๓	น้อย	๒๙.๕	๔๑.๕
	๔๕	๔๔	ปานกลาง	๒๒.๕	๒๒.๐
	๑๒	๑๕	มาก	๖.๐	๗.๕
	-	-	มากที่สุด	-	-
๓๘) ขณะเห็นรูป เป็นต้น ท่านกำหนด “การหวนกลับพิจารณาถึงสภาวะที่ตนเข้าสู่ความดับดังกล่าวข้างต้น”	๗๙	๕๓	น้อยที่สุด	๓๙.๕	๒๖.๕
	๗๒	๘๓	น้อย	๓๖.๐	๔๑.๕
	๔๔	๔๗	ปานกลาง	๒๒.๐	๒๓.๕
	๕	๑๗	มาก	๒.๕	๘.๕
	-	-	มากที่สุด	-	-

ตารางที่ ๗ (๓) แสดงค่าร้อยละของอินทรีย์ ๕ เปรียบเทียบกับญาณ ๑๖ คือสตินทรีย์ (เรื่องสติ) เป็นตัวกลางเชื่อมโยง สัทธากับปัญญา และวิริยะกับสมาธิ ให้เสมอกัน ในรูปแบบการกำหนดทางทวาร ๖ และอิริยาบถย่อย โดยเปรียบเทียบก่อนและหลังการปฏิบัติของนิสิตผู้ปฏิบัติ วิปัสสนากัมมัฏฐาน

อยู่ในระดับปานกลาง น้อย และน้อยที่สุดดังนี้ คือ ในระดับปานกลาง ได้แก่ ในขณะที่เห็นรูป เป็นต้น สามารถกำหนดเห็น “ความวางเฉย เป็นต้น” ร้อยละ (๓๐.๐) ๓๖.๕ กำหนดเห็น “ความอยากจะพ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิด” ร้อยละ (๓๐.๕) ๒๗.๐

ในระดับน้อย ได้แก่ ในขณะที่เห็นรูปเป็นต้น สามารถกำหนดเห็น “รูปที่เห็น และนามที่รู้ เห็นออกจากกัน” ร้อยละ (๓๙.๐) ๓๗.๕ กำหนดเห็น “รูปที่เห็น เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดนามที่รู้” ร้อยละ (๓๕.๐) ๓๓.๐ กำหนดเห็น “ความเกิด-ความดับ” ร้อยละ (๓๐.๐) ๔๓.๕ กำหนดเห็น “ความดับ ไปอย่างเดียวของความวางเฉย เป็นต้น” ร้อยละ (๓๕.๐) ๓๗.๕

ในระดับน้อยที่สุด ได้แก่ กำหนดเห็น “ความน่ากลัวในการเวียนว่ายตายเกิด” กำหนด ร้อยละ (๓๓.๐) ๒๐.๕ กำหนดเห็น “โทษภัยในการเวียนว่ายตายเกิด” ร้อยละ (๓๑.๐) ๒๐.๕ กำหนดเห็น “ความเปื้อนหนายในการเวียนว่ายตายเกิด” ร้อยละ (๒๙.๐) ๒๐.๕ กำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ บริกรรม อุปจาร อนุโลม มรรคญาณ และผลญาณ ๒ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๓ ขณะรวมกัน” หรือกำหนด “ขณะทั้ง ๗ ขณะ คือ อุปจาร อนุโลม มรรค ญาณ และผลญาณ ๓ ขณะ อนุโลมญาณ คือ บริกรรม อุปจาร และอนุโลมทั้ง ๒ ขณะรวมกัน” ร้อย ละ (๔๒.๐) ๒๕.๕ กำหนด “นิพพานมาเป็นอารมณ์” ร้อยละ (๔๘.๐) ๒๘.๐ กำหนด “ความดับไป ทางอนิจจัง” หรือ “ความดับไปทางทุกขัง” หรือว่า “ความดับไปทางอนัตตา” ร้อยละ (๔๓.๐) ๒๘.๐ กำหนด “ความดับเจียบตอนสุดท้าย” ร้อยละ (๔๒.๐) ๒๙.๐ และกำหนด “การหวนกลับพิจารณาถึง สภาวะที่ตนเข้าสู่ความดับ” ร้อยละ (๓๙.๕) ๒๖.๕

ตารางที่ ๗ (๔) แสดงค่าร้อยละของอินทรีย์ ๕ เปรียบเทียบกับญาณ ๑๖ คือ สมานินทรีย์ (สมาธิ) คู่กับวิริยินทรีย์ (วิริยะ) ในรูปแบบการนั่งสมาธิของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนา กัมมัฏฐาน โดยเปรียบเทียบก่อนและหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

สมาธิ (สมาธิ) คู่กับวิริย (วิริยะ) ใน รูปแบบของการนั่งสมาธิ	จำนวน N=๒๐๐		ระดับ ประเมิน	ร้อยละ	
	ก่อน	หลัง		ก่อน	หลัง
๓๙) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็น “อาการพอง-ยุบ กับ ใจที่รู้อาการพอง-ยุบนั่นเป็นคนละอย่างกัน”	๓๘	๒๓	น้อยที่สุด	๑๙.๐	๑๑.๕
	๖๔	๗๒	น้อย	๓๒.๐	๓๖.๐
	๖๓	๖๔	ปานกลาง	๓๑.๕	๓๒.๐
	๒๖	๓๔	มาก	๑๓.๐	๑๗.๐
	๙	๗	มากที่สุด	๔.๕	๓.๕
๔๐) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็น “อาการพอง-ยุบ เกิดขึ้นก่อน ใจจึงตามไปรู้ทีหลัง”	๓๕	๑๘	น้อยที่สุด	๑๗.๕	๙.๐
	๕๖	๖๗	น้อย	๒๘.๐	๓๓.๕
	๗๙	๖๓	ปานกลาง	๓๙.๕	๓๑.๕
	๒๔	๔๑	มาก	๑๒.๐	๒๐.๕
	๖	๑๑	มากที่สุด	๓.๐	๕.๕
๔๑) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็น “อาการพอง-ยุบ หายไป แต่หายไปไม่หมด ยังเหลืออยู่เห็นได้ชัดเจน”	๔๐	๒๐	น้อยที่สุด	๒๐.๐	๑๐.๐
	๖๗	๖๘	น้อย	๓๓.๕	๓๔.๐
	๕๘	๖๗	ปานกลาง	๒๙.๐	๓๓.๕
	๓๒	๓๕	มาก	๑๖.๐	๑๗.๕
	๓	๑๐	มากที่สุด	๑.๕	๕.๐

๔๒) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็น “พอง-ยุบเกิดดับเร็ว” หรือแสงสว่างมากมายเต็มไปหมด หรือตัวเบาเป็นต้น”	๕๓ ๕๘ ๕๗ ๒๗ ๕	๓๔ ๖๔ ๗๒ ๑๙ ๑๑	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๖.๕ ๒๙.๐ ๒๘.๕ ๑๓.๕ ๒.๕	๑๗.๐ ๓๒.๐ ๓๖.๐ ๙.๕ ๕.๕
๔๓) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็น “พอง-ยุบหายไปอย่างเดียว”	๓๗ ๗๔ ๖๑ ๒๒ ๖	๓๓ ๗๖ ๖๑ ๒๖ ๔	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๑๘.๕ ๓๗.๐ ๓๐.๕ ๑๑.๐ ๓.๐	๑๖.๕ ๓๘.๐ ๓๐.๕ ๑๓.๐ ๒.๐
๔๔) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็นพอง-ยุบหายไปหมด “เกิดความกลัว”	๕๔ ๘๐ ๕๑ ๑๒ ๓	๓๘ ๗๐ ๖๒ ๒๑ ๙	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๗.๐ ๔๐.๐ ๒๕.๕ ๖.๐ ๑.๕	๑๙.๐ ๓๕.๐ ๓๑.๐ ๑๐.๕ ๔.๕
๔๕) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดเห็น “แต่ของไม่ดีหรือไม่เห็นอะไร มีแต่หายไปๆ เห็นแต่รูปรนามเป็นโทษ”	๕๓ ๗๙ ๕๗ ๗ ๔	๔๐ ๘๓ ๕๔ ๑๙ ๔	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๖.๕ ๓๙.๕ ๒๘.๕ ๓.๕ ๒.๐	๒๐.๐ ๔๑.๕ ๒๗.๐ ๙.๕ ๒.๐
๔๖) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดสังขารรูปนามได้เป็นอย่างดี “แต่รู้สึกใจแห้งแล้ง หรือรู้สึกเบื่อ ๆ”	๔๖ ๘๒ ๕๒ ๑๔ ๖	๕๐ ๕๙ ๖๑ ๒๐ ๑๐	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๓.๐ ๔๑.๐ ๒๖.๐ ๗.๐ ๓.๐	๒๕.๐ ๒๙.๕ ๓๐.๕ ๑๐.๐ ๕.๐
๔๗) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ จะมีอาการคันเหมือนมีแมลงมาไต่ หรืออยากจะออกจากสังสารวัฏ ไม่อยากได้รูปนามอีก	๔๖ ๖๕ ๖๕ ๑๙ ๕	๔๓ ๖๘ ๖๔ ๒๓ ๒	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๓.๐ ๓๒.๕ ๓๒.๕ ๙.๕ ๒.๕	๒๑.๕ ๓๔.๐ ๓๒.๐ ๑๑.๕ ๑.๐
๔๘) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ การกำหนดไม่ค่อยสะดวกบางทีต้องพยายามจนเหนื่อยและอ่อนเพลีย ถึงจะพยายามก็ไม่ทันปัจจุบัน	๔๓ ๖๑ ๗๒ ๒๑ ๓	๓๕ ๗๓ ๗๐ ๑๗ ๕	น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด	๒๑.๕ ๓๐.๕ ๓๖.๐ ๑๐.๕ ๑.๕	๑๗.๕ ๓๖.๕ ๓๕.๐ ๘.๕ ๒.๕

๔๙) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ จะกำหนดได้ คล่องแคล่ว ใจสงบเงียบ ไม่มีเวทนา	๓๒	๒๑	น้อยที่สุด	๑๖.๐	๑๐.๕
	๖๒	๕๘	น้อย	๓๑.๐	๒๙.๐
	๘๓	๘๐	ปานกลาง	๔๑.๕	๔๐.๐
	๒๓	๓๙	มาก	๑๑.๕	๑๘.๕
	-	๒	มากที่สุด	-	๑.๐
๕๐) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ เมื่อกำหนดไม่ทัน จะกำหนดรู้หนอ กำหนดช้าลงเป็นธรรมดาอีก จะมี อาการเร็วขึ้นๆ	๓๕	๓๑	น้อยที่สุด	๑๗.๕	๑๕.๕
	๔๘	๕๘	น้อย	๒๔.๐	๒๙.๐
	๙๖	๘๒	ปานกลาง	๔๘.๐	๔๑.๐
	๒๑	๒๙	มาก	๑๐.๕	๑๔.๕
	-	-	มากที่สุด	-	-
๕๑) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ บริกรรม อุปจาร อนุโลมได้เกิดขึ้น ดับเจียบไปตอนแรกเป็นอารมณ์	๕๘	๔๙	น้อยที่สุด	๒๙.๐	๒๔.๕
	๕๖	๕๘	น้อย	๒๘.๐	๒๙.๐
	๖๗	๗๗	ปานกลาง	๓๓.๕	๓๘.๕
	๑๙	๑๖	มาก	๙.๕	๘.๐
	-	-	มากที่สุด	-	-
๕๒) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ ย่อมเห็นรูปนาม แสดงโดยความเป็นทุกข์แล้วเข้าสู่มรรค ดับเจียบ ตอนกลาง มีนิพพานเป็นอารมณ์	๗๐	๔๙	น้อยที่สุด	๓๕.๐	๒๔.๕
	๗๒	๙๔	น้อย	๓๖.๐	๔๗.๐
	๕๖	๔๓	ปานกลาง	๒๘.๐	๒๑.๕
	๒	๑๔	มาก	๑.๐	๗.๐
	-	-	มากที่สุด	-	-
๕๓) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ ดับเจียบตอน สุดท้าย มีนิพพานเป็นอารมณ์	๘๕	๕๙	น้อยที่สุด	๔๒.๕	๒๙.๕
	๖๗	๗๘	น้อย	๓๓.๕	๓๙.๐
	๔๔	๔๘	ปานกลาง	๒๒.๐	๒๔.๐
	๔	๑๕	มาก	๒.๐	๗.๕
	-	-	มากที่สุด	-	-
๕๔) ขณะนั่งสมาธิ ท่านกำหนดอยู่ พิจารณาเห็นกิเลส ที่ละได้แล้ว และกิเลสที่ยังเหลืออยู่	๘๑	๕๗	น้อยที่สุด	๔๐.๕	๒๘.๕
	๕๗	๘๒	น้อย	๒๘.๕	๔๑.๐
	๔๘	๔๕	ปานกลาง	๒๔.๐	๒๒.๕
	๑๔	๑๖	มาก	๗.๐	๘.๐
	-	-	มากที่สุด	-	-

จากตารางที่ ๗ (๔) แสดงค่าร้อยละของอินทรีย์ ๕ เปรียบเทียบกับญาณ ๑๖ คือสมาธิ
อินทรีย์ (สมาธิ) คู่กับวิริยอินทรีย์ (วิริยะ) ในรูปแบบของการนั่งสมาธิ โดยเปรียบเทียบก่อนและหลังการ
ปฏิบัติของนิสิตผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน อยู่ในระดับปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ดังนี้ คือ
อยู่ในระดับปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ดังนี้ คือ

ในระดับปานกลาง ได้แก่ ในขณะที่นั่งสมาธิ กำหนดเห็น “อาการพอง-ยุบเกิดขึ้นก่อน ใจจึงตามไปรู้ทีหลัง” ร้อยละ (๓๙.๕) ๓๑.๕ กำหนดอยู่ มีอาการคันเหมือนมีแมลงมาไต่ หรืออยากจะออกจากสังสารวัฏไม่อยากจะรู้ปณามอีก ร้อยละ (๓๒.๕) ๓๒.๐ กำหนดอยู่การกำหนดไม่ค่อยสะดวก บางที่ต้องพยายามจนเหนื่อยและอ่อนเพลีย ถึงจะพยายามก็ไม่ทันปัจจุบัน ร้อยละ (๓๖.๐) ๓๕.๐ กำหนดอยู่ จะกำหนดได้คล่องแคล่ว ใจสงบเงียบ ไม่มีเวทนา ร้อยละ (๔๑.๕) ๔๐.๐ กำหนดอยู่ เมื่อกำหนดไม่ทัน จะกำหนดรู้หนอ กำหนดข้างเป็นธรรมดาอีก จะมีอาการเร็วขึ้นๆ ร้อยละ (๔๘.๐) ๔๑.๐ กำหนดอยู่ บริกรรม อุปจาร อนุโลมได้เกิดขึ้น ดับเจียบไปตอนแรกเป็นอารมณ์ ร้อยละ (๓๓.๕) ๓๘.๕

ในระดับน้อย ได้แก่ ในขณะที่นั่งสมาธิจะกำหนดเห็น “อาการพอง-ยุบ กับ ใจที่รู้อาการพอง-ยุบนั้นเป็นคนละอย่างกัน” ร้อยละ (๓๒.๐) ๓๖.๐ กำหนดเห็น “พอง-ยุบเกิดดับเร็ว” หรือแสงสว่างมากมายเต็มไปหมด หรือตัวเบา เป็นต้น” ร้อยละ (๒๙.๐) ๓๒.๐ กำหนดเห็น “พอง-ยุบหายไปอย่างเดียว” ร้อยละ (๓๗.๐) ๓๘.๐ กำหนดเห็นพอง-ยุบหายไปหมด “เกิดความกลัว” ร้อยละ (๔๐.๐) ๓๕.๐ กำหนดเห็น “แต่ของไม่ดี หรือไม่เห็นอะไร มีแต่หายไป เห็นแต่รูปนามเป็นโทษ” ร้อยละ (๓๙.๕) ๔๑.๕ กำหนดสังขารรูปนามได้เป็นอย่างดี “แต่รู้สึกใจแห้งแล้ง หรือรู้สึกเบื่อ ๆ” ร้อยละ (๔๑.๐) ๒๙.๕ กำหนดอยู่ จะมีอาการคันเหมือนมีแมลงมาไต่ หรืออยากจะออกจากสังสารวัฏ ไม่อยากจะรู้ปณามอีก ร้อยละ (๓๒.๕) ๓๔.๐

ในระดับน้อยที่สุด คือ ในขณะที่นั่งสมาธิกำหนดอยู่ บริกรรม อุปจาร อนุโลมได้เกิดขึ้น ความดับเจียบไปตอนแรกเป็นอารมณ์ ร้อยละ (๒๙.๐) ๒๔.๕ ในขณะที่นั่งสมาธิกำหนดอยู่ ย่อมเห็นรูปนามแสดงโดยความเป็นทุกข์แล้วเข้าสู่มรรค ดับเจียบตอนกลาง มินิพพานเป็นอารมณ์ ร้อยละ (๓๕.๐) ๒๔.๕ ในขณะที่นั่งสมาธิกำหนดอยู่ ย่อมเห็นรูปนามแสดงโดยความเป็นทุกข์แล้วเข้าสู่มรรค ดับเจียบตอนกลาง มินิพพานเป็นอารมณ์ ร้อยละ (๔๒.๕) ๒๙.๕ ในขณะที่นั่งสมาธิกำหนดอยู่จะพิจารณาเห็นกิเลสที่ละได้แล้วและกิเลสที่ยังเหลืออยู่ ร้อยละ (๔๐.๕) ๒๘.๕ มีข้อสังเกต คือไม่มีผู้ที่สามารถเข้าถึงญาณ ตั้งแต่ญาณที่ ๑๒ – ญาณที่ ๑๖ ได้เลย เพราะไม่มีคำตอบระดับมากที่สุดแม้แต่รายเดียว สูงสุดเพียงญาณที่ ๑๑ ระดับสูงสุดเพียงร้อยละ ๑.๐

๕.๘ ผลการการเปรียบเทียบก่อนและหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานโดยใช้ One-Sample Test

ตารางที่ ๘ (๑) เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย (mean) ของคะแนน (Test Value) เพื่อประเมินความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับ ๔ มาตรการย่อยก่อน และหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานโดยใช้ One-Sample Test ดังนี้ คือ

คะแนนของ ๔ Subscales	N	Mean	Lower	Upper	t	p-value
๑.ขณะเดินจงกรม ๖ ระยะ (ก่อน)	๒๐๐	๓.๐๙๐๐	๒.๙๔๘๐	๓.๒๓๒๐	๔๒.๙๑๑	<.๐๐๐*
ขณะเดินจงกรม ๖ ระยะ (หลัง)	๒๐๐	๓.๒๐๕๐	๓.๐๖๖๔	๓.๓๔๓๖	๔๕.๖๐๒	

๒. ขณะที่เกิดความรู้สึก (ก่อน)	๒๐๐	๒.๙๙๐๐	๒.๘๕๕๙	๓.๑๒๔๑	๔๓.๙๗๗	<.๐๐๐*
ขณะที่เกิดความรู้สึก (หลัง)	๒๐๐	๒.๙๕๕๐	๒.๙๕๕๐	๓.๐๗๙๕	๔๖.๘๑๒	
๓. ขณะที่จิตนี้กรัก (ก่อน)	๒๐๐	๒.๖๑๐๐	๒.๔๖๐๒	๒.๗๕๙๘	๓๔.๓๖๕	<.๐๐๐*
ขณะที่จิตนี้กรัก (หลัง)	๒๐๐	๒.๙๖๕๐	๒.๘๒๙๙	๓.๑๐๐๑	๔๓.๒๘๔	
๔. ขณะที่ใจเกิดความยินดี (ก่อน)	๒๐๐	๒.๖๕๐๐	๒.๕๐๔๒	๒.๗๕๙๘	๓๕.๘๔๗	<.๐๐๐*
ขณะที่ใจเกิดความยินดี (หลัง)	๒๐๐	๒.๘๕๐๐	๒.๗๒๒๑	๒.๙๗๗๙	๔๓.๙๓๒	

*มีระดับนัยสำคัญที่ .๐๕ ด้วยการทดสอบแบบ One-Sample Test

ผลที่ได้จากตารางที่ ๘ (๑) จากการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนน ๔ มาตรการย่อยของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีระดับคะแนนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ (ค่า $p < .๐๕$) หรืออีกนัยหนึ่งระดับคะแนนของขณะเดินจงกรม ๖ ระยะ ขณะที่เกิดความรู้สึก ขณะที่จิตนี้กรัก ฯลฯ และขณะที่ใจเกิดความยินดี ฯลฯ เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดหลังการฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ตารางที่ ๘ (๒) เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย (mean) ของคะแนน (Test Value) เพื่อประเมินความรู้และความเข้าใจที่เกี่ยวกับ ๘ มาตรการย่อยก่อน และหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานโดยใช้ One-Sample Test ดังนี้ คือ

คะแนนของ ๔ Subscales	N	Mean	Lower	Upper	t	p-value
๑. ขณะนั่งสมาธิ (ก่อน)	๒๐๐	๓.๐๔๕๐	๒.๙๑๑๔	๓.๑๗๘๖	๔๔.๙๕๖	<.๐๐๐*
ขณะนั่งสมาธิ (หลัง)	๒๐๐	๓.๒๑๕๐	๓.๐๙๐๑	๓.๓๓๙๙	๕๐.๗๔๕	
๒. ขณะที่เกิดความรู้สึก (ก่อน)	๒๐๐	๓.๑๔๐๐	๒.๙๐๐๗	๓.๓๗๙๓	๒๕.๘๗๖	<.๐๐๐*
ขณะที่เกิดความรู้สึก (หลัง)	๒๐๐	๓.๐๗๐๐	๒.๙๕๖๐	๓.๑๘๔๐	๕๓.๑๐๓	
๓. ขณะที่จิตนี้กรัก (ก่อน)	๒๐๐	๒.๖๖๕๐	๒.๕๒๘๖	๒.๘๐๑๔	๓๘.๕๑๕	<.๐๐๐*
ขณะที่จิตนี้กรัก (หลัง)	๒๐๐	๒.๘๙๕๐	๒.๗๗๓๖	๓.๐๑๖๔	๔๗.๐๓๒	
๔. ขณะที่ใจเกิดความยินดี (ก่อน)	๒๐๐	๒.๘๕๐๐	๒.๗๑๒๕	๒.๙๘๗๕	๔๐.๘๗๔	<.๐๐๐*
ขณะที่ใจเกิดความยินดี (หลัง)	๒๐๐	๒.๗๐๕๐	๒.๕๗๗๘	๒.๘๓๒๒	๔๑.๙๓๖	

*มีระดับนัยสำคัญที่ .๐๕ ด้วยการทดสอบแบบ One-Sample Test

ผลที่ได้จากตารางที่ ๘ (๒) จากการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนน ๔ มาตรการย่อยของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีระดับคะแนนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ($p < .๐๕$) หรืออีกนัยหนึ่งระดับคะแนนของขณะนั่งสมาธิ ขณะที่เกิดความรู้สึก ฯลฯ ขณะที่จิตนี้กรัก ฯลฯ และขณะที่ใจเกิดความยินดี ฯลฯ เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดหลังการฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ตารางที่ ๘ (๓) เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย (mean) ของคะแนน (Test Value) เพื่อประเมินความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับ ๖ มาตรการย่อยก่อน และหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานโดยใช้ One-Sample Test ดังนี้ คือ

คะแนนของ ๖ Subscales	N	Mean	Lower	Upper	t	p-value
๑. ขณะเห็น (ก่อน)	๒๐๐	๒.๘๐๕๐	๒.๖๗๒๖	๒.๙๓๗๔	๔๑.๗๘๐	<.๐๐๐*
ขณะเห็น(หลัง)	๒๐๐	๒.๘๘๐๐	๒.๖๘๐๑	๒.๙๓๙๙	๔๒.๖๔๘	
๒. ขณะได้ยินเสียง (ก่อน)	๒๐๐	๒.๗๘๕๐	๒.๖๔๖๐	๒.๙๒๔๐	๓๙.๕๑๐	<.๐๐๐*
ขณะได้ยินเสียง (หลัง)	๒๐๐	๒.๙๔๕๐	๒.๘๐๗๒	๓.๐๘๒๘	๔๒.๑๓๙	
๓. ขณะดมกลิ่น (ก่อน)	๒๐๐	๒.๖๑๕๐	๒.๔๗๒๐	๒.๗๕๘๐	๓๖.๐๕๖	<.๐๐๐*
ขณะดมกลิ่น (หลัง)	๒๐๐	๒.๖๕๕๐	๒.๕๑๙๘	๒.๗๙๐๒	๓๘.๗๑๓	
๔. ขณะลิ้มรส (ก่อน)	๒๐๐	๒.๖๐๐๐	๒.๔๖๘๙	๒.๗๓๑๑	๓๙.๐๙๘	<.๐๐๐*
ขณะลิ้มรส (หลัง)	๒๐๐	๒.๖๕๐๐	๒.๕๑๗๖	๒.๗๘๒๔	๓๙.๔๖๐	
๕. ขณะเย็น ร้อน ฯลฯ (ก่อน)	๒๐๐	๒.๗๖๐๐	๒.๖๒๕๐	๒.๘๙๕๐	๔๐.๓๒๑	<.๐๐๐*
ขณะเย็น ร้อน ฯลฯ (หลัง)	๒๐๐	๒.๗๑๕๐	๒.๕๘๘๑	๒.๘๔๑๙	๔๒.๑๘๘	
๖. ขณะเกิดความนึกคิด (ก่อน)	๒๐๐	๒.๖๖๐๐	๒.๕๑๓๑	๒.๘๐๖๙	๓๕.๗๐๖	<.๐๐๐*
ขณะเกิดความนึกคิด (หลัง)	๒๐๐	๒.๘๐๐๐	๒.๖๔๘๘	๒.๙๕๑๒	๓๖.๕๑๗	

*มีระดับนัยสำคัญที่ .๐๕ ด้วยการทดสอบแบบ One-Sample Test

ผลที่ได้จากตารางที่ ๘ (๓) จากการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนน ๖ มาตรการย่อยของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีระดับคะแนนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ($p < .๐๕$) หรืออีกนัยหนึ่งระดับคะแนนของการกำหนดขณะเห็น ขณะได้ยินเสียง ขณะดมกลิ่น ขณะลิ้มรส ขณะเย็นร้อน ฯลฯ และขณะเกิดความนึกคิด เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดหลังการฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ตารางที่ ๘ (๔) เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย (mean) ของคะแนน (Test Value) เพื่อประเมินความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับ ๑๓ มาตรการย่อยก่อน และหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานโดยใช้ One-Sample Test ดังนี้ คือ

คะแนนของ ๑๓ Subscales	N	Mean	Lower	Upper	t	p-value
๑. ขณะตื่นนอน (ก่อน)	๒๐๐	๒.๔๗๐๐	๒.๓๔๓๕	๒.๕๙๖๕	๓๘.๔๙๙	<.๐๐๐*
ขณะตื่นนอน (หลัง)	๒๐๐	๒.๖๗๐๐	๒.๕๓๗๓	๒.๘๐๒๗	๓๙.๖๗๘	

๒. ขณะล้างหน้าแปรงฟัน (ก่อน)	๒๐๐	๒.๖๐๕๐	๒.๔๖๘๑	๒.๗๔๑๙	๓๗.๕๒๖	<.๐๐๐*
ขณะล้างหน้าแปรงฟัน (หลัง)	๒๐๐	๒.๖๔๕๐	๒.๕๑๗๐	๒.๗๗๓๐	๔๐.๗๓๖	
๓. ขณะอาบน้ำ (ก่อน)	๒๐๐	๒.๕๙๕๐	๒.๔๖๖๐	๒.๗๒๔๐	๓๙.๖๘๓	<.๐๐๐*
ขณะอาบน้ำ (หลัง)	๒๐๐	๒.๖๔๕๐	๒.๕๒๐๐	๒.๗๗๐๐	๔๑.๗๔๓	
๔. ขณะนุ่งห่มสวมใส่ (ก่อน)	๒๐๐	๒.๖๔๕๐	๒.๕๐๖๗	๒.๗๘๓๓	๓๗.๗๑๑	<.๐๐๐*
ขณะนุ่งห่มสวมใส่ (หลัง)	๒๐๐	๒.๖๑๕๐	๒.๔๘๕๖	๒.๗๔๔๔	๓๙.๘๕๓	
๕. ขณะฉีกหรือรับประทาน (ก่อน)	๒๐๐	๒.๙๐๕๐	๒.๗๕๔๑	๓.๐๕๕๙	๓๗.๙๕๑	<.๐๐๐*
ขณะฉีกหรือรับประทาน (หลัง)	๒๐๐	๒.๗๗๐๐	๒.๖๓๑๘	๒.๙๐๘๒	๓๙.๕๓๑	
๖. ขณะดื่มน้ำ (ก่อน)	๒๐๐	๒.๙๑๐๐	๒.๗๖๐๖	๓.๐๕๙๔	๓๘.๔๑๕	<.๐๐๐*
ขณะดื่มน้ำ (หลัง)	๒๐๐	๒.๗๓๕๐	๒.๕๙๙๘	๒.๘๗๐๒	๓๙.๙๐๕	
๗. ขณะล้างภาชนะ (ก่อน)	๒๐๐	๒.๖๒๐๐	๒.๔๘๐๕	๒.๗๕๙๕	๓๗.๐๔๑	<.๐๐๐*
ขณะล้างภาชนะ (หลัง)	๒๐๐	๒.๖๑๐๐	๒.๔๙๔๑	๒.๗๒๕๙	๔๔.๓๙๒	
๘. ขณะก้ม-เงย (ก่อน)	๒๐๐	๒.๕๖๐๐	๒.๔๓๑๔	๒.๖๘๘๖	๓๙.๒๕๔	<.๐๐๐*
ขณะก้ม-เงย (หลัง)	๒๐๐	๒.๖๒๕๐	๒.๕๐๒๐	๒.๗๔๘๐	๔๒.๐๘๐	
๙. ขณะแลซ้าย-แลขวา (ก่อน)	๒๐๐	๒.๕๗๐๐	๒.๔๓๒๐	๒.๗๐๘๐	๓๖.๗๑๔	<.๐๐๐*
ขณะแลซ้าย-แลขวา (หลัง)	๒๐๐	๒.๖๐๕๐	๒.๔๗๗๗	๒.๗๓๒๓	๔๐.๓๖๑	
๑๐. ขณะเปิด-ปิดประตู (ก่อน)	๒๐๐	๒.๕๗๐๐	๒.๔๓๔๘	๒.๗๐๕๒	๓๗.๔๙๑	<.๐๐๐*
ขณะเปิด-ปิดประตู (หลัง)	๒๐๐	๒.๖๓๐๐	๒.๔๙๕๐	๒.๗๖๕๐	๓๘.๔๐๘	
๑๑. ขณะกราบพระ (ก่อน)	๒๐๐	๒.๙๓๐๐	๒.๗๘๓๗	๓.๐๗๖๓	๓๙.๔๙๗	<.๐๐๐*
ขณะกราบพระ (หลัง)	๒๐๐	๓.๐๑๕๐	๒.๘๖๘๑	๓.๑๖๑๙	๔๐.๔๖๕	
๑๒. ขณะเดินไปมา (ก่อน)	๒๐๐	๒.๘๐๐๐	๒.๖๕๔๗	๒.๙๔๕๓	๓๘.๐๐๘	<.๐๐๐*
ขณะเดินไปมา (หลัง)	๒๐๐	๒.๙๑๕๐	๒.๗๗๒๖	๓.๐๕๗๔	๔๐.๓๖๖	
๑๓. ขณะเข้านอน (ก่อน)	๒๐๐	๒.๗๕๕๐	๒.๖๐๙๔	๒.๙๐๐๖	๓๗.๓๑๑	<.๐๐๐*
ขณะเข้านอน (หลัง)	๒๐๐	๒.๗๑๐๐	๒.๕๖๘๔	๒.๘๕๑๖	๓๗.๗๔๔	

*มีระดับนัยสำคัญที่ .๐๕ ด้วยการทดสอบแบบ One-Sample Test

ผลที่ได้จากตารางที่ ๘ (๔) จากการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนน ๑๓ มาตรการย่อยของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีระดับคะแนนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ($p < .๐๕$) หรืออีกนัยหนึ่งระดับคะแนนของขณะเห็น ขณะได้ยินเสียง ขณะดมกลิ่น ขณะลิ้มรส ขณะเย็น ร้อน ฯลฯ ขณะเกิดความนึกคิด ขณะตื่นนอน ขณะล้างหน้าแปรงฟัน ขณะอาบน้ำ ขณะนุ่งห่มจีวร หรือสวมใส่เสื้อผ้า ขณะฉีกหรือรับประทานอาหาร ขณะดื่มน้ำ ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบันขณะ ล้างบาตร ถ้วย ชาม ช้อน ขณะก้ม-เงย ท่านกำหนดสติได้ทันปัจจุบัน ขณะเปิด-ปิดประตู ขณะกราบพระ ขณะเดินไปมา และขณะเข้านอน เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดหลังการฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ตารางที่ ๘ (๕) เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย (mean) ของคะแนน (Test Value) เพื่อประเมินสัทนิตริย์กับปัญญนิตริย์ที่เกี่ยวกับ ๖ มาตรการย่อยก่อน และหลังการปฏิบัติ วิปัสสนากัมมัฏฐานโดยใช้ One-Sample Test ดังนี้ คือ

คะแนนของ ๖ Subscales	N	Mean	Lower	Upper	t	p-value
๑. ในการเดินจงกรม (ก่อน)	๒๐๐	๓.๖๘๕๐	๓.๕๒๒๒	๓.๘๔๗๘	๔๔.๖๔๕	<.๐๐๐*
ในการเดินจงกรม (หลัง)	๒๐๐	๓.๕๑๐๐	๓.๓๕๙๔	๓.๖๖๐๖	๔๕.๙๗๕	
๒. ในการนั่งสมาธิ (ก่อน)	๒๐๐	๓.๗๐๕๐	๓.๕๕๐๑	๓.๘๕๙๙	๔๗.๑๖๕	>.๐๐๐*
ในการนั่งสมาธิ (หลัง)	๒๐๐	๓.๕๓๐๐	๓.๓๗๔๔	๓.๖๘๕๖	๔๔.๗๓๕	
๓. การกำหนดอิริยาบถย่อย (ก่อน)	๒๐๐	๑.๖๙๕๐	๑.๕๘๘๔	๑.๘๐๑๖	๓๑.๓๔๓	<.๐๐๐*
การกำหนดอิริยาบถย่อย (หลัง)	๒๐๐	๒.๙๖๐๐	๒.๘๒๕๓	๓.๐๙๔๗	๔๓.๓๓๖	
๔. เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า (ก่อน)	๒๐๐	๓.๒๘๐๐	๓.๑๒๑๗	๓.๔๓๘๓	๔๐.๘๗๒	<.๐๐๐*
เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า(หลัง)	๒๐๐	๓.๓๓๕๐	๓.๑๘๔๓	๓.๔๘๕๗	๔๓.๖๒๙	
๕. เลื่อมใสในพระธรรม (ก่อน)	๒๐๐	๓.๑๖๐๐	๓.๐๑๕๑	๓.๓๐๔๙	๔๓.๐๐๖	>.๐๐๐*
เลื่อมใสในพระธรรม (หลัง)	๒๐๐	๓.๓๒๐๐	๓.๑๖๗๐	๓.๔๗๓๐	๔๒.๗๙๗	
๖. เลื่อมใสในพระอริยสงฆ์ (ก่อน)	๒๐๐	๓.๒๔๕๐	๓.๐๗๑๘	๓.๔๑๘๒	๓๖.๙๔๘	<.๐๐๐*
เลื่อมใสในพระอริยสงฆ์ (หลัง)	๒๐๐	๓.๔๑๐๐	๓.๒๖๕๓	๓.๕๕๔๗	๔๖.๔๖๓	

*มีระดับนัยสำคัญที่ .๐๕ ด้วยการทดสอบแบบ One-Sample Test

ผลที่ได้จากตารางที่ ๘ (๕) จากการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนน ๖ มาตรการย่อยของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีระดับคะแนนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ($p < .๐๕$) หรืออีกนัยหนึ่งระดับคะแนนของการเดินจงกรม การกำหนดอิริยาบถย่อย การเกิดเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า และการเลื่อมใสในพระอริยสงฆ์ เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดหลังการฝึกอบรม วิปัสสนากัมมัฏฐาน

หมายเหตุ: ระดับคะแนนของการนั่งสมาธิ การเกิดเลื่อมใสในพระธรรม ลดลงหลังการฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน (เนื่องจากพระวิปัสสนาจารย์/วิปัสสนาจารย์ผู้สอบอารมณ์เป็นผู้ประเมินหรือตอบแบบสอบถามในการสอบอารมณ์นิตผู้ปฏิบัติ ไม่ใช่ตัวนิตผู้ปฏิบัติเองเป็นผู้ตอบแบบสอบถามโดยตรง ดังนั้น อาจมีข้อผิดพลาดที่พระวิปัสสนาจารย์ยังไม่เข้าใจในเครื่องมือการประเมินผล ๒ ข้อนี้)

ตารางที่ ๘ (๖) เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย (mean) ของคะแนน (Test Value) เพื่อประเมินวิริยนิตริย์กับสมาธินิตริย์ที่เกี่ยวกับ ๑๖ มาตรการย่อยก่อน และหลังการปฏิบัติ วิปัสสนากัมมัฏฐานโดยใช้ One-Sample Test ดังนี้ คือ

คะแนนของ ๑๖ Subscales	N	Mean	Lower	Upper	t	p-value
๑. นามรูปปริเฉทญาณ (ก่อน) นามรูปปริเฉทญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๘๑๕๐ ๒.๙๒๐๐	๒.๖๗๑๗ ๒.๗๘๗๙	๒.๙๕๕๓ ๓.๐๕๒๑	๓๘.๗๓๙ ๔๓.๕๗๕	<.๐๐๐*
๒. ปัจจัยปริคคหญาณ (ก่อน) ปัจจัยปริคคหญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๘๖๐๐ ๒.๘๙๐๐	๒.๗๑๙๕ ๒.๗๕๔๖	๓.๐๐๐๕ ๓.๐๒๕๔	๔๐.๑๓๗ ๔๒.๐๙๗	<.๐๐๐*
๓. สัมมสนญาณ (ก่อน) สัมมสนญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๗๔๕๐ ๒.๗๕๐๐	๒.๖๐๙๕ ๒.๖๒๓๖	๒.๘๘๐๕ ๒.๘๗๖๔	๓๙.๙๔๐ ๔๒.๙๐๖	<.๐๐๐*
๔. อุทัยัพพญาณ(ก่อน) อุทัยัพพญาณ(หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๗๐๐๐ ๒.๖๘๐๐	๒.๕๖๐๒ ๒.๕๔๙๐	๒.๘๓๙๘ ๒.๘๑๑๐	๓๘.๐๘๘ ๔๐.๓๕๖	<.๐๐๐*
๕. ภังคญาณ (ก่อน) ภังคญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๕๔๕๐ ๒.๕๐๕๐	๒.๓๖๘๓ ๒.๓๖๕๒	๒.๗๒๑๗ ๒.๖๔๔๘	๒๘.๔๐๑ ๓๕.๓๓๘	<.๐๐๐*
๖. ภยญาณ (ก่อน) ภยญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๒๔๕๐ ๒.๓๔๐๐	๒.๑๐๖๓ ๒.๑๙๗๘	๒.๓๘๓๗ ๒.๔๘๒๒	๓๑.๙๑๐ ๓๒.๔๕๖	<.๐๐๐*
๗. อาทีนวญาณ (ก่อน) อาทีนวญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๒๕๕๐ ๒.๓๓๐๐	๒.๑๐๓๘ ๒.๑๘๕๓	๒.๔๐๖๒ ๒.๔๗๔๗	๒๙.๔๐๙ ๓๑.๗๕๙	<.๐๐๐*
๘. นิพพิทาญาณ (ก่อน) นิพพิทาญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๑๖๕๐ ๒.๔๒๕๐	๒.๐๑๙๒ ๒.๒๗๑๖	๒.๓๑๐๘ ๒.๕๗๘๔	๒๙.๒๘๓ ๓๑.๑๗๑	<.๐๐๐*
๙. มุญจितุกัมมตาญาณ (ก่อน) มุญจितุกัมมตาญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๑๒๐๐ ๒.๓๑๕๐	๑.๙๗๖๔ ๒.๑๖๔๑	๒.๒๖๓๖ ๒.๔๖๕๙	๒๙.๑๐๘ ๓๐.๒๔๖	<.๐๐๐*
๑๐. ปฏิสังขญาณ (ก่อน) ปฏิสังขญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๒๓๕๐ ๒.๔๐๐๐	๒.๐๘๕๘ ๒.๒๕๒๑	๒.๓๘๔๒ ๒.๕๔๗๙	๒๙.๕๓๒ ๓๑.๙๙๑	<.๐๐๐*
๑๑. สังขารุเพกขญาณ (ก่อน) สังขารุเพกขญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๒๐๐๐ ๒.๓๐๐๐	๒.๐๔๗๕ ๒.๑๕๙๕	๒.๓๕๒๕ ๒.๔๔๐๕	๒๘.๔๕๐ ๓๒.๒๘๔	<.๐๐๐*
๑๒. อนุโลมญาณ (ก่อน) อนุโลมญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๑.๙๒๐๐ ๒.๑๔๕๐	๑.๗๘๔๙ ๒.๐๑๘๙	๒.๐๕๕๑ ๒.๒๗๑๑	๒๘.๐๓๒ ๓๓.๕๓๙	<.๐๐๐*
๑๓. โคตรภูญาณ (ก่อน) โคตรภูญาณ(หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๑.๘๔๐๐ ๒.๑๓๐๐	๑.๗๐๙๓ ๒.๐๐๙๕	๑.๙๗๐๗ ๒.๒๕๐๕	๒๗.๗๕๘ ๓๔.๘๕๖	<.๐๐๐*
๑๔. มรรคญาณ (ก่อน) มรรคญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๐๔๐๐ ๒.๑๔๕๐	๑.๘๘๑๙ ๒.๐๒๖๙	๒.๑๙๘๑ ๒.๒๖๓๑	๒๕.๔๕๒ ๓๕.๘๑๑	<.๐๐๐*

๑๕. ผลญาณ (ก่อน)	๒๐๐	๑.๙๒๕๐	๑.๗๙๖๒	๒.๐๕๓๘	๒๙.๔๖๕	<.๐๐๐*
ผลญาณ (หลัง)	๒๐๐	๒.๐๗๕๐	๑.๙๕๓๒	๒.๑๙๖๘	๓๓.๕๙๑	
๑๖. ปัจจเวกขณญาณ (ก่อน)	๒๐๐	๑.๙๑๐๐	๑.๗๗๘๗	๒.๐๔๑๓	๒๘.๖๙๑	<.๐๐๐*
ปัจจเวกขณญาณ (หลัง)	๒๐๐	๒.๒๕๐๐	๒.๑๐๖๒	๒.๓๙๓๘	๓๐.๘๖๕	

*มีระดับนัยสำคัญที่ .๐๕ ด้วยการทดสอบแบบ One-Sample Test

ผลที่ได้จากตารางที่ ๘ (๖) จากการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนน ๑๖ มาตรการย่อยของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีระดับคะแนนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ($p < .๐๕$) หรืออีกนัยหนึ่งระดับคะแนนของขณะเดินจงกรมกำหนดแยกแยะกายนามออกจากกันได้ คือ เห็นอาการของเท้าที่เคลื่อนไปว่า “เป็นรูป” และ เห็นการรู้อาการของเท้าที่เคลื่อนไปว่า “เป็นนาม” กำหนด “ตัวรู้ก่อน แล้วเท้าจึงเคลื่อนไปตาม” กำหนด “ขณะเกิดขึ้น ขณะตั้งอยู่ และขณะดับไป”^๑ กำหนด “ขณะเกิด และขณะดับ”^๒ กำหนด “ขณะดับไป หรือหายไป หรือว่าจบไป”^๓ กำหนด “ความกลัวในรูปนาม” กำหนด “โทษภัยในการเวียนว่ายตายเกิด” กำหนด “ความเบื่อหน่ายในรูปนาม” กำหนด “ความอยากจะพ้นไปจากรูปนาม” กำหนด “ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ของรูปนามอย่างชัดเจน” กำหนด “ความวางเฉยในสังขาร”^๔ บางครั้งกำหนด “ความดับ (โดยมรรค)”^๕ กำหนด “ความดับเจียบ (ตอนแรก)”^๖ กำหนด “ความดับเจียบ (ตอนกลาง) ทางอนิจจัง” หรือ “ความดับเจียบ (ตอนกลาง) ทางทุกขัง” หรือว่า “ความดับเจียบ (ตอนกลาง) ทางอนัตตา”^๗ กำหนด “ความดับเจียบตอนสุดท้าย”^๘ และกำหนด “ความดับ (ย้อนกลับ)”^๙ เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด หลังการฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ตารางที่ ๘ (๗) เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย (mean) ของคะแนน (Test Value) เพื่อประเมินสติขั้นต้น (เรื่องสติ) เป็นตัวกลางเชื่อมโยง สัทธา กับปัญญา และวิริยะ กับสมาธิ ให้เสมอกัน ที่เกี่ยวกับ ๑๖ มาตรการย่อยก่อน และหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานโดยใช้ One-Sample Test ดังนี้ คือ

^๑ พระอาจารย์ ดร.ภททันตะอาสภมหาเถระ อัมมาจริยะอัครมหากรรมฐานาจริยะ, ๑๐๐ ปี **อัครมหากรรมฐานาจริยะ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๕, ๑๔๐, ๒๗๐.

^๒ ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖-๑๐๗, ๑๔๑-๑๕๐, ๒๗๐-๒๗๑.

^๓ ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗-๑๐๘, ๑๕๒-๑๕๔, ๒๗๑-๑๗๒.

^๔ ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๔-๑๑๖, ๑๖๐-๑๖๔, ๒๗๓-๑๗๔.

^๕ ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗, ๑๖๔-๑๖๖, ๒๗๔.

^๖ ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๖-๑๖๘, ๒๗๔.

^๗ ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘-๑๗๑, ๒๗๔-๒๗๕.

^๘ ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๒-๑๗๓, ๒๗๕-๒๗๖.

^๙ ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๔-๑๗๗, ๒๗๖.

คะแนนของ ๑๖ Subscales	N	Mean	Lower	Upper	t	p-value
๑. นามรูปปริจเฉทญาณ (ก่อน) นามรูปปริจเฉทญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๑๒๐๐ ๒.๔๓๕๐	๑.๙๙๐๗ ๒.๒๙๙๑	๒.๒๔๙๓ ๒.๕๗๐๙	๓๒.๓๓๒ ๓๕.๓๒๑	<.๐๐๐*
๒. ปัจจัยปริคคหญาณ (ก่อน) ปัจจัยปริคคหญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๒๓๐๐ ๒.๔๖๐๐	๒.๐๙๑๘ ๒.๓๒๖๐	๒.๓๖๘๒ ๒.๕๙๔๐	๓๑.๘๒๕ ๓๖.๒๑๑	<.๐๐๐*
๓. สัมมสนญาณ (ก่อน) สัมมสนญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๒๙๕๐ ๒.๓๓๐๐	๒.๑๔๒๖ ๒.๒๐๗๒	๒.๔๔๗๔ ๒.๔๕๒๘	๒๙.๗๐๓ ๓๗.๔๓๑	<.๐๐๐*
๔. อุทัยัพพญาณ(ก่อน) อุทัยัพพญาณ(หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๒๖๕๐ ๒.๓๖๕๐	๒.๑๒๐๑ ๒.๒๓๐๘	๒.๔๐๙๙ ๒.๔๙๙๒	๓๐.๘๒๐ ๓๔.๗๔๙	<.๐๐๐*
๕. ภังคญาณ (ก่อน) ภังคญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๑๘๐๐ ๒.๓๒๕๐	๒.๐๓๔๒ ๒.๑๙๓๙	๒.๓๒๕๘ ๒.๔๕๖๑	๒๙.๔๘๘ ๓๔.๙๗๕	<.๐๐๐*
๖. ภยญาณ (ก่อน) ภยญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๓๔๗๙ ๒.๓๕๐๐	๒.๐๔๒๑ ๒.๒๑๐๔	๒.๑๙๕๐ ๒.๔๘๙๖	๒๘.๓๐๒ ๓๓.๑๙๒	<.๐๐๐*
๗. อาทีนวญาณ (ก่อน) อาทีนวญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๓๑๐๐ ๒.๔๔๘๗	๒.๑๔๙๘ ๒.๑๗๑๓	๒.๔๗๐๒ ๒.๓๑๐๐	๒๘.๔๒๙ ๓๒.๘๕๒	<.๐๐๐*
๘. นิพพิทาญาณ (ก่อน) นิพพิทาญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๓๘๕๐ ๒.๓๕๕๐	๒.๒๒๕๘ ๒.๒๑๖๐	๒.๕๔๔๒ ๒.๔๙๔๐	๒๙.๕๔๕ ๓๓.๔๐๖	<.๐๐๐*
๙. มุญจितุกัมยตาญาณ (ก่อน) มุญจितุกัมยตาญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๕๘๗๗ ๒.๔๑๕๐	๒.๒๖๒๓ ๒.๒๖๘๙	๒.๔๒๕๐ ๒.๕๖๑๑	๒๙.๓๙๕ ๓๒.๕๙๐	<.๐๐๐*
๑๐. ปฏิสังขชาญาณ (ก่อน) ปฏิสังขชาญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๒๘๕๐ ๒.๔๖๕๐	๒.๑๑๖๕ ๒.๓๒๑๒	๒.๔๕๓๕ ๒.๖๐๘๘	๒๖.๗๓๔ ๓๓.๗๙๔	<.๐๐๐*
๑๑. สังขารุเพกขาญาณ (ก่อน) สังขารุเพกขาญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๑๐๕๐ ๒.๒๘๐๐	๑.๙๕๒๙ ๒.๑๔๘๐	๒.๒๕๗๑ ๒.๔๑๒๐	๒๗.๒๙๐ ๓๔.๐๖๒	<.๐๐๐*
๑๒. อนุลोมนญาณ (ก่อน) อนุลอมนญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๓๓๕๐ ๒.๐๐๐๐	๒.๐๒๓๖ ๑.๘๔๘๒	๒.๖๔๖๔ ๒.๑๕๑๘	๑๔.๗๘๖ ๒๕.๙๗๓	<.๐๐๐*
๑๓. โคตรภูญาณ (ก่อน) โคตรภูญาณ(หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๑.๗๙๕๐ ๒.๐๘๐๐	๑.๖๖๕๙ ๑.๙๕๓๙	๑.๙๒๔๑ ๒.๒๐๖๑	๒๗.๔๑๗ ๓๒.๕๓๐	<.๐๐๐*
๑๔. มรรคญาณ (ก่อน) มรรคญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๑.๙๒๕๐ ๒.๑๐๕๐	๑.๗๘๗๔ ๑.๙๗๒๘	๒.๐๖๒๖ ๒.๒๓๗๒	๒๗.๕๘๑ ๓๑.๔๐๖	<.๐๐๐*
๑๕. ผลญาณ (ก่อน) ผลญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๐๗๖๗ ๒.๑๑๐๐	๑.๘๐๓๓ ๑.๙๗๓๙	๑.๙๔๐๐ ๒.๒๔๖๑	๒๗.๙๘๔ ๓๐.๕๗๒	<.๐๐๐*

๑๖. ปัจจเวกขณะญาณ (ก่อน)	๒๐๐	๑.๘๘๐๐	๑.๗๖๐๙	๑.๙๙๙๑	๓๑.๑๓๔	<.๐๐๐*
ปัจจเวกขณะญาณ (หลัง)	๒๐๐	๒.๑๗๐๐	๒.๐๓๓๐	๒.๓๐๗๐	๓๑.๒๒๕	

*มีระดับนัยสำคัญที่ .๐๕ ด้วยการทดสอบแบบ One-Sample Test

ผลที่ได้จากตารางที่ ๘ (๗) จากการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนน ๑๖ มาตรการย่อยของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีระดับคะแนนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ($p < .๐๕$) หรืออีกนัยหนึ่งระดับคะแนนของการกำหนดขณะเห็นรูป เป็นต้น กำหนด “แยกรูปที่เห็น และนามที่รู้เห็นออกจากกัน” กำหนด “รูปที่เห็น เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดนามที่รู้” กำหนด “ขณะเกิดขึ้น ขณะตั้งอยู่ และขณะดับไป”^{๑๐} กำหนด “ขณะเกิด และขณะดับ”^{๑๑} กำหนด “ขณะดับไป หรือหายไป หรือว่าจบไป”^{๑๒} กำหนด “ความน่ากลัวในการเวียนว่ายตายเกิด” สามารถกำหนดเห็น “โทษภัยในการเวียนว่ายตายเกิด” กำหนด “ความเบื่อหน่ายในการเวียนว่ายตายเกิด” กำหนด “ความอยากจะพ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิด” กำหนด “ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ของรูปนามอย่างชัดเจน” กำหนด “ความวางเฉยในสังขาร”^{๑๓} กำหนด “ความดับ (โดยมรรค)”^{๑๔} กำหนด “ความเจียบ (ตอนแรก)”^{๑๕} กำหนด “ความดับเจียบ (ตอนกลาง) ทางอนิจจัง” หรือ “ความดับเจียบ (ตอนกลาง) ทางทุกขัง” หรือว่า “ความดับเจียบ (ตอนกลาง) ทางอนัตตา”^{๑๖} กำหนด “ความดับเจียบตอนสุดท้าย”^{๑๗} และกำหนด “ความดับ (ย้อนกลับ)”^{๑๘} เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดหลังการฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ตารางที่ ๘ (๘) เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย (mean) ของคะแนน (Test Value) เพื่อประเมินสมาธิทริย กับ วิริยทริย (สมาธิกับวิริยะ) ให้เสมอกัน ที่เกี่ยวกับ ๑๖ มาตรการย่อยก่อน และหลังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานโดยใช้ One-Sample Test ดังนี้ คือ

คะแนนของ ๑๖ Subscales	N	Mean	Lower	Upper	t	p-value
๑. นามรูปปริจเฉทญาณ (ก่อน)	๒๐๐	๒.๕๒๐๐	๒.๓๖๙๕	๒.๖๗๐๕	๓๓.๐๑๒	<.๐๐๐*
นามรูปปริจเฉทญาณ (หลัง)	๒๐๐	๒.๖๕๐๐	๒.๕๐๙๗	๒.๗๙๐๓	๓๗.๒๔๓	

^{๑๐} ดุราลัยเถิดใน พระอาจารย์ ดร.ภัททันตธรรมาภรณ์ อัครมหาจริยะ, อัครมหาภิรมณ์ฐานาจริยะ, ๑๐๐ ปี อัครมหาภิรมณ์ฐานาจริยะ, หน้า ๑๐๕, ๑๔๐, ๒๗๐.

^{๑๑} ดุราลัยเถิดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖-๑๐๗, ๑๔๑-๑๔๐, ๒๗๐-๒๗๑.

^{๑๒} ดุราลัยเถิดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗-๑๐๘, ๑๔๒-๑๔๔, ๒๗๑-๒๗๒.

^{๑๓} ดุราลัยเถิดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๔-๑๑๖, ๑๖๐-๑๖๔, ๒๗๓-๒๗๔.

^{๑๔} ดุราลัยเถิดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗, ๑๖๔-๑๖๖, ๒๗๔.

^{๑๕} ดุราลัยเถิดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๖-๑๖๘, ๒๗๔.

^{๑๖} ดุราลัยเถิดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘-๑๗๑, ๒๗๔-๒๗๕.

^{๑๗} ดุราลัยเถิดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๒-๑๗๓, ๒๗๕-๒๗๖.

^{๑๘} ดุราลัยเถิดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๔-๑๗๗, ๒๗๖.

๒. ปัจจัยปริศคหญาณ (ก่อน) ปัจจัยปริศคหญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๖๙๑๐ ๒.๘๐๐๐	๒.๔๐๙๐ ๒.๖๕๔๗	๒.๕๕๐๐ ๒.๙๔๕๓	๓๕.๖๖๑ ๓๘.๐๐๘	<.๐๐๐*
๓. สัมมสนญาณ (ก่อน) สัมมสนญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๔๕๕๐ ๒.๗๓๕๐	๒.๓๑๑๒ ๒.๕๙๒๑	๒.๕๙๘๘ ๒.๘๗๗๙	๓๓.๖๗๐ ๓๗.๗๔๖	<.๐๐๐*
๔. อุทัยพพญาณ(ก่อน) อุทัยพพญาณ(หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๓๖๕๐ ๒.๕๕๕๐	๒.๒๑๓๐ ๒.๓๙๗๙	๒.๕๑๗๐ ๒.๖๙๒๑	๓๐.๖๙๐ ๓๔.๑๐๗	<.๐๐๐*
๕. รั้งคญาณ (ก่อน) รั้งคญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๔๓๐๐ ๒.๕๖๐๐	๒.๒๘๙๒ ๒.๓๒๓๒	๒.๕๙๐๘ ๒.๕๙๖๘	๓๔.๐๒๓ ๓๕.๔๔๘	<.๐๐๐*
๖. ภยญาณ (ก่อน) ภยญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๑๕๐๐ ๒.๕๖๕๐	๒.๐๑๙๑ ๒.๓๑๗๘	๒.๒๘๐๙ ๒.๖๑๒๒	๓๒.๓๗๗ ๓๓.๐๒๓	<.๐๐๐*
๗. อาทีนวญาณ (ก่อน) อาทีนวญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๑๕๐๐ ๒.๓๒๐๐	๒.๐๒๑๓ ๒.๑๘๕๔	๒.๒๗๘๗ ๒.๔๕๔๖	๓๒.๙๔๕ ๓๓.๙๘๑	<.๐๐๐*
๘. นิพพิทาญาณ (ก่อน) นิพพิทาญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๔๐๕๐ ๒.๒๖๐๐	๒.๒๔๙๓ ๒.๑๒๒๒	๒.๕๖๐๗ ๒.๓๙๗๘	๓๐.๔๕๕ ๓๒.๓๓๑	<.๐๐๐*
๙. มุญจितุกัมยตาญาณ (ก่อน) มุญจितุกัมยตาญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๓๖๐๐ ๒.๓๖๕๐	๒.๒๑๘๑ ๒.๒๒๘๖	๒.๕๐๑๙ ๒.๕๐๑๔	๓๒.๗๙๗ ๓๔.๑๙๗	<.๐๐๐*
๑๐. ปฏิสังขชาญาณ (ก่อน) ปฏิสังขชาญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๔๐๐๐ ๒.๔๒๐๐	๒.๒๖๒๓ ๒.๒๘๖๔	๒.๕๓๗๗ ๒.๕๕๓๖	๓๔.๓๗๖ ๓๕.๗๑๖	<.๐๐๐*
๑๑. สังขารุปกชาญาณ (ก่อน) สังขารุปกชาญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๓.๓๐๕๐ ๒.๕๒๕๐	๒.๖๙๗๙ ๒.๓๘๘๑	๓.๙๑๒๑ ๒.๖๖๑๙	๑๐.๗๓๕ ๓๖.๓๖๖	<.๐๐๐*
๑๒. อนุโลมญาณ (ก่อน) อนุโลมญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๕๙๕๐ ๒.๕๓๐๐	๒.๔๕๒๔ ๒.๓๙๙๗	๒.๗๓๗๖ ๒.๖๖๐๓	๓๕.๘๗๙ ๓๘.๒๘๔	<.๐๐๐*
๑๓. โคตรภูญาณ (ก่อน) โคตรภูญาณ(หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๒.๒๕๐๐ ๒.๓๓๕๐	๒.๑๐๙๐ ๒.๑๙๔๓	๒.๓๙๑๐ ๒.๔๗๕๗	๓๑.๔๖๖ ๓๒.๗๓๑	<.๐๐๐*
๑๔. มรรคญาณ (ก่อน) มรรคญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๑.๙๕๐๐ ๒.๑๑๕๐	๑.๘๓๕๘ ๑.๙๙๓๘	๒.๐๖๔๒ ๒.๒๓๖๒	๓๓.๖๖๙ ๓๔.๔๑๑	<.๐๐๐*
๑๕. ผลญาณ (ก่อน) ผลญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๑.๘๓๕๐ ๒.๑๑๐๐	๑.๗๑๘๒ ๑.๙๗๗๕	๑.๙๕๑๘ ๒.๒๔๒๕	๓๐.๙๘๙ ๓๑.๔๑๒	<.๐๐๐*
๑๖. ปัจจเวกชนญาณ (ก่อน) ปัจจเวกชนญาณ (หลัง)	๒๐๐ ๒๐๐	๑.๙๙๕๐ ๒.๑๓๐๐	๑.๘๕๓๕ ๑.๙๙๒๘	๒.๑๓๖๕ ๒.๒๖๗๒	๒๗.๗๙๘ ๓๐.๖๑๘	<.๐๐๐*

*มีระดับนัยสำคัญที่ .๐๕ ด้วยการทดสอบแบบ One-Sample Test

ผลที่ได้จากตารางที่ ๘ (๘) จากการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนน ๑๖ มาตรฐานย่อยของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีระดับคะแนนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ($p < .05$) หรืออีกนัยหนึ่งระดับคะแนนของขณะนั่งกำหนด “อาการพอง-ยุบกับใจที่รู้อาการพอง-ยุบนั้นเป็นคนละอย่างกัน” กำหนด “อาการพอง-ยุบเกิดขึ้นก่อน ใจจึงตามไปรู้ทีหลัง” กำหนด “อาการพอง-ยุบหายไป แต่หายไปไม่หมด ยังเหลืออยู่เห็นได้ชัดเจน” กำหนด “พอง-ยุบเกิดดับเร็ว” หรือแสงสว่างมากมายเต็มไปหมด หรือตัวเบา เป็นต้น” กำหนด “พอง-ยุบหายไปอย่างเดียว” ได้กำหนดพอง-ยุบหายไปหมด “เกิดความกลัว” กำหนด “แต่ของไม่ดี หรือไม่เห็นอะไร มีแต่หายไปๆ เห็นแต่รูปนามเป็นโทษ” กำหนดสังขารรูปนามได้เป็นอย่างดี “แต่รู้สึกใจแห้งแล้ง หรือรู้สึกเบื่อ ๆ” กำหนดอยู่ จะมีอาการคันเหมือนมีแมลงมาไต่ หรืออยากจะออกจากสังขารวิภว ไม่อยากได้รูปนามอีก กำหนดอยู่ การกำหนดไม่ค่อยสะดวกบางที่ต้องพยายามจนเหนื่อยและอ่อนเพลีย ถึงจะพยายามก็ไม่ทันปัจจุบัน กำหนด “ความวางเฉยในสังขาร”^{๑๙} กำหนด “ความดับ (โดยมรรค)”^{๒๐} กำหนด “ความดับเจียบ (ตอนแรก)”^{๒๑} กำหนด “ความดับเจียบ (ตอนกลาง) ทางอนิจจัง” หรือ “ความดับเจียบ (ตอนกลาง) ทางทุกข์” หรือว่า “ความดับเจียบ (ตอนกลาง) ทางอนัตตา”^{๒๒} กำหนด “ความดับเจียบตอนสุดท้าย”^{๒๓} และกำหนด “ความดับ (ย้อนกลับ)”^{๒๔} เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดหลังการฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน

^{๑๙} ดูรายละเอียดในพระอาจารย์ ดร.ภททันตะอาสภมหาเถระ ธัมมาจริยะ อัคมหากัมมัฏฐานาจริยะ, ๑๐๐ ปี อัคมหากัมมัฏฐานาจริยะ, หน้า ๑๑๔-๑๑๖, ๑๖๐-๑๖๔, ๒๗๓-๒๗๔.

^{๒๐} ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗, ๑๖๔-๑๖๖, ๒๗๔.

^{๒๑} ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๖-๑๖๘, ๒๗๔.

^{๒๒} ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘-๑๗๑, ๒๗๔-๒๗๕.

^{๒๓} ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๒-๑๗๓, ๒๗๕-๒๗๖.

^{๒๔} ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๔-๑๗๗, ๒๗๖.